

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TASARRUFA DAYALI FİNANSMAN SİSTEMİ VE
İSLAMİ FİNANS İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

ÖMER ÇEKİN

2501140355

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. SERVET BAYINDIR**

İSTANBUL – 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ÖMER ÇEKİN Numarası : 2501140355
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İSLAM İKTİSADI VE FINANSI Danışmanı : PROF DR. SERVET BAYINDIR
Tez Savunma Tarihi : 11.05.2018 Saati : 14:00
Tez Başlığı : "TASARRUFA DAYALI FİNANSMAN SİSTEMİ VE İSLAMİ FİNANS İLKELERİ
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Jüri Üyesi	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR. SERVET BAYINDIR		Kabul
2- DR. ÖGR. ÜYESİ İBRAHİM SIRMA		Kabul
3-DR. ÖGR. ÜYESİ YUSUF DİNÇ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR. ÖGR. ÜYESİ ZEYNEP HAFSA ORHAN		
3-DR. ÖGR. ÜYESİ YUSUF DİNÇ		

ÖZ

TASARRUFA DAYALI FİNANSMAN SİSTEMİ VE İSLAMİ FİNANS İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖMER ÇEKİN

Tasarrufa dayalı finansman sistemi, geçmişi birkaç yüzyıla dayanan ve muhtelif şekillerde uygulaması bulunan bir finansman sistemidir. Sistemin temel özelliği, finansman kullanımının belirli bir süre ve belirli bir miktar tasarruf etme şartına bağlı olmasıdır.

Bu çalışma, sistemin İslami finans sistemi bünyesinde faizsiz şekilde icra edilebilmesi için taşınması gereken nitelikleri incelemektedir.

Öncelikle finans ve İslami finans terimleri üzerinde durularak, sistemin değerlendirilmesi aşamasında hangi kriterlerin dikkate alındığı gösterilmiştir. Müteakip bölümde Türkiye’de sistemi icra eden firmaların uygulamaları üzerinden sistemin mevcut durumu ve muhtelif örnekleri üzerinden küresel düzlemdeki benzer uygulamaları hakkında kapsamlı bilgiler verildikten sonra, son bölümde sistemin İslami finans ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Sonuç olarak, sistemin mevcut haliyle İslami finans ilkeleri bağlamında bir takım sakıncalar ihtiva ettiği ve dolayısıyla hâlihazırda bir İslami finans uygulaması olarak değerlendirilemeyeceği, ancak gerekli revizyonların yapılması halinde bu potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir. Yapılacak revizyonlar esas itibarıyla sistemin İslam hukuku bağlamında meşru akit türleri üzerine inşa edilmesi noktasındadır. Tez kapsamında yer verilen değerlendirmeler neticesinde, sistemi icra eden firmaların müşterileriyle ve aynı zamanda müşterilerin kendi aralarında akdetmeleri gereken belirli akit türlerinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Finans, İslami Finans, Tasarruf, Finansman, Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi.

ABSTRACT

THE SAVING BASED FINANCING SYSTEM AND ASSESSMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF ISLAMIC FINANCE PRINCIPLES

OMER CEKIN

The saving based financing system is a financing system based on several hundreds of years of history and applied in various forms. The basic feature of the system is that saving on a certain period of time and a certain amount is required to be financed.

This study examines the features that must be possessed so that the system can be executed without interest in the Islamic finance system.

Firstly, focusing on the terms of finance and Islamic finance, it was presented to the reader what criteria were taken into consideration during the assessment of the system. In the following section, after giving comprehensive information on the current status of the system through the applications of the companies operating in Turkey and its various applications on the global level, in the last part, the system was assessed in the framework of Islamic finance principles.

As a result, it has been determined that the system as it currently exists contains a number of drawbacks in the context of Islamic finance principles, and thus cannot be regarded as an Islamic finance practice at present, but it has potential if only necessary revisions are made. The revisions to be made are basically related to the construction of the system on legitimate contract types in the context of Islamic law. Within the scope of the thesis, it is understood that there are certain contract types which must be concluded between the company and the customers and between the customers themselves.

Key Words: Finance, Islamic Finance, Savings, Financing, Saving Based Financing System.

ÖNSÖZ

Toplumsal ve iktisadi gelişmeye bağlı olarak bireylerin ihtiyaç olarak nitelendirdiği unsurlar sürekli olarak değişiklik göstermiş ve bu değişiklikler zaman içerisinde muhtelif uygulamalarla hayatımıza girmişlerdir. Bu ihtiyaçlardan bir tanesi de hiç şüphesiz finansmandır. Bununla birlikte tüm zamanlara ve mekânlara hitap eden özelliğiyle evrensel bir din olan İslam'ın da insanların zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlarına çözüm bulması kaçınılmazdır. Zira aksi halde dinin günlük hayat düzenindeki yeri sorgulanacak, rehberlik fonksiyonunu kaybedecektir. İşte bu düşünceden hareketle finansman ihtiyacına ilişkin İslam'ın vazettiği ilkeler ve yöntemler bugün İslami finans sisteminin temellerini oluşturmuştur. Finansal tüketicilerin zaman içinde değişen farklı türden finansman ve yatırım taleplerine bağlı olarak da İslami finans sistemi sürekli olarak gelişmeye devam etmektedir.

Tarih boyunca birçok farklı uygulamaya sahne olan finansman ihtiyacının günümüzdeki örneklerinden bir tanesi de tasarrufa dayalı finansman sistemidir. Sistemin dünya üzerinde kayda değer bir geçmişi ve hala varlığını sürdüren başarılı örnekleri bulunmakla birlikte Türkiye'de hala yeterince sistematize olamadığı görülmektedir. Yapılan incelemelerde otomobil edindirmeye yönelik olarak 90'lı yıllarda başlayan iptidai örneklerin, 2000'li yıllardan itibaren konut finansmanına yöneldikleri ve önemli bir müşteri kitlesine ulaştıkları anlaşılmaktadır. Ancak tasarrufa dayalı finansman yöntemlerine ilişkin Türkiye'de halen yasal düzenlemeler mevcut değildir. Bu durum, sistemi icra eden firmaların legal finans sektörü dışında kalmalarına ve beraberinde bir takım riskler taşımalarına sebep olmaktadır.

Söz konusu firmaların ilan ve reklamlarında öne çıkardıkları en önemli unsur, sistemin faizsiz olmasıdır. İddia edilen bu unsur dini hassasiyete sahip finansal tüketiciler nezdinde oldukça etkili olmuş ve sistemi Türkiye'de önemli bir müşteri kitlesine ulaştırmıştır. Ancak son dönemlerde sisteme ilişkin kaleme alınan bazı akademik kaynaklar dikkate alındığında, sistemin İslam hukuku bağlamında değerlendirilmesine ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır. Bahse konu ihtiyaçtan mütevellit, tez kapsamında sistemin tüm yönleriyle ortaya konulması ve İslami finans

ilkeleri kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmış, nihayetinde ise sistemin İslami finans sistemine kazandırılması hedeflenmiştir.

Tezin isminin belirlenmesinden bitimine kadar desteğini hiçbir şekilde eksik etmeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Servet BAYINDIR'a, tezin tamamlanması sürecinde, tezimi okuyan ve değerli fikirler veren Abdurrahman ÇETİN İlker KOÇ ve Nuh KARATAşTAN'a, yetişmemde emeği geçen anne-babama ve tezin hazırlanmasında gerekli sabrı gösteren, desteklerini hep yanımda hissettiğim eşim ve kızıma teşekkür ederim.

Tezin, bu önemli mevzuda, İslami finans sistemine ufak da olsa bir katkı sağlaması en samimi dileğimdir.

Beşiktaş, 2018

Ömer ÇEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu.....	1
B. Araştırmanın Amaç Ve Önemi.....	3
C. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAMİ FİNANS İLKE VE UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE TASARRUF VE FİNANSMAN

A. Temel Kavramlar.....	8
1. Finans Ve Finansal Aracılık.....	8
2. Tasarruf.....	9
3. Finansman.....	11
4. İslami Finans.....	13
a. Genel Çerçevesi.....	13
b. Temel İlkeleri.....	17
(1) Faiz.....	17
(2) Garar.....	19
(3) Kumar.....	20
c. İslami Finansta Kullanılan Akitler.....	21
(1) Mübadele Amaçlı Akitler.....	23
(2) Yardım Amaçlı Akitler:.....	27
(3) Temsil Amaçlı Akitler:.....	28
(4) Ortaklık Amaçlı Akitler.....	28
(5) Teminat Amaçlı Akitler.....	32

(6) Tamamlayıcı Akitler	33
B. İslami Finasta Tasarruf Ve Finansman Uygulamaları	34
1. Tasarruf Uygulamaları	34
a. Bankacılıkta Kullanılan Fon Toplama Yöntemleri	34
(1) Cari Hesaplar	35
(2) Tasarruf Hesapları.....	35
(3) Yatırım Hesapları.....	36
(4) Özel Nitelikli Yatırım Hesapları.....	37
b. Sermaye Piyasalarında Kullanılan Fon Toplama Yöntemleri.....	38
(1) Hisse Senetleri	39
(2) İslami Fonlar	40
(3) Sukuk	41
2. Finansman Uygulamaları	43
a. Bireysel Finansman Uygulamaları.....	44
(1) Konut Finansmanı.....	45
(2) Araç Finansmanı	46
(3) İhtiyaç Finansmanı.....	46
(4) Kredi Kartları.....	47
b. Kurumsal Finansman Uygulamaları	48
(1) Çalışma Sermayesi Finansmanı.....	48
(2) Özkaynak Finansmanı.....	49
(3) Dış Ticaret Finansmanı.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

TASARRUFA DAYALI FİNANSMAN

A. Genel Çerçevesi	51
B. Uygulanan Finansman Yöntemleri	54
1. Vade Ortası Yöntem.....	54
2. Peşinath Erken Teslim Yöntemi	55
3. Çekilişli Yöntem	55
C. Sözleşmeler	58
D. Sistemin Faizsiz Olması.....	59

E. Benzer Uygulamaları	60
1. Tasarruf Sandıkları.....	60
2. Finansal Kooperatifler.....	63
a. Kredi Birlikleri	67
b. Kredi Kooperatifleri	68
c. Kooperatif Bankası.....	69
3. İslami Finansal Kooperatifler.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TASARRUFA DAYALI FİNANSMAN SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRMESİ

A. Genel	76
B. Uluslararası Standartlar	77
C. TDFS Hakkındaki Değerlendirmeler	78
1. Genel İşleyiş	79
2. Organizasyon Ücreti.....	85
3. Vade Ortası Yöntem.....	87
4. Çekilişli Yöntem	87
5. Elbirliği Yaklaşımı	89
6. Kira Yardımı Ödemeleri	90
7. İpotek Tesisi	90
8. Sistemden Çıkma	90
9. Gecikme Cezası.....	91
10. Öneriler	91
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	97
BİBLİYOGRAFYA	99

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bono ve Sukuk Arasındaki Farklar.....	43
Tablo 2: TDFS Finansman Yöntemleri Karşılaştırması.....	58
Tablo 3: Finansal Kooperatif, Ticari Banka ve Mikro Finans Kuruluşları Karşılaştırma	66
Tablo 4: İslami Finans Prensipleri ve İslami Kooperatif Prensipleri Karşılaştırma .	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İslami Finansta Kullanılan Akitler	22
Şekil 2: Ortaklık Türleri.....	29

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	: Adı geçen eser
AAOIFI	: Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions
BM	: Birleşmiş Milletler
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CIBAFI	: General Council For Islamic Banks and Financial Institutions
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EACB	: European Association of Co-operative Banks
ICA	: International Co-operative Alliance
IFSB	: Islamic Financial Services Board
IICRA	: International Islamic Centre for Reconciliation and Arbitration
IIFM	: International Islamic Financial Market
IIRA	: Islamic International Rating Agency
IRTI	: Islamic Research and Training Institute
ISRA	: International Shari'ah Research Academy for Islamic Finance
ROSCA	: Rotating Saving and Credit Associations
SKM	: Suruhanjaya Koperasi Malaysia
TCMB	: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TDFS	: Tasarrufa Dayalı Finansman Sistemi
WOCCU	: World Council of Credit Unions
YTS	: Yapı Tasarruf Sandıkları

GİRİŞ

İnsanoğlunun çeşitli ihtiyaçlarının olması ve bu ihtiyaçlardan bazılarını tek başına karşılayamaması onu sosyalleşmeye yöneltmiştir. Sosyal yapının zaman içerisinde gösterdiği gelişme, belirli ihtiyaçları karşılamak üzere tesis edilen spesifik organizasyonları ve kurumsal yapıları da beraberinde getirmiştir. Zamanla bahse konu yapılar belirli sektörlerin oluşmasına ve icra edilen faaliyetlerin birer sisteme evrilmesine sebep olmuştur. İhtiyaçtan sisteme giden gelişim sürecine örnek teşkil etmek üzere, insanın finansman ihtiyacının bugünkü finans sisteminin ortaya çıkmasındaki rolü oldukça manidardır.

Finansman ihtiyacının ortaya çıkışı her ne kadar insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte günümüz finans sisteminin temellerinin esas itibarıyla paranın icadıyla yaşanan iktisadi gelişmeyle birlikte atıldığı kabul edilebilir. Ortaya çıktığı ilk dönemlerde bireylerin finansman talepleri sadece bireysel fon sahipleri tarafından karşılanmış, kurumsal yapılar tarafından gerçekleştirilen fon arzı daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır.

Günümüz finans sistemi incelendiğinde bireylerin ve kurumların çok farklı amaçlarla muhtelif yöntemler üzerinden fon talep ettikleri görülmektedir. Bireylerin tüketim harcamalarından kamunun alt yapı yatırımlarına; firmaların nakit yönetimi faaliyetlerinden hammadde alımlarına kadar birçok harcamanın mevcut varlıklarla gerçekleştirilememesi, finansman talebinin oluşmasına yol açmaktadır.

A. Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada, bireylerin konut ve otomobil alımını klasik bankacılık ve finans sisteminden farklı şekilde finanse edildiği bir finansman sistemi ele alınmıştır. Tasarrufa dayalı finansman sistemi (TDFS) olarak isimlendirilen mezkûr sistemin temel ayırt edici özelliği; yapılan isimlendirmeden de anlaşılacağı üzere, finansman kullandırımının tasarruf etme şartına bağlı olmasıdır.

Sistemi icra eden firmalarca ve bazı yazılı kaynaklarda sistemin ‘elbirliği sistemi’ şeklinde de ifade edildiği görülmektedir. Zira sisteme katılan kişilerin

karşılıklı yardımlaşma saikiyle birbirlerinin finansman ihtiyacını karşıladıkları düşüncesi, kuruluşlar tarafından müşteriler nezdinde oluşturulmaya çalışılan önemli bir algıdır. Ancak Tez kapsamında açıklandığı üzere, kuruluşların mevcut uygulamaları göz önüne alınarak ve bazı akademik kaynaklarda da benimsendiği şekliyle, sistemin elbirliği sistemi yerine temel özelliğine vurgu yapan TDFS şeklinde ifade edilmesinin daha uygun olduğu düşünülmektedir.

TDFS kapsamında icra edilen finansman faaliyetleri için dikkati çeken diğer önemli bir husus, ilgili firmaların kamuya açıkladıkları ilan ve reklamlarda yoğun olarak faizsiz sisteme vurgu yapmalarıdır. Sistemin faizsiz olarak tanıtılması noktasındaki temel amaç, müşterilere maliyetsiz veya avantajlı maliyetlerle finansman kullandırımından ziyade faiz konusunda dini hassasiyet taşıyan kesimlere alternatif bir finansman imkânı bulunduğunu duyurmaktır. Sistemin faizsiz olarak tanıtılmasında kullanılan temel argüman, sisteme katılan müşterilerin birbirlerini finanse etmeleri ve bunun için birbirlerine herhangi bir fazlalık ödememeleridir. Ancak, bu yaklaşım firmalar tarafından hâlihazırda icra edilen uygulamalar dikkate alındığında mevcut durumu yansıtmamaktadır. Nitekim Tez kapsamında detaylı şekilde açıklandığı üzere mevcut TDFS, müşterilerin yalnızca gruplar şeklinde organize edildiği çekilişli yöntemle dayanmamakta ve ayrıca çekilişli yöntemde dahi bir grupta yer alan müşterilerin belirli bir dönem bizzat firma tarafından finanse edildiği görülmektedir. Diğer taraftan araştırma yapılan dönem itibarıyla sistemin, faizsiz olmasına ilişkin muteber bir değerlendirmeye konu olmadığı belirlenmiştir. Nitekim mezkûr kapsamda ulaşılan dokümanlar, sistemi tüm yönleriyle ele almayan veya akademik yayınlar dışında ortaya konan çalışmalardır. Ancak günümüz İslami finans kuruluşları icra ettikleri tüm işlemleri muhtelif açılardan alanında uzman kişilerden müteşekkil danışma kurullarının onayında geçirmekte ve ancak bu yolla fihhi uygunluk iddiasında bulunmaktadırlar.

Sistemin iddia edildiği şekilde faizsiz olarak icra edilip edilmediği mevzuu son dönemlerde bazı akademik toplantı ve kaynaklara da konu olmuştur. Bahse konu toplantı ve kaynaklarda dile getirilen hususlara göre TDFS'nin mevcut haliyle faizsiz bir sistem olmadığı görüşü çoğunluktadır. Bununla birlikte bazı kaynaklar sistemin ana hatları itibarıyla fihhi açıdan gayrimeşru bir faaliyet alanı oluşturmadığı,

dolayısıyla yapılacak bir takım değişiklikler sayesinde meşruiyet kazanabileceği görüşüne de ilaveten yer vermekte ve birtakım önerilerde bulunmaktadır.

Tüm bu hususları dikkate alarak, yürütölen araştırma sürecinde ulaşılan çeşitli kaynaklar çerçevesinde mevcut TDFS uygulamalarının İslam hukuku bağlamındaki durumu değerlendirilmeye çalışılmış ve elde edilen sonuçlar ilerleyen bölümlerde açıklanmıştır.

B. Araştırmanın Amaç Ve Önemi

İslami finans sisteminin modern anlamda ilk örnekleri yaklaşık 50 yıllık bir geçmişe sahiptir. Ortaya çıkışından sonra uzun bir dönem emekleme evresi geçiren sistem, bazı Müslüman ölkeler yönetimlerinin ekonomik ve siyasi teşviki sonrası gelişiminde ciddi ivme yakalamış, sistemin kamusal düzeyde sahiplenilmesi beraberinde özel sermayenin de bu alana yatırımını hızlandırmıştır. Bugün gelinen nokta itibarıyla İslami finans artık faize dayalı konvansiyonel finans sistemine ciddi bir alternatif konumundadır.

Diğer taraftan İslami finans sisteminin gelişiminde önemli bir dönüm noktası da 2008 yılında ortaya çıkan ve etkileri yıllarca devam eden küresel finans krizidir. Zira konvansiyonel finans sistemin neden bu kadar tehlikeli hale geldiği sorusuna cevap arayan birçok akademik çalışmanın krizi müteakip kaleme alındığı görölmüştür. Çalışmalarda dile getirilen başlıca eleştiriler; konvansiyonel sistemde borçlu ile borç veren arasındaki halkanın genişlemesi, işlemlerin yüksek kaldıraç oranları üzerinden yapılması ve odaklanılan temel noktanın risk transferi olmasıdır. Bahse konu eleştirilere yönelik adeta bir çözüm mahiyeti taşıyan İslami finans sistemi ise bu süreçte çeşitli akademik ve kurumsal çalışmalara konu olmuş ve sistem, bugüne kadar hiç olmadığı kadar itibar görmeye başlamıştır. İslami finans sisteminin bu çerçevede öne çıkan en önemli yanları, finansal aktiflerin reel ekonomiye paralel ve bağımlı bir şekilde büyüme göstermesi, aşırı spekülasyonlara izin vermemesi, yatırım kararlarında sosyal ve ahlaki sorumlulukların da dikkate alınmasıdır.

Sistemin küresel düzeydeki büyüme öngörülleri oldukça umut vericidir. Son on yılda yaklaşık 15 kat büyüme kaydeden küresel İslami finans sisteminin, önümüzdeki dönemde de aynı yüksek büyüme trendini istikrarlı olarak sürdürmesi beklenmektedir.

İlk olarak Özel Finans Kurumları ve sonrasında Katılım Bankaları sayesinde Türkiye’de 30 yılı aşkın bir geçmişe sahip olan İslami finans sistemi de dünyadaki gelişmelere paralel olarak finansal sektör içindeki payını arttırmaya devam etmektedir. Siyasi ve bürokratik otoritenin son dönemde artan desteği ile birlikte kendi temsilcileri tarafından sistemin 2025 yılında 100 milyar doların üzerine çıkarılması ve sektör payının %15’e yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bahse konu teşvik ortamının bir sonucu olarak Türkiye son dönemlerde, İslami finansı konu alan birçok uluslararası toplantı ve panellere ev sahipliği yapmış, sistemi konu alan toplantıların yerel bazda dahi muhtelif şehirlerde organize edildiği görülmüştür. Bugün artık Türkiye, yayımlanan birçok raporda, İslami finans alanında da bölgesel merkez olmaya en muhtemel aday olarak gösterilmektedir.

İslami finansın bu denli önem arz ettiği böyle bir dönemde sistemin Türkiye’de bankacılık dışı alanlarda da gelişme göstermesi ve potansiyel arz eden finansman yöntemlerinin sisteme kazandırılması ülke menfaatlerine büyük yararlar sağlamasının yanısıra faiz hassasiyeti olan kesimlere yönelik önemli bir sorumluluğun yerine getirilmesine de vesile olacaktır. Diğer taraftan TDFS kapsamında yürütülen finansal faaliyetlerin faizsiz esasa göre çalıştığına duyurulmuş olması riske sebebiyet veren önemli bir faktördür. Zira sistemin sağlamlığına veya faizsiz olmadığına yönelik olumsuz bir gelişme, İslami finans sektörü üzerinden tüm finansal sektörün ve ülke ekonomisinin zarar görmesine sebebiyet verebilecektir.

İşte bu düşünceden hareketle TDFS uygulamalarının yasal finans sistemine dâhil edilmesi amacıyla BDDK nezdinde çalışmalara başlanmış ve söz konusu Kurum, sistemin temel niteliklerine ve İslami finans ilkelerine uygun şekilde icrasına yönelik regülasyonların hazırlanması amacıyla Sakarya Üniversitesi işbirliğiyle 20 Mayıs 2016 tarihinde bir çalıştay düzenleyerek alanında uzman ilahiyatçı akademisyenlerin görüşlerine başvurmuştur.

Çalıştay kapsamında tebliğ sunan akademisyenlerin eserleri, sistemin fihhi açıdan değerlendirmesini konu alan ilk akademik kaynaklardır. Yaptığımız araştırmalarda ayrıca TDFS'ye ilişkin olarak toplam iki adet yüksek lisans tezi bulunduğu, ancak söz konusu tezlerde sistemin fihhi açıdan değerlendirilmesinin amaçlanmadığı anlaşılmıştır.

C. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

TDFS hakkındaki bilgiler bütünüyle hâlihazırda sistemi icra eden yerel firmalarca benimsenen finansal uygulamaların ana hatlarından oluşmaktadır. Bilgilerin elde edilmesinde bahse konu firmaların çeşitli iletişim araçları üzerinden kamuya açıkladıkları ilan ve reklamlar ile birlikte sistemi iktisadi açıdan inceleyen akademik kaynaklara başvurulmuştur. Yararlanılan önemli akademik kaynakların iki tanesi yüksek lisans tezi şeklinde, bir tanesi ise makale formundadır. Bahsi geçen önemli kaynaklar şunlardır;

- Murat Ergüven, **Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterinin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerinde Bir Araştırma,**
- Süleyman Tekerek, **Konut Finansmanında Banka Kredilerine Alternatif Modellerden “Elbirliği Sistemi,**
- İlker Koç, Ömer Çekin, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım.**

TDFS'nin açıklanması kapsamında ayrıca sistemin dünyanın farklı bölgelerinde ve farklı dönemlerinde uygulanmış benzer örnekleri üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda tasarruf sandıkları, finansal kooperatifler, kredi birlikleri ve kooperatif bankalar hakkında bilgiler verilerek bahse konu örneklerin İslami finans sistemi bünyesindeki tezahürü olan İslami finansal kooperatiflere bir nevi ön hazırlık amacı güdülmüştür. Bölümün kaleme alınmasında çoğunlukla makale formunda akademik kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunlar arasında,

- Mohd. Zaidi Md. Zabri et. al., **An Analytical Framework to Examine Shari'ah Compliant Mortgage Financing by Financial Cooperatives in Malaysia,**
- Sampark, **National Study on Financial Cooperatives in the Context of Financial Inclusion in India, Preliminary Report,**
- Selim Kılıç, **Konut Finansman Modeli Olarak Yapı Tasarruf Sandıkları; Almanya ve Türkiye'deki Uygulamaları**

çalışma kapsamında yararlanılan başlıca kaynaklardır.

TDFS'yi Türkiye sınırları içerisinde icra eden firmaların uygulamalarına ilişkin fıkhi değerlendirmelerin, önceleri internet tabanlı bazı kaynaklar üzerinden gerçekleştirildiği, son dönemlerde ise belirli akademik toplantılara ve kaynaklara konu olduğu yukarıda ifade edilmiştir. İşte bu toplantı ve kaynaklarda diler getirilen hususlar belirli bir sistematik içerisinde derlenerek ortaya çıkan sonuçlarla birlikte tezin son bölümünde sunulmuştur. Bahse konu değerlendirmeler kapsamında görüşlerine başvurulmuş kaynaklar;

- Hasan Hacak, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi,**
- Abdullah Kahraman, **Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem,**
- Murat Kumbasar, **Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği,**
- Süleyman Kaya, **Günümüz Konut Finansman Teknikleri ve**
- Ali Öztürk, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi** şeklindedir.

Diğer taraftan sistemin dünyadaki İslami örneklerine ilişkin belirlenmiş yasal ve yasal olmayan standartlar olup olmadığı incelenmiş ve ulaşılan kaynakların İslam hukuk bağlamındaki hükümlerine Tez kapsamında yer verilmiştir. Konuya ilişkin ulaşılan kaynaklar; Dünya Kredi Birlikleri Konseyi tarafından yayınlanan; **Kredi Birlikleri için İslami Finans Politika ve Prosedür Uygulama Rehberi** ile Malezya

Kooperatif Komisyonu tarafından yayınlanan; **Kooperatifler için İslami Finans Rehberi**'dir.

Bununla birlikte TDFS kapsamında fıkhi açıdan bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle İslam'ın finansal alana yönelik vaz ettiği hükümlerin ve bugün İslami finansa hâkim olan ilke ve uygulamaların bilinmesi gerekmektedir. Bu minvalde tezin birinci bölümünde; finans ve İslami finans terimleri çeşitli yurtiçi ve yurtdışı kaynaklar üzerinden ele alınmıştır. Bölümde yararlanılan başlıca kaynaklar şunlardır;

- **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,**
- Abdülaziz Bayındır, **Ticaret ve Faiz,**
- Zamir Iqbal ve Abbas Mirakhor, **An Introduction to Islamic Finance**
- AAOIFI, **Shari'ah Standards.**

Bu kapsamda ayrıca tasarruf ve finansman terimleri üzerinde durularak İslami finans sistemi kapsamında finansal tüketicilerin hangi yöntemlere dayalı olarak tasarruf ve finansman olanaklarına sahip olduğu konusu ele alınmıştır. Günümüz İslami finans sistemindeki tasarruf ve finansman uygulamaları hakkında verilen bilgilerin küresel anlamda genel geçer nitelikli olmasına dikkat edilmiş, lokal uygulamalara ve bu çerçevede Türkiye'deki uygulamalara ayrıca yer verilmemiştir. Bahse konu bölümde öncelikle;

- Muhammad Ayub, **Understanding Islamic Finance,**
- ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations,**
- Mohammed Obaidullah, **Islamic Financial Services,**
- Servet Bayındır, **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık ve Fıkhi ve İktisadi Açıda İslami Finans - Para ve Sermaye Piyasaları,**
- İshak Emin Aktepe, **İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**

isimli kaynaklardan yararlanılmıştır.

I. İSLAMİ FİNANS İLKE VE UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE TASARRUF VE FİNANSMAN

A. Temel Kavramlar

1. Finans Ve Finansal Aracılık

Finans, herhangi bir harcama için fon veya sermaye sağlama sürecidir. Tüketiciler, şirketler ve devletler; harcamalarını yapmak, borçlarını ödemek veya diğer işlemlerini gerçekleştirmek için hazırda sürekli kaynak bulunduramaz ve dolayısıyla operasyonlarını gerçekleştirmek için borçlanmak veya varlıklarını satmak zorunda kalırlar. Buna karşılık tasarruf sahipleri ve yatırımcılar ise faiz veya temettü şeklinde gelir getiren fonlara yatırım yaparlar. Bu fonlar; mevduat, hisse senetleri, bireysel emeklilik ve sigorta poliçeleri ve benzeri yatırım enstrümanları aracılığıyla kaynak ihtiyacı olanlara aktarılır.¹ Literatürde finansın temel olarak üç ayrı kategoriye ayrıldığı kabul edilmektedir. Bunlar, kamu finansı, kurumsal finans ve bireysel finans şeklindedir. Kamu finansı vergi sistemini, kamu harcamalarını, bütçe süreçlerini, finansal istikrar araçlarını, borçlanma faaliyetlerini içermektedir. Kurumsal finans ticari bir kuruluşun aktif – pasif yönetimini, bireysel finans ise kişilerin gelir, harcama ve tasarrufları arasında dengeli bir yönetim gerçekleştirmeyi konu almaktadır.²

Finansal aracılık, yatırımcılardan parasal sermayeyi alma ve borç talep edenlere ödünç olarak verme veya yatırımcılarla borç talep edenler arasındaki işlemlere olanak sağlama faaliyeti şeklinde ifade edilebilir. Bu ifade akla ilk olarak banka ve sigortacılık faaliyetlerini getirmektedir.³ Ancak zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlar çerçevesinde finansal aracılık faaliyetleri de muhtelif şekillerde gelişim ve değişim göstermiştir. Finansal aracılık faaliyetleri literatürde genellikle belirli unsurları üzerinden tanımlanmaktadır. Bu unsurlar; fon arz edenlerden fon toplanması ve fon talep edenlere fon sağlanması, risklerin ve likiditenin yönetimi,

¹ (Çevrimiçi) <https://global.britannica.com/topic/finance> 02.01.2017

² (Çevrimiçi) <http://www.investopedia.com/terms/f/finance.asp> 02.01.2017

³ (Çevrimiçi) https://www.bundesbank.de/Redaktion/EN/Glossareintraege/F/financial_intermediary.html 02.01.2017

finansal inovasyon, spesifik organizasyon yapısının tesis edilmesi veya gelirlerin esas itibarıyla finansal aracılık hizmetlerinden sağlanması şeklindedir.⁴

Klasik finansal aracılık teorileri genellikle “asimetrik bilgi” ve “ahlaki riziko” kavramları üzerinde durmakta ve aracılığın sunduğu hizmetleri ve sağladığı maliyet avantajlarını öne çıkarmaktadır. Örneğin Schumpeter bankaların müşterileriyle işlem yapmanın yanı sıra onları izlediklerini ve bu sayede piyasadaki asimetrik bilginin azaldığını ifade etmektedir.⁵ Geçtiğimiz yıllarda internet ve diğer bilgi teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde, finansal işlem maliyetlerinde ve asimetrik bilgi konusunda ciddi azalmalar yaşanmasına karşılık finansal aracılığın hayatımızdaki payı ve önemi buna paralel olarak azalmamış bilakis artmıştır. Zira bu dönemde klasik bankacılık faaliyetleri payını belli oranda bireysel emeklilik, yatırım fonları ve türev piyasalara bırakmış, bu gelişme ortaya konan teorileri son dönemlerde modern finansal aracılığın; risk ticareti, risk yönetimi ve risk maliyetleri gibi hususlarla açıklamaya yönlendirmiştir. Yaşanan gelişmeler sonucunda finansal aracılık faaliyetlerinin küresel düzeyde ciddi bir evrim geçirmekte olduğu görüşü ortaya atılmıştır.⁶

2. Tasarruf

En genel tanımıyla tasarruf, mevcut dönemde kazanılan gelirin, gelecek bir tarihte kullanılması amacıyla harcanmayan bölümüdür⁷.

Bununla birlikte tasarruf kavramı bir iktisat terimi olarak kendisine atfedilen fonksiyona göre muhtelif iktisat ekolleri tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin, İngiliz iktisatçılar tasarrufu, yatırım fonksiyonu üzerinden paranın verimli şekilde yatırıma dönüştürülmesi şeklinde tanımlarken, Fransız iktisatçılar tasarrufun ihtiyat fonksiyonuna dikkat çekerler. Tasarrufu gelirden yapılan bir harcama kalemi olarak gören anlayışa göre de tasarruf; geciktirilmiş ve yönü değiştirilmiş bir nevi

⁴ İlker Koç, Ömer Çekin, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 21.

⁵ Douglas Diamond, Financial Intermediation And Delegated Monitoring, **Review of Economic Studies**, Vol. 51, No. 3, pp. 393.

⁶ Franklin Allen, What Do Financial Intermediaries Do?, **Journal of Banking & Finance**, Vol. 25, 2001, pp. 272.

⁷ (Çevrimiçi) <https://global.britannica.com/topic/saving> 07.01.2017

tüketimdir. Adam Smith, Walras ve Cannan tasarrufu, yalnızca özel bir niteliğe sahip masraftan ibaret olarak görür. Zira Smith, her tasarruf edilen şeyin sonuç itibarıyla tüketileceğini söylemiştir⁸.

Tasarruf bireysel manada ele alındığında, öncelikle tüketimden vazgeçme anlamı taşır. Zira bireyler tasarruf ederek, mevcut dönemde kendilerine sunulan mal ve hizmetleri tüketmeme tercihinde bulunmuş olurlar. Buna karşılık bireylerin hâlihazırdaki gelirlerinden daha fazla miktarda tüketim harcamaları yapmaları ise onların, ancak tasarruf etmiş olmalarına veya gelecek dönemdeki tüketim harcamalarından vazgeçmeleri şartıyla borçlanmalarına bağlıdır.

Toplumsal düzeyde ele alınan tasarruf ise ekonomik kalkınma için kaynak tahsisi fonksiyonunu icra etmektedir. Bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetler aynı dönemde tüketilmez ve bir kısmı tasarruf edilirse, bu tasarruflar o ekonomideki yatırım harcamalarına dolayısıyla da kalkınmaya imkân sağlar. Zira makroekonomik açıdan tasarruf, milli gelirin tüketim harcamalarına gitmeyen kısmıdır. Tasarruf, tasarruf miktarı = (S) ve milli gelir = (Y) ve tüketim = (C) olmak üzere;

$$S = Y - C$$

şeklinde formüle edilebilir. Formülden hareketle milli gelirin yatırım ve tasarruf eğrilerinin kesiştiği başka bir ifadeyle tasarrufların yatırımlara eşit olduğu noktada oluştuğu ifade edilebilir⁹.

Literatürde tasarruf terimi öncelikle iç tasarruflar ve dış tasarruflar şeklinde ikiye ayrılmakta, bir ülkedeki hane halklarının, şirketlerin ve kamunun tasarrufları iç tasarrufları (ulusal tasarruflar); ülkeye yatırım, yardım ve borçlanma yoluyla aktarılan yabancı paralar (döviz) ise dış tasarrufları oluşturmaktadır. Hane halkı tasarrufları ile şirket tasarruflarının toplamı, özel tasarruflar şeklinde isimlendirilmektedir. Şirket

---

⁸ Charles, **Tasarruf Teorisi**, çev. Bedri Gürsoy, s. 174-175 (Çevrimiçi)

http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/2/1/14_Charles_Rist.pdf 11.01.2017.

⁹ Muhammed Karataş, Erdoğan Gavcar, Bazı Meslek Gruplarının Tasarruf Eğilimlerinin Araştırılması - Muğla İli Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı:2, İzmir, 2001, s. 39-40.

tasarrufları, dağıtılmayan kârlar; kamu tasarrufları ise bütçe fazlasıyla ortaya çıkmaktadır.

Gerek bireyler bazında gerekse de makroekonomik düzlemde tüketim ve dolayısıyla tasarruf, öncelikle gelir düzeyine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bireyler nezdindeki tüketim - tasarruf eğilimi ve gelir ilişkisi literatürde; Mutlak Gelir Hipotezi (Keynes, 1936), Nisbi Gelir Hipotezi (Duesenberry, 1949), Ömür Boyu Gelir Hipotezi (Modigliani, Brumberg, 1950), Sürekli Gelir Hipotezi (Friedman, 1957) ve Rasyonel Bekleyişler Analizi (Hall, 1978) tarafından açıklanmaktadır. Bununla birlikte yapılan akademik çalışmalarda gelir dışında özel tasarrufları etkileyen başkaca faktörlerin varlığı da ortaya konulmuştur. Bunlar, iktisadi büyüme, geleceğe yönelik belirsizlikler, demografik yapı, kentleşme ve göç, tarım sektörünün hacmi, finansal erişimde geline nokta, ticaret hadleri, enflasyon, kredi, reel faiz oranları şeklindedir.¹⁰ Kamu tasarruflarını olumlu yönde etkileyen faktörler ise güçlü ekonomik büyümeye bağlı olarak vergi gelirlerinin artması, vergi politikalarının etkin biçimde oluşturulması ve uygulanması, sıkı maliye politikaları sayesinde kamu harcamalarının kısılması ve kamu kaynaklarının verimli alanlarda kullanılması şeklinde sıralanmaktadır.¹¹

3. Finansman

Finansman, ticari bir faaliyete, bir harcamaya veya yatırıma fon sağlama eylemi olarak tanımlanabilir. Bankalar ve diğer finansal kurumlar temel itibarıyla finansman sağlamak üzere faaliyet gösteren kuruluşlardır. Zira bu kuruluşlar; işletmelere, tüketicilere ve yatırımcılara amaçlarını gerçekleştirmelerine imkân veren sermayeyi sağlamaktadırlar.¹²

Finansman, literatürde genellikle ona ihtiyaç duyan taraflar bazında üç kategoriye ayrılmaktadır. Bu sınıflama, finansman talebinin bahse konu taraflar

---

¹⁰ Gülçin Tapşın, **İç Tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s. 4-15.

¹¹ TCMB, **Tasarruf - Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 2015, s. 2-5.

¹² (Çevrimiçi) <http://www.investopedia.com/terms/f/financing.asp> 12.01.2017

nezdinde birbirinden farklı amaçlara yönelmesine ve ayrıca kullandırımının değişiklik yöntemler üzerinden gerçekleşmesine dayanmaktadır. Finansman talep eden ana gruplar bireyler, şirketler ve devletler şeklinde üçe ayrılmakta ve her birine sağlanan finansman türü için sırasıyla bireysel finansman, kurumsal finansman ve kamu finansmanı terimleri kullanılmaktadır.

Bireysel finansman, kişilerin muhtelif ihtiyaçlarını satın almalarına yönelmektedir. Bu ihtiyaçlar konut, otomobil gibi uzun süreli ihtiyaçlar, tatil gibi dönemsel veya tüketim malları gibi kısa süreli ihtiyaçlar olabilmektedir. Ayrıca bireylerin evlilik, acil sağlık harcamaları gibi sıklık arz etmeyen harcamaları veya eğitim gibi yaşamlarının belirli döneminde ihtiyaç duydukları harcamalar için finansman kullanımına yöneldikleri bilinmektedir. Bahsi geçen her bir ihtiyaç türü için finansal kuruluşlar birbirinden farklı koşul ve yöntemlerde bireylere finansman imkânları sunmaktadırlar.¹³

Kurumsal finansman, işletmelerin ihtiyacı olan fonların sağlanmasıdır. Bireylerden farklı olarak işletmeler için finansman sağlama süreci, sadece dış kaynaklı değil aynı zamanda sermaye artırımları şeklinde iç kaynaklı da olabilmektedir. İşletmelerin fon ihtiyacı nakit yönetimi, proje yatırımları, sabit varlık yatırımları ve ana faaliyet konusuna giren harcamalar için çalışma sermayesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.¹⁴

Kamu finansmanı ise kamusal nitelikli mal ve hizmetlerin sunulması amacıyla devlet eliyle cebren veya gönüllü olarak toplanan fonların tümünü ifade etmektedir. Vergi ve harç gibi gelir kaynaklarının harcamalar karşısında yeterli olmadığı durumlarda devlet hazineleri dış finansmana yani borçlanmaya başvurmaktadır¹⁵. Kamunun borçlanmada benimsediği yöntem çoğunlukla menkul kıymet ihracıdır. Tahvil ve bono olarak isimlendirilen menkul kıymetlerin bankalar, sosyal güvenlik

---

¹³ Stephen M. Frost, **The Bank Analyst's Handbook**, John Wiley & Sons Ltd. West Sussex, 2004, pp. 6-7.

¹⁴ Nurhan Aydın, **Finansal Yönetim ve Fonksiyonları**, Finansal Yönetim, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 1465, Eskişehir, 2004, s. 3-20.

¹⁵ Tufan Çakır, **Kamu Gelirleri**, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 2570, Eskişehir, 2012, s. 106-123.

kuruluşları ve sigorta şirketlerine arzında da cebri veya ihtiyari koşullar söz konusu olabilmektedir.¹⁶

4. İslami Finans

a. Genel Çerçevesi

İslam, sosyal ve ekonomik yapıya ilişkin bir toplumda uyulması gereken temel ilkeleri belirlemiş ve ortaya çıktığı ilk dönemlerde de buna uygun bir toplumsal düzen kurulmuştur. Ancak günümüze kadar olan müteakip tarihsel süreçte, İslam toplum düzeninin bir sistem olarak tüm yönleriyle uygulanabildiği söylenemez. Tabii ki İslam'ın tebliğ edilmeye başlandığı yıllarda ekonomik düzenin bugünkü kadar karmaşık olmaması, diğer semavi dinlerde de faizin hoş karşılanmaması ve henüz finansal faaliyetlerin kurumsallaşmamış olması vaz edilen ilkelerin hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte faizin son birkaç yüzyıl içinde artık ekonominin vazgeçilmez bir parçası haline getirilmesi Müslüman toplumları alternatif arayışlara sevk etmiş, bu çabalar İslami ekonomisi ve finansının gelişimi sürecini hızlandırmıştır.¹⁷

İslami finansın ortaya çıkış nedenleri kısaca ele alınacak olursa, bunları dini, sosyal ve ekonomik sebepler şeklinde tasnif etmek mümkündür. İslami finansın, İslam dini tarafından haram addedilen faizli işlemlere alternatifler sunması ve bu sayede insana dini kaidelere uygun olarak iktisadi yaşamını sürdürme imkânını vermesi sistemin gelişmesindeki dini gerekçedir. Faizin toplumsal düzlemde meydana getirdiği gelir adaletsizliğine karşılık İslami finansın risk paylaşımı ve ortaklık temeline dayanan finansman çözümleri ise İslami finansın ortaya çıkışının sosyal nedeni olarak kabul edilebilir. İslami finansın reel olanı finanse etme ve proje verimliliğini esas alan faaliyet yapısı, ekonomik istikrar, kalkınma ve kayıt dışılığın azalması gibi ülke

---

¹⁶ Şebnem Tosunoğlu, **Devlet Borçlanması**, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 2570, Eskişehir, 2012, s. 146-165.

¹⁷ Zamir Iqbal and Abbas Mirakhor, **An Introduction to Islamic Finance Theory and Practice**, John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., Second Edition, Singapore, 2011, pp.13.

menfaatlerine ciddi katkılar sağlamakta, bu durum politika yapıcıların sistemi teşvik etmelerinin ekonomik gerekçesini oluşturmaktadır.¹⁸

İslami finansın gelişim süreci, İslami bir ekonomik düzen ihtiyacının artık bilimsel alanda dile getirilmeye başlandığı 20. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Bilimsel çalışmalar ilk meyvelerini 1960'lı yıllardan itibaren vermeye başlamış, 1990'lı yıllardan itibaren ise yerel ve uluslararası örneklerle İslami finans artık kurumsal bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla sistemin gelişim süreci 3 aşamada ele alınabilmektedir.¹⁹

(1) 1960 Öncesi Dönem

Müslüman toplumların önemli ölçüde sömürge olarak yaşadıkları bu dönemde faize karşı ilk sistemli tepki, Mısır'da Barclays Bank'ın kurulmasını takiben gerçekleşmiştir. Bankanın 1903 yılında tasarruf mevduatlarına faiz ödemeye başlaması, ülkede mukim İslam hukukçuları tarafından açıkça illegal bir işlem olarak ilan edilmiştir. Aynı yıllarda Hindistan'da yaşayan Müslüman azınlıkların ihtiyaç sahiplerine faizsiz kredi veren sosyal amaçlı organizasyonlara rastlanılmaktadır. Hâkim ekonomik düzenin İslam'a açıkça aykırı olduğunu düşünen ekonomistler 1900'lü yılların ilk yarısında özellikle sermaye ortaklığı modeline dayalı alternatif finansman modelleri geliştirmişler, 1950'li yıllardan itibaren de mudaraba ve vekâlet modellerine göre kurulacak faizsiz bankaların teorik temellerini ortaya koymuşlardır²⁰.

(2) 1960 – 1990 Arası Dönem

Faizsiz bankacılığa yönelik bilimsel çalışmalar ve artan toplumsal talep, ilk olarak 1963 yılında Mit Ghamr yerel tasarruf bankasının Mısır'da kurulmasına vesile olmuştur. Kurucusu olan Ahmad al-Najjar tarafından İslami bankadan ziyade bir sosyal organizasyon olarak lanse edilen kuruluşun ömrü sadece 4 yıl sürmüştür o

---

¹⁸ Ekrem Şahin, **Türkiye'de Düünden Bugüne Katılım Bankaları**, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 20-23.

¹⁹ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp.13.

²⁰ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp.13.15.

dönemdeki yönetimin yerel ve dinsel girişimlere karşı olumsuz tavrı, bankanın 1968 yılında kapanmasına sebep olmuştur.²¹

1963 yılında faaliyete başlayan diğer bir İslami finans organizasyonu Malezya'daki Hac Tasarruf Birliğidir. Birlik 1969 yılında bugünkü bilinen şekliyle Hac Yönetim ve Finansman Kurulu'na (Lembaga Tabung Haji) dönüşmüştür. Üyelerinden İslami usullerle para toplayan ve onları finanse eden söz konusu organizasyonun bir banka olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Ancak 1983 tarihinde kurulan ve İslami finansın gelişim sürecindeki dönüm noktalarından bir olan Bank İslam Malaysia Berhad'ın kuruluşunda Lembaga Tabung Haji çok önemli bir paya sahiptir.²²

Mısır'da kurulan ilk İslami banka her ne kadar kısa bir süre faaliyet gösterebilse de, bu gelişme diğer Müslüman ülkeler için teşvik edici olmuş, 1970'li ve 80'li yıllarda İslami banka örnekleri Sudan, Körfez ülkeleri, Pakistan, İran, Malezya, Bangladeş ve Türkiye'de görülmeye başlanmıştır. İslami bankaların kuruluşunu bu dönemde teşvik eden diğer bir unsur da İslam Kalkınma Bankası olmuştur. İlk defa 1970 yılında Pakistan Karaçi'de toplanan ikinci İslam ülkeleri dışişleri bakanları toplantısında dile getirilen uluslararası İslami bir banka kurma önerisi, 1975 yılında Suudi Arabistan'ın başkenti Cidde'de hayata geçirilmiştir. İslami yöntemlerle üye ülkelere finansal destek sağlayan Banka, araştırma ve eğitim faaliyetlerinde de önemli bir fonksiyona sahiptir.²³

(3) 1990 Sonrası Dönem

20. yüzyılın son on yıllık dönemine girildiğinde İslami finans artık finans piyasaların gündemine girmiş, sistemin düzenlenmesi ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. İslami finans faaliyetlerine yönelik standartları belirlemek üzere özel bir girişim olan İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Standartları Kuruluşu (AAOIFI) 1991 yılında Bahreyn'de kurulmuştur. Muhasebe ve denetim standartlarının yanı sıra

---

²¹ ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, Kuala Lumpur, Malaysia, 2011, pp. 114.

²² Iqbal and Mirakhor, *a.g.e.*, pp.114.

²³ Iqbal and Mirakhor, *a.g.e.*, pp.115.

söz konusu Kuruluşun sisteme sağladığı en önemli fayda, İslam Hukuku bağlamında sistemin dayandığı prensiplere bilimsel altyapı kazandırmasıdır. 1990'lı yıllardaki gelişmeler aynı şekilde daha çok özel sektör kaynaklı olmuş, İslami sigorta ve fonların sermaye piyasalarına girişi, Dow Jones ve Financial Times İslami finans endekslerinin oluşturulması bu dönemde gerçekleşmiştir. Piyasanın artan ilgisi aynı zamanda mevcut konvansiyonel bankaların da müşterilerine İslami finans ürünleri sunabildikleri pencere bankacılık (window banking) uygulamalarının aynı yıllarda başlamasına neden olmuştur.²⁴

2000'li yıllara gelindiğinde, İslami finansal sisteminin kurumsal altyapısının kurulmasına ve sağlam bir finansal model olmasına yönelik çalışmaları belirli organizasyonlar üstlenmeye başlamışlardır. Bunlar arasında İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar Genel Konseyi (CIBAFI – 2001), Uluslararası İslami Finansal Piyasalar (IIFM – 2002), Uluslararası İslami Derecelendirme Ajansı (IIRA – 2005) ve İslami Finans Kurumları için Uluslararası Arbitraj ve Uzlaşma Merkezi (IICRA – 2005) yer almaktadır. Bununla birlikte mezkûr kapsamda kaydedilen en önemli gelişme, İslami Finansal Hizmetler Kurulunun (IFSB) 2002 yılında kurulmasıdır.²⁵ İslami finans kurumlarının finansal ve kurumsal açıdan sağlamlığına yönelik standartlar belirleyen Kurulun 2016 yılı Aralık ayı itibarıyla, 70 tanesi düzenleyici ve denetleyici kamu otoritesi olmak üzere 188 tanesi üyesi bulunmaktadır.²⁶ Diğer taraftan, 2000'li yıllardan sonra sukuk adıyla bilinen menkul kıymetlerin ihraç edilmeye başlaması İslami sermaye piyasalarının gelişmesine önemli bir katkı sağlamıştır. İslami finansa yönelik akademik ilginin ve araştırma faaliyetlerinin artması, üniversite eğitimlerinin başlaması ve başta İngiltere olmak üzere Müslüman olmayan birçok ülkede de İslami finans ürünlerinin sunulmaya başlaması bu dönemde yaşanan önemli gelişmeler arasındadır.²⁷

Bugün küresel İslami finans sektörünün geldiği nokta oldukça çarpıcı ve sistemin geleceği hakkında oldukça umut vericidir. 2015 yılsonu itibarıyla sektörün

---

²⁴ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 16-17

²⁵ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp.17.

²⁶ (Çevrimiçi) <http://www.ifsb.org/background.php> 06.01.2017

²⁷ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp.20.

küresel büyüklüğü, 1.88 Trilyon USD'ye ulaşmıştır. Söz konusu büyüklüğün yaklaşık %80'i bankacılık aktiflerinden, %15'i sukuk ihraçlarından, %4'ü İslami fonlardan ve %1'i ise sigortacılık sektöründen oluşmaktadır.²⁸

b. Temel İlkeleri

Önceki başlıkta İslam hukukunun anlamı, kaynakları ve kapsamı hakkında verilen kısa bilgilerden sonra özellikle finansal işlemlerde önem arz eden ve akdedilen sözleşmelerin sıhhatini olumsuz etkileyen faiz başta olmak üzere belirli unsurların açıklanması, Tezin ilerleyen bölümlerinin anlaşılması açısından oldukça gerekli görülmüştür.

(1) Faiz

Kuran'da faiz anlamında kullanılan kelime “*Riba*”dır. Riba sözlükte; artma, çoğalma veya artan şeklinde ifade edilmekte olup terim anlamı olarak en genel ifadeyle borçtan elde edilen gelir şeklinde açıklanabilir.²⁹

Kuran'da riba kelimesinin yer aldığı ayetler, özellikle faize karşı bakış açısındaki değişimi göstermek üzere toplam dört grupta toplanabilir. Muhtelif tarihlerde inen ayetler, faizi sırasıyla önce kötölemiş, sitemde bulunmuş, sonra açık ve kesin bir ifadeyle yasaklamış ve son olarak da faizde ısrar etmenin Allah ve Resulüne bir nevi savaş açma olduğunu belirterek onun farklı yönünü ortaya koymuştur. Hadis külliyatı incelendiğinde ise Kuran'da yer verilen borç faizinin yanısıra alış veriş faizi olmak üzere hadislerde iki tür faizin yer aldığı, bununla birlikte o dönemde borç faizinin yeterince bilinmesi dolayısıyla daha çok alışveriş faizine ilişkin hadislerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Nitekim borç faizini yasaklayan ayetlerin hicretin ikinci ve üçüncü yılında inmesine karşılık, alış veriş faizinin yasaklanması bundan ancak dört beş yıl sonra vuku bulmuştur.³⁰

Fıkıh literatüründe de faiz temel olarak yukarıda anılan iki tür altında ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi Riba'n-Nesie'de denilen borç faizi, ikincisi Riba'l-

²⁸ IFSB, **Islamic Finance Services Industry Stability Report 2016**, pp. 7.

²⁹ Abdülaziz Bayındır, **Ticaret ve Faiz**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 37.

³⁰ İsmail Özsoy, Faiz, **DİA**, C: XII, s. 112.

Bey olan alışveriş faizidir. Borç faizi, alınacak belirli bir fazlalık karşılığında borç/kredi verme durumunda oluşur. Fazlalığın esas sebebi vadedir. Paranın veya misli malların yani ölçü birimleriyle alınıp satılabilen standart malların takasında ortaya çıkan alışveriş faizi ise iki şekilde ortaya çıkabilir. Bunlardan birincisi, fazlalık faizi (ribel' fazl) olarak da isimlendirilen; paranın ve malların kendi aralarında cereyan eden peşin takasında, karşılıklardan birinde nicel veya nitel (kalite, ayar veya işçilik farkı gibi) şekilde ölçülebilen bir fazlalık meydana gelmesidir. İkinci tür alışveriş faizi ise paranın para ile veya bir malın mal ile mübadelesinde, karşılıklardan birine vade şartı konulması şeklinde ortaya çıkmakta olup bu tür faizin diğer adı da veresiye faizidir. Bu tür faizli işlemde karşılıklar arasında nitel veya nicel fark oluşması şart olmayıp birinin vadeye bırakılması yani tesliminin ileri bir tarihe ötelenmesi faizin oluşumu için yeterlidir.³¹

Faiz, insanlık tarihinin var olmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren çeşitli şekillerde uygulanmış, başta din adamları olmak üzere birçok filozof ve iktisatçı yaşadıkları dönemdeki faize dayalı uygulamaları değerlendirmişlerdir. İlk çağlarda Eflatun ve Aristo'nun faize karşı dile getirdikleri olumsuz düşünceler, kendilerinde sonra gelen düşünörlere de kaynaklık etmiştir. Dini eğilimlerin hâkim olduğu orta çağ döneminin ilk yedi yüz yılı içinde faiz hakkında kesin kurallara rastlanmazken, sonraki dönemde faizi yasaklayan kilise kanunlarının hazırlandığı ve özellikle bu yasaklamanın sebebini açıklayan Thomas Aquinas'ın faizin aleyhinde ciddi görüşler sunduğu görölmektedir. Yahudi inancında faizin durumuna bakıldığında; Tevrat ayetlerinde faizin açıkça ve istisnasız şekilde yasaklanmış olduğu, ancak Tesniye bölümünde yer alan iki pasajda Yahudilerin yalnızca birbirlerinden faiz alıp vermelerinin yasaklandığı, yabancılara karşı ise adeta teşvik edildiği görölmektedir. İncil'de, Tevrat'taki gibi faiz hakkındaki açık hükümlerden ziyade hoş karşılanmadığını ifade eden ayetler bulunmaktadır. Bununla birlikte yukarıda da ifade edildiği üzere, 325 yılında toplanan İznik Konsili'nden başlamak üzere Hristiyan din adamları ve Kilisenin faizi yasaklayan veya kötüleyen kararlarına rastlamak mümkündür. Faiz yasağı reform hareketlerine (15 -17. yy) kadar devam etmiş, ancak

---

³¹ Abdurrahman Haçkalı, **Faiz, Kredi ve Finans İşlemleri, Günümüz Fıkıh Problemleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 2071, Beşinci Baskı, Eskişehir, Mart 2014, s. 178-179.

bu dönemde suni alış veriş akitleri gibi hileli yollarla genellikle delinmiş, özellikle Fransız ihtilalinden sonra ise faiz tümüyle serbest hale gelmiştir.³²

(2) Garar

Sözlükte; tehlike, risk, canın veya malın bilinmeden tehlikeye sokulması şeklinde açıklanan gararın İslam hukuku literatüründe benimsenen temel özelliği, sonu bilinmeyen / belirsiz olan şey olmasıdır. Kuran'da doğrudan yer almamakla birlikte batıl yoldan kazanç elde etmeyi yasaklayan ayetlerdeki³³ batıl kelimesinin, gararı da kapsadığı konusunda yaygın bir görüş bulunmaktadır. Hz. Peygamber tarafından yasaklandığı bilinen garar satışı³⁴ (bey'ul garar) hakkında ise yalnızca garar özelliği taşıyan şeylerin satımının mı yoksa garar özelliğinin hâkim olduğu tüm satımların mı kast edildiği hususunda görüş ayrılığı bulunmaktadır³⁵. İslam hukuku bağlamında garar yasağı; akit yapan tarafların yüklendikleri edimlerin her iki taraf içinde açık ve anlaşılır (malum) olmasını, hiçbir şüphe bulunmamasını ifade etmektedir.³⁶

Klasik fıkıh literatüründe gararın müessir ve gayr-i müessir şeklinde ikiye ayrıldığı, gararın müessir olabilmesi yani akde tesir edebilmesi için dört şartın birlikte bulunması gerektiği görülmektedir. AAOIFI tarafından da benimsenen bu dört kriter gere; garar aşırı olmalı, bedelli akitlerde ya da benzeri sözleşmelerde olmalı, sözleşme konusunda asli olarak bulunmalı, gararlı sözleşmeyi yapmak için dinen muteber bir ihtiyaç olmamalıdır.³⁷ Klasik fıkıh literatüründe garar ile cehaletin aynı anlamda kullanıldığı, bu nedenle gararı konu alan günümüz kaynaklarının da gararın cehaletle olan ilişkisi üzerinde durdukları görülmektedir. Bu konuda muhtelif görüşler bulunmakla birlikte genel itibarıyla garar, elde edilip edilmeyeceği bilinmeyen; cehalet

---

³² Abdil Karakuş, **İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006, s. 11-17.

³³ Bakara, 2/188; Nisa, 4/ 29; Tevbe, 9/ 34.

³⁴ El-Muvatta, Büyü, 75; Buhari, Büyü, 61; Müslim, Büyü, 4; İbn Mâce, Ticârât, 23; Ebu Davûd, Büyü, 24-25; Tirmizi, Büyü, 17.

³⁵ İbrahim Kâfi Dönmez, Garar, **DİA**, C: XIII, s. 366.

³⁶ Joseph Schacht, **İslam Hukukuna Giriş**, çev. Mehmet DAĞ, Abdulkadir ŞENER, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 166, Ankara, 1986, s. 153.

³⁷ Necmeddin Güney, **Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar**, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2013, s. 255.

AAOIFI, Shari'a Standards, No: 31, Manama, Bahreyn, 2015.

ise elde edilmesi konusunda belirsizlik olmamakla birlikte vasıfları bilinmeyen şey olarak açıklanmaktadır.³⁸

(3) Kumar

İslam dininin yasakladığı temel faaliyetlerden biri olan kumar, Arapça “*kimâr*”dan Türkçeye geçmiş olup en genel ifadesiyle; şans unsurunun tek başına veya bir beceriyle birlikte bir yarışmada ya da sonu belirsiz herhangi bir olayda gelir elde etmek amacıyla sonuç üzerinde bahse tutuşma şeklinde tanımlanabilir. Muhtelif dönemlere ve toplumlara göre farklı şekillerde uygulanmakla birlikte haksız kazanç niteliğini her daim taşıması ve akabinde getirdiği bireysel ve toplumsal sorunları dolayısıyla tüm dinler ve ahlak öğretileri tarafından tarih boyunca kötü addedilmiştir.³⁹

Bir işlemin kumar olarak nitelendirilmesi için barındırması gereken unsurlar; edim vaadi, kazancın ihtimale dayanması ve tarafların kumar niyetiyle hareket etmesidir. Kumar muhtelif isimler altında başlı başına bir muamele şekli olmakla birlikte bazı ticari işlemler - örneğin mülânese, münâbeze, hasat satışı – ve hatta bazı âlimlerce sigorta da kumar kapsamında değerlendirilmiştir.⁴⁰

Kuran’da meysir şeklinde ifade edilen kumar, önce kınanmış⁴¹, daha sonra kesin olarak yasaklanmıştır.⁴² Meysir, cahiliye döneminde oynanan yaygın bir kumar çeşidi olmakla birlikte mezkûr ayetlerde kumarın her türlüünün yasaklandığı görüşü çoğunluktadır. Nitekim hadislerde ve klasik dönem fıkıh kaynaklarında her iki kelime genellikle eş anlamlı olarak kullanılmıştır.⁴³ İslam’da kumar ilke olarak yasaklanmış, nelerin kumar olduğu tek tek sayılmamıştır. Buna dayalı olarak dinin kumar yasağı genişletici yorumla muamelatta genel ilke olarak benimsenmiş ve her türlü muamele kumar unsuru bağlamında da değerlendirilmiştir.⁴⁴

---

³⁸ İbrahim Kâfi Dönmez, **Garar**, s. 366.

³⁹ Ali Bardakoğlu, Kumar, **DİA**, C: XXVI, s. 364.

⁴⁰ Kemal Temiz, **İslam’da Kumar Yasağı**, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2010, s. 3-9.

⁴¹ Bakara, 2/219.

⁴² Maide, 5/90-91.

⁴³ Tefik Fehd, Meysir, **DİA**, C: XXIX, s. 509.

⁴⁴ Ali Bardakoğlu, Kumar, **DİA**, C: XXVI, s. 365.

Yukarıda İslam dininin özellikle finansal uygulamalar bağlamında ortaya koyduğu üç temel yasağa değinilmiştir. Ancak, İslami finansın temel ilkeleri faiz, garar ve kumar yasağı ile sınırlı görülmemelidir. Nitekim İslam, müntesibi olan dindar kitleye iktisadi hayatta uymaları gereken birtakım ahlaki davranış standartları sunmaktadır. Bu standartların günümüz ticari hayatının vazgeçilmez bir unsuru haline gelen finansal işlemlerde de geçerli olduğu izahtan varestedir. Kısaca ele alınacak olursa İslam, ticari muamelelerde dürüst ve adaletli davranmayı, akitlerde karşılıklı rızayı emretmiş, hile ve ikrah gibi rızayı etkileyen girişimleri, ihtikarı (manipülasyon) ve serbest piyasa koşullarına müdahale edici nitelikteki - örneğin stokçuluk, karaborsacılık, mülânese ve münâbeze satışı - tüm uygulamaları ve tüketilmesi ve kullanılması haram olan malların alım satımını da yasaklamıştır.⁴⁵

c. İslami Finansta Kullanılan Akitler

Ortaya çıktığı dönemlerden itibaren gerek legal gerekse de entelektüel kaynaklarda muamelat hukukunun genellikle akit teorisi çerçevesinde şekillendiği ve hatta spesifik nitelikteki – satım, kiralama, ortaklık gibi - akit türlerinin özel başlıklar altında ele alındığı görülmektedir. Zira sözleşmeler bağlayıcı olarak düşünülmüş ve öngördüğü şartlar İslam hukuku tarafından korunmuştur. Nitekim temel kaynaklarda Müslümanlara sözleşme yapmanın ve sözleşmelere sadık kalmanın önemi sürekli olarak hatırlatılmaktadır. Sosyal ve ekonomik koşullara göre farklı zamanlarda ortaya çıkan muhtelif sözleşme tipleri, İslam hukukunun ortaya koyduğu teorik prensipler üzerinden değerlendirilmekte, tarafların hak ve menfaatlerinin korunması adına yaygın sözleşme türleri için içtihat süreci takip edilerek standartlar belirlenmektedir. İslam'ın ilk tebliğ edilmeye başlandığı toplumda da yaygın olan sözleşme tiplerinden bazıları bu nedenle yasaklanmış, bazıları ise değiştirilerek ya da aynı şekilde uygulanmaya devam edilmiştir. İslam hukukunda sözleşme özgürlüğü kural olmakla birlikte İslam'ın haram olarak addettiği faiz, garar gibi unsurlar içeren sözleşmelere izin

---

⁴⁵ Muhammad Ayub, **Understanding Islamic Finance**, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, West Sussex, England, 2007, pp. 64-70.

verilmemekte, bahse konu unsurlardan beri olan sözleşmelerin geçerli hüküm doğurduğu kabul edilmektedir⁴⁶.

Geçersiz sözleşmeler sonuçları itibarıyla ikiye ayrılmıştır. Buna göre; temel unsurları (biçim, konu ve taraflar) bazında İslam'a aykırı olanlar – örneğin, konusu olmayan veya tarafları ehliyetsiz olan sözleşmeler – batıl (hükümsüz), vasıfları ya da tamamlayıcı unsurları itibarıyla İslam'a aykırı olanlar – örneğin, gecikme faizi şartı bulunan vadeli satım sözleşmesi – fasid (askıda hükümsüz) olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷

İslam hukukunda belirli sözleşme tipleri spesifik olarak ele alınmış olmakla birlikte bunların genellikle herhangi bir sınıflamaya tabi tutulmadıkları görülmektedir. Konuya iktisadi ve özellikle finansal faaliyetler açısından bakıldığında ise iş yaşamında yerine getirdikleri fonksiyona göre spesifik sözleşme tiplerinin belirli başlıklar altında kategorize edilebilecekleri düşünülmektedir.⁴⁸ Günümüz İslami finans uygulamalarında akdedilen spesifik sözleşme türlerine aşağıdaki şekilde yer verilmiş⁴⁹, fon toplama ve finansman kullandırma amacıyla yaygın olarak kullanılan mübadele ve ortaklık amaçlı olan sözleşme türleri ise müteakip bölümde açıklanmıştır.

Şekil 1: İslami Finansta Kullanılan Akitler

---

⁴⁶ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 75.

⁴⁷ Muhammad Ayub, **Understanding Islamic Finance**, pp. 120-124.

⁴⁸ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 75.

⁴⁹ ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, pp. 201-202.

İslami Finansta Kullanılan Akitler					
Mübadele Amaçlı Akitler	Yardım Amaçlı Akitler	Temsil Amaçlı Akitler	Ortaklık Amaçlı Akitler	Teminat Amaçlı Akitler	Tamamlayıcı Akitler
Murabaha	Karz-ı Hasen	Vekalet	Muşaraka	Kefalet	Havale
İstisna	Hibe		Mudaraba	Rehin	İbra
Selem	Sadaka				Vaat
Kira	Vakıf				
Sarf	Vedia				
Tavarruk					

(1) Mübadele Amaçlı Akitler

İki taraf arasında bir varlığın belirli bir bedel karşılığında transferi ile sonuçlanan sözleşmelerdir. Bu transfer, kiralamada olduğu gibi varlığın kullanım hakkına ilişkin olabileceği gibi, murabahada olduğu gibi varlığın mülkiyetini de içerebilir.⁵⁰

i. Murabaha

Alıcıda güven oluşturmak amacıyla, parasal varlıklar dışında belirli bir malın satıcı tarafından maliyeti ve dolayısıyla kar tutarı açıklanarak yapılan satış türünü ifade etmektedir. Satış peşin bedel karşılığında veya vadeli şekilde gerçekleşebilir. Murabahayı diğer satım sözleşmelerinden ayıran yegane unsur, satıcının bahse konu malın kendisine kaç mâl olduğunu ve bu maldan ne kadar kâr elde ettiğini açıklamasıdır. Diğer unsurları ise; açıklanan maliyetin ölçülebilir nitelikte olması, ribevi malların murabahaya konu olamaması, ilk satımın geçerli bir işlem olarak tamamlanmış olması şeklindedir. Murabaha sözleşmelerinin caiziyeti diğer İslam

⁵⁰ Iqbal and Mirakhor, a.g.e., pp. 202.

hukuku kaynaklarının yanısıra öncelikle Kuran’da ticaret yapmanın meşru addedildiği ayetler⁵¹ kapsamında açıklanmaktadır.⁵²

ii. İstisna

Nitelikleri önceden taraflarca kararlaştırılmış bir malın belirli bir bedel karşılığında üretici tarafından üretilmesini konu alan sözleşmedir. İstisna sözleşmelerinin temel özellikleri; üretilen malın tür, nitelik, kalite ve sayı itibarıyla hangi tarihte, nerede teslim edileceğinin ve taşıma masraflarının kim tarafından üstlenileceğinin tam olarak sözleşmede belirlenmesi, malın istisna sözleşmesine konu olabilecek bir mal olması ve üretim için gerekli olan metaryellerin alıcı tarafından tedarik edilmemesi şeklindedir.

İstisna sözleşmelerinin İslam hukuku bağlamında caiz görülmesine ilişkin muhtelif kaynaklarda sünnet, icma, kıyas ve istihsan temelli açıklamalar yapılmakla birlikte klasik kaynaklarda bu sözleşmelerin genellikle istihsan kapsamında ele alındığı görülmektedir.⁵³

iii. Selem

Satıcının belirli bir malı kararlaştırılan ileri bir tarihte teslim etmek üzere yükümlülük altına girdiği, buna karşılık mal bedelini peşin olarak tümüyle tahsil ettiği bir satım sözleşmesidir. Selem sözleşmelerinin geçerli olarak kurulabilmesi için; karşılıklı bedellerin mütekavvim mal olması ve sözleşmede belirlenmiş (malum) olması, bedellerden birinin peşin olması, vadeli malın piyasada mevcut olması, vadenin ve ifa yerinin belirlenmiş olması ve sözleşmenin faize yol açmaması gerekmektedir. Vade unsurunun faize yol açmaması şartıyla ribevi mallar da selem sözleşmesine konu olabilmektedir⁵⁴.

Selem sözleşmeleri Kuran, Sünnet ve İslam alimlerinin ittifakıyla helal kabul edilmektedir. İbn Abbas Bakara suresi 282. ayette geçen; “Siz ey imana ermiş olanlar!

⁵¹ Bakara, 275; Nisa, 29.

⁵² ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, pp. 203-204.

⁵³ Hamza Aktan, İstisna, *DİA*, C: XXIII, s. 393-395.

⁵⁴ Bilal Aybakan, Selem, *DİA*, C: XXXVI, s. 402-404.

Ne zaman belli bir vade ile borç verir veya alırsanız yazıyla tesbit edin. ... “ şeklindeki ifadenin selem sözleşmesine izin verdiği görüşündedir. Bununla birlikte Hz. Peygamberin de Medine’ye hicreti sonrasında selem yapan kişilere, "Kim bir şeyde selem yaparsa belirli ölçüde. belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın"⁵⁵ dediği bildirilmiştir⁵⁶.

iv. Kira

Yararlanılması mübah olan şeylerin belirli bir bedel karşılığında belirli bir süre için yararlanma hakkının devrini içeren sözleşmelerdir. Dünyevi karşılığı ifade eden ücret ve uhrevi karşılığı ifade eden ecir terimleri ile eş anlamlı olan icare, İslami kaynaklarda kiranın karşılığı olarak kullanılan Arapça terimdir. Ancak icare, günümüz kira sözleşmelerini de içine alan üst başlık niteliği arz etmektedir. Zira icare sözleşmelerinin kapsamına, örneğin bir evde oturma hakkı gibi, bir şeyin aslının değişmeden menfaatinin devredilmesi (kira akdi) işlemlerinin yanısıra terzilik veya hizmetçilik gibi menfaati sağlayan amelin (hizmetin) kiralınması işlemleri de (iş akdi) girmektedir. Genel nitelikteki kuruluş (in’ikad) ve sıhhat şartlarının yanısıra, bir kira sözleşmesinin geçerli olarak doğabilmesi için; müddetin belirli olması, kiralanan malın teslim edilebilir ve İslam hukuku açısından mütekavvim ya da onun kıymetinde olması, kira bedelinin (ücretin) cins, miktar, sıfat ve ödeme şekli itibarıyla altın, gümüş vb. semen cinsinden taraflarca açık ve bilindir (malum) olması, menfaatin taraflarca bilindir ve mübah olması gerekmektedir. Ancak sözleşmenin konusu olmadığı halde, kiracının bağımsız fiiliyle kiralanan maldan haram şekilde menfaat sağlanması, fakihlerin çoğunluğuna göre akde tesir etmemektedir.⁵⁷

Kuran ve Hadis kaynakları ile İslam hukuçularının ittifakıyla kira sözleşmelerinin meşru olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte Kuran ve hadislerde açık ve ayrıntılı hükümler yerine borç ilişkilerinin genel çerçevesini düzenleyen bir takım ilkelerin yer aldığı görülmektedir. Dünyevi karşılık olarak

⁵⁵ Buhari, Selem, 1, 2, 7; Müslim, Müsakat, 128,

⁵⁶ Bilal Aybakan, Selem, **DİA**, C: XXXVI, s. 402-404.

⁵⁷ Tuncay Tunç, **İslam Hukuku Açısından Taşınır Malların Kiralanması**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Nisan 2011, s. 14-27.

ücretin terim olarak yer aldığı ayetler, örneğin Bakara Suresi 233. Ayette geçen “emzirme ücreti”, kira sözleşmelerinin meşruiyetine delil olarak gösterilmektedir. Bazı hadislerde fiil olarak bizzat kiralama terimine yer verilmesi ve takriri sünnet bağlamında Peygamberimizin o dönemde yaygın olduğu bilinen kira akitlerini yasaklamaması, kira sözleşmelerinin dayandığı diğer meşruiyet kaynaklarıdır.⁵⁸

v. Sarf (Döviz Alım - Satımı)

Sözlükte harcamak, para bozdurmak, geri çevirmek anlamlarında kullanılan sarf, bir fıkıh terimi olarak; altın, gümüş veya nakit paraların kendi cinsiyle veya para benzeri başka bir cinsle mübadelesini ifade eder.⁵⁹ İlk dönemlerde sarfı normal satış gibi gören önde gelen sahabiler bulunmakla birlikte, sonraki dönemlerde bu görüşlerinden döndükleri ve sahabein çoğunluğu tarafından sarfın belirli kurallara bağlandığı görülmüştür.⁶⁰ Altın, gümüş, diğer madenlerin gerek ziyent gerekse de sikkeli para olarak birbiriyle veya temsili para olan banknotlarla mübadelesi esasen caizdir. Ancak İslam bu türden akitlerde faiz oluşmaması için öncelikle ‘peşin değişim’ şartı getirmiş, para ve para benzeri malların mübadelesinde hiçbir şekilde vade şartına izin vermemiştir. Sarf muamelesinin meşru olabilmesi için şart koşulan diğer iki kural; aynı cins malların eşit miktarlarda mübadelesi ve peşin şartına bağlı olarak karşılıklı kabz gerçekleştiği için şart muhayyerliğinin bulunmaması şeklindedir.⁶¹

vi. Teverruk:

Teverruk, pazarlık yaparak ya da satıcıya muayyen bir kar ödeyerek vadeli bedelle mal aldıktan sonra nakit temin edebilmek amacıyla bu malı üçüncü tarafa peşin satmaktır.⁶² Teverruku bu anlamıyla ilk kullananlar orta dönem* Hanbeli fukahası olduğu bilinmekte, öncesinde ise teverrukun bey’u’l-îne kavramı içerisinde ele

⁵⁸ A.g.e. s. 18-19.

⁵⁹ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2005, s. 327.

⁶⁰ Bayındır, **a.g.e.**, s. 79-80.

⁶¹ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 328-329.

* Mezhebin gelişme dönemi olarak da ifade edilen bu dönem, 945 yılında Büveyhiler devri başlayıp 1923 yılında Osmanlı Devletinin yıkılışı ile sona ermektedir.

⁶² AAOIFI, **Shari’ah Standards**, No: 30.

alındığı görülmektedir. Ancak bey'u'l-îne, bir satıcının bir malı müşteriye vadeli olarak satıp onu teslim ettikten sonra, aynı müşteriden aynı malı daha düşük fiyattan peşin olarak geri satın alması işlemine denmektedir. Dolayısıyla bey'u'l-îne mal, doğrudan veya dolaylı olarak asıl satıcıya geri dönerken, tevrukta malın asıl satıcı dışında bir başkasına satılması söz konusudur. Bireysel tevruk veya fiki tevruk olarak da isimlendirilen bahse konu tevruk uygulamasında her bir işlem diğerinden bağımsız olarak gerçekleşmekte, her ne kadar müşterinin amacı nakde ulaşmak olsa da taraflar arasında açık veya zımni bir anlaşma veya bağlantı olmaması dikkate alınarak çoğunlukla caiz görülmektedir. Zira ilk müşteri, satıcı ve ikinci müşteri arasında herhangi bir anlaşma veya irtibat – örneğin malın daha düşük bedelle geri satılacağına dair açık veya zımni bir taahhüt – söz konusu değildir.⁶³

Tevruk bir finansal araç olarak günümüz İslami finans kuruluşları tarafından bu işleme imkan veren organize piyasalarda gerek nakit ihtiyacının karşılanması (organize tevruk) gerekse de fazla nakdin değerlendirilmesi (ters tevruk) amacıyla kullanılmaktadır.⁶⁴

Ancak yapılan tevruk işlemlerinin caiz görülmesi, şartlarına riayet etmek kaydıyla yalnızca ihtiyaç durumunda mümkündür. Kuruluşların bu yolla örneğin fon toplaması meşru görülmez. Buna göre, tevruk yalnızca kuruluşun ihtiyaçlarını karşılayamaması, müşterinin zarar etmesi ve faaliyetlerin kesilmesine sebep olacak ölçüde likidite sıkıntısı yaşandığı takdirde kullanılmalıdır.⁶⁵

(2) Yardım Amaçlı Akitler:

Bir tarafın yararına olmak üzere karşılıksız şekilde herhangi bir şeyin mübadelesi olmaksızın teberru yani iyilik (ihسان) veya dayanışma maksadıyla gerçekleştirilen sözleşmelerdir. Karz-ı hasen (karşılıksız borç), hibe (hediye), sadaka

---

⁶³ Servet Bayındır, **Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans - Para ve Sermaye Piyasaları**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 196-199.

⁶⁴ Bayındır, **a.g.e.**, s. 205-206.

⁶⁵ AAOIFI, **Shari'ah Standards**, No: 30.

(yardım), vakıf (bağış) ve vedia (emanet) olmak üzere muhtelif türleri bulunmaktadır⁶⁶.

(3) Temsil Amaçlı Akitler:

Karşılıklı (ücret, komisyon ve benzeri ödemeler) veya karşılıksız şekilde bir kimse adına ve/veya hesabına yükümlülük oluşturabilme yetkisinin verilmesini konu alan sözleşmelerdir.⁶⁷ Çoğunlukla genel vekalet sözleşmesi şeklinde uygulanan temsil amaçlı sözleşmeler arasında ayrıca, vekalet sözleşmesinin bir alt türü olan yatırım vekaleti sözleşmesi de İslami finansta oldukça yaygındır. Yatırım vekaleti, tasarruf sahiplerinin kar ve zararı tamamen kendisine ait olmak üzere birikimini değerlendirmek üzere bir kuruluşu ücret karşılığında görevlendirdikleri bir vekalet türüdür.⁶⁸

(4) Ortaklık Amaçlı Akitler

Bir mal, iş veya kazanç üzerinde ortaklık sağlayan sözleşmelerdir. İşbirliği ve ortaklık temelinden hareketle bu kapsama giren sözleşmelerde taraflar kural olarak ortaya çıkan karı ve zararı paylaşırlar. Meşru ortaklık türlerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.⁶⁹

---

⁶⁶ ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, pp. 201.

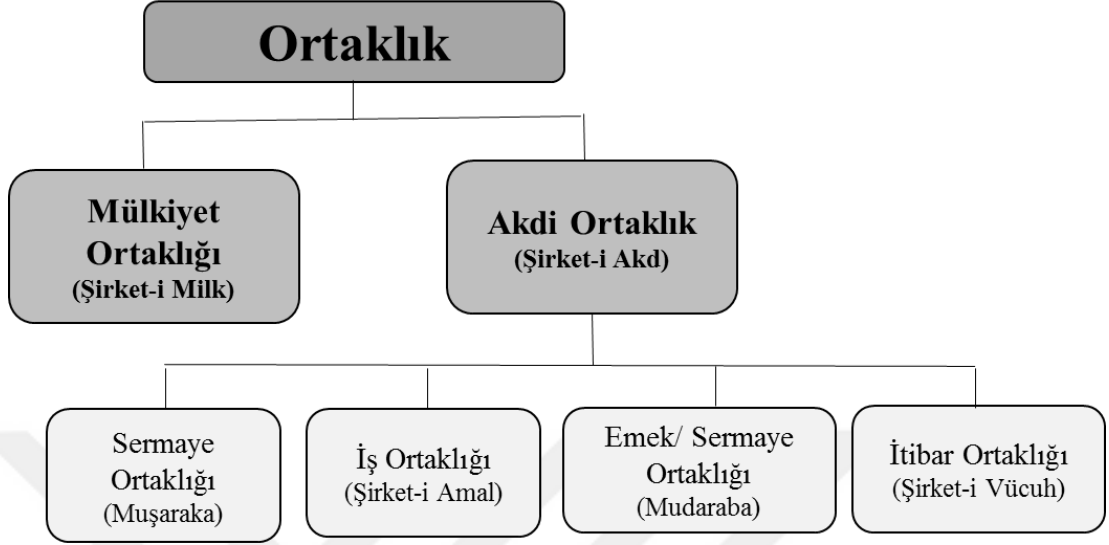
⁶⁷ A.g.e pp. 272.

⁶⁸ İshak Emin Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, TKBB Yayını, No: 4, İstanbul, 2013, s. 44.

⁶⁹ Beşir Gözübenli, Şirket, *DİA*, C: XXXIX, s. 198-201.

Şekil 2: Ortaklık Türleri

Mülkiyet ortaklığı iki veya daha fazla kişinin belirli bir eşya üzerinde ortaklaşa sahipliğini doğuran ortaklıklardır. Bu ortaklık tarafların iradeleriyle ihtiyari olarak kurulabileceği gibi, örneğin terekenin mirasçılara devredilmesinde olduğu gibi, cebri olarak da gerçekleşebilir.

Akdi ortaklık ise iki veya daha fazla kişinin kar elde etmek amacıyla emeklerini varlık veya yükümlülüklerini bir araya getirmelerini konu alan ortaklıklardır. Ortaklığa konulan sermayenin cinsine göre farklı türleri mevcuttur. Bunlardan iş ortaklığı; iki veya daha fazla tarafın emeklerini birleştirmek suretiyle kardan alacakları payları oransal şekilde önceden belirleyerek, bedeni veya fikri işleri icra etmek üzere kurdukları ortaklığı; itibar ortaklığı ise iki veya daha fazla kişinin bir araya gelip vadeli olarak bazı varlıkları satın almayı ve her bir ortak için belirli bir oran tespit ederek bunların bedellerini ödemeyi kararlaştırdıkları ortaklığı ifade etmektedir⁷⁰.

⁷⁰ Gözübenli, a.g.e., s. 199-200.

Günümüz İslami finans kuruluşları tarafından yaygın olarak kullanılan muşaraka ve mudarebe ortaklık türleri aşağıda açıklanmaktadır:

i. Muşaraka (Sermaye Ortaklığı)

Türkçe karşılığı ‘sermaye ortaklığı’ olan muşaraka; iki veya daha fazla kişinin her birisinin belirli maddi sermaye koyarak, birlikte iş yapmak ve ortaya çıkacak kar veya zararı paylaşmak amacıyla kurdukları ortaklığı ifade etmektedir.⁷¹ Kuran, Sünnet ve icmai deliller ışığında muşarakanın caiz olduğu ittifaken kabul edilmektedir.⁷²

İslam hukuku bağlamında meşru bir muşaraka akdinin kurulabilmesi için bazı temel kurallar konulmuştur. Muşarakada karın ortaklar arasında nasıl paylaşılacağı önceden sözleşmede kesin olarak belirlenmelidir. Sonraki bir tarihte değiştirilmesi caiz, ancak belirlemenin ertelenmesi caiz değildir. Her bir ortağa ödenecek kar tutarı, maktu veya sermayenin belirli bir oranı olarak değil, oluşacak karın belirli bir oranı şeklinde belirlenmelidir. Zarara katılım oranı ise ortaklar tarafından belirlenemez. Zira ortakların zarara sermayeleri oranında katlanacakları muşarakada değiştirilemez bir kuraldır. Dolayısıyla ortaklık sermayesinin de değerinin tam olarak belirlenebildiği nakdi varlıklardan oluşması esastır. Bununla birlikte ortaklar anlaşarak nakdi karşılıklarını belirlemek suretiyle nakdi olmayan varlıkları da ortaklığa sermaye olarak koyabilirler.⁷³

Azalan muşaraka ortaklığı, muşarakanın bir alt türü olup ortaklardan herhangi birinin diğer tarafın veya tarafların ortaklıktaki hisselerini peyderpey satın almayı taahhüt edip belirlenen süre sonunda ortaklık konusu malın veya projenin tamamına malik olmasını sağlayan ortaklıktır. Bu ortaklık; başlangıçta ortaklığın kurulması ve akabinde ortaklar arasında hisse alım satımının gerçekleşmesinden meydana gelir. Azalan müşarekenin caiz olması için ortaklık sözleşmesinde hisse alımı veya satımı şart koşulmamalı, sözleşmeden bağımsız olarak vaad yöntemiyle satın alma taahhüdü

⁷¹ Servet Bayındır, **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005, s. 94.

⁷² ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, s. 245.

⁷³ AAOIFI, **Shari’ah Standards**, No: 12.

verilmelidir. Bunun dışında muşaraka için yukarıda yer verilen temel kurallar, azalan muşaraka için de aynı şekilde geçerlidir.⁷⁴

ii. Mudaraba (Emek - Sermaye Ortaklığı)

Ortaklardan birinin sermaye, diğerinin emek koyarak faaliyet göstermek ve elde edilecek karı paylaşmak üzere kurdukları ortaklığa mudaraba denir. Her ne kadar günümüz İslam finans uygulamalarında mudaraba çok taraflı bir görünüm arz etse de, fihhi kaynaklarda yer verilen mudaraba daha çok ikili ilişkiyi temel alır. Bir tarafta rabbu'l-mal adı verilen sermayedar, diğer tarafta mudarib şeklinde isimlendirilen müteşebbis yer almaktadır.⁷⁵ Kuran, Sünnet ve icmai deliller ışığında mudarabanın caiz olduğu ittifaken kabul edilmektedir.⁷⁶

Mudaraba sözleşmeleri, mudaribe verilen yetkilerin kapsamına göre, mutlak (sınırsız) ve mukayyed (sınırlı) mudaraba şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Mutlak mudaraba; rabbu'l-malın mudâraaba işlemlerinin yürütülmesi konusunda herhangi bir kayıt / şart koymaksızın emek sahibi ortağa mutlak yetki verdiği mudaraba çeşididir. Buna karşılık mukayyed mudaraba yer, faaliyet konusu veya mudaraba işlerini engellemeyecek nitelikte benzer şartlar konularak kurulan mudârabadır.⁷⁷

Mudaraba ortaklığında mudarib her ne kadar emek sahibi olan tarafı temsil etse de kendi sermayesini de ortaklık sermayesine katabilir. Bu durumda her iki sermayeden elde edilen kârın paylaşımı şöyle yapılır: Emek sahibi kendi sermayesine düşen kârı sermaye payı oranında alır, mudâraabe sermayesinin kârını ise sermaye sahibi ile kararlaştırdıkları orana göre paylaşır.

Mudâraaba akdi, güvene dayalı akitler grubunda yer aldığı için emek sahibi ortak, elinde bulundurduğu mudâraaba sermayesi konusunda emanetçi hükmünde olup, kural olarak sermayeyi tazmin yükümlülüğü yoktur. Ancak güvene dayalı akitlerde bulunması gereken şartlara muhalefet ederse; yani kasıt veya kusuru dolayısıyla

⁷⁴ ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, pp. 249.

⁷⁵ Bayındır, *a.g.e.*, s. 104-106.

⁷⁶ ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, pp. 249.

⁷⁷ ISRA, *a.g.e.* pp. 253-254.

mudârabâ sermayesi zayi olursa veya mudârabâ sözleşmesinde yer alan şartlara aykırı davranırsa tazmin yükümlülüğü doğmaktadır.

İslam hukuku bağlamında mudaraba sözleşmesinin meşru olabilmesi için belirlenen temel kurallar şunlardır:

- Mudaraba sermayesinin nakit olması veya nakit karşılığının tespit edilmesi,
- Sermayenin mudaribe teslim edilmesi veya tasarrufta bulunma yetkisi verilmesi,
- Oluşacak karın ortaklar arasında ne şekilde paylaşılacağı tam olarak belirlenmesi,
- Kar payı miktarının maktu veya sermayenin belli bir oranı olarak değil, karın belli bir oranı şeklinde belirlenmesi,
- Kara ek olarak mudaribe ayrıca ücret tahsis edilmemesi,
- Meydana gelen zararın sermayeden karşılanması,
- Kasıt veya kusuru sabit olmadıkça mudaribin zarara katlanmaması,
- Rabbu'l-malın mudarib ile aynı statüde olacak şekilde mudaraba işlerini yürütmemesi,
- Rabbu'l-malın mudaribin yapacağı her işlemde kendisinde izin alması şartını ileri sürmemesi şarttır.⁷⁸

(5) Teminat Amaçlı Akitler

Borç doğuran sözleşmelerden doğan alacağın elde edilmesini güvenilir kılmak ve dolayısıyla borçlunun yükümlülüğünü hiç veya gereği gibi yerine getirmemesi riskini bertaraf etmek üzere, bizzat borçlunun veya üçüncü kişilerin ilave güvence vermesi işlemi için literatürde teminat terimi kullanılmakta, münhasıran bu amaçla akdedilen sözleşmeler ise teminat amaçlı sözleşmeler olarak adlandırılmaktadır. Sözleşmeye konu olan teminat ayni veya şahsi olabilir. Kefalet, şahsi teminat sağlayan sözleşmelere, rehin ise ayni teminat sağlayan sözleşmelere örnek teşkil etmektedir.⁷⁹

Kefalet, bir borcun borçlu tarafından yerine getirilmesi yükümlülüğünü üçüncü bir şahsın (kefil) garanti etmesini, yani kendini borçlu yerine koyarak ona hitaben

⁷⁸ AAOIFI, **Shari'ah Standards**, No: 12.

⁷⁹ Erden Kuntalp, Teminat Kavramı, Teminat Türleri ve Bunlardan Doğan Sorumluluk, Prof. Dr. Reha Poroy'a Armağan, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını**, İstanbul, 1995, s. 263-264.

alacaklının ileri sürdüğü talep hakkını kendi üzerine almasıdır. Kefalet sözleşmesinde kefil, bir taraftan alacaklıyla, diğer taraftan asıl borçluyla borç ilişkisine girmektedir. Zira asıl borçlunun edimini yerine getiren kefil, alacaklı konumuna gelerek asıl borçluya rücu hakkı elde edebilmektedir.⁸⁰ Kefaletin meşruiyeti, Kuran, Sünnet ve icmai delillerle sabittir.⁸¹

Rehin, borç doğuran bir sözleşmeden doğan edimi, kendisinden faydalanma imkanı bulunan belirli bir eşya vasıtasıyla garanti etmektir.⁸² Rehnedilen eşya menkul veya gayrimenkul olabilir. Edim yerine getirilmediği takdirde rehne konu olan eşyanın doğrudan alacaklının mülkiyetine geçmesi caiz değildir. Satılması ve elde edilen meblağ ile edimin yerine getirilmesi gerekir. Rehin akdinin İslam hukuku bağlamındaki meşruiyetinin delilleri, Kuran ve Sünnette mevcuttur.⁸³

(6) Tamamlayıcı Akitler

İslami finans uygulamalarında fon toplama ve fon kullandırma faaliyetlerine tek başına konu olmamakla birlikte, çeşitli hizmetlerin ve işlemlerin icrasında kullanılan sözleşmelerdir.

Bunlardan havale, bir borcun asıl borçlu olan kişinin zimmetinden, başka bir kişinin zimmetine aktarılmasıdır. Havale edilen taraf (muhâlun aleyh), asıl borçluya olan borcu karşılığı olarak havaleyi kabul edebilir (mukayyed havale) veya borcu kendi malından ödemeyi üstlenebilir (mutlak havale). Havalenin meşruiyeti, Sünnet ve icma kanalıyla sabittir.⁸⁴

İbra, bir kimsenin zimmetinde bulunan bir alacak hakkından kendisini beri kılmasıdır. Tek taraflı irade beyanıyla borcu sona erdiren ibra, alacaklının halihazırda zimmetinde sabit olan bir alacak hakkından vazgeçmesi (ibrâ-i iskat) veya hakkını

---

⁸⁰ Mustafa Kelebek, **İslam Borçlar Hukuku ve Ebu Yusuf'un Öncelikleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, s.148.

⁸¹ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 512.

⁸² Mustafa Kelebek, **İslam Borçlar Hukuku ve Ebu Yusuf'un Öncelikleri**, s.152.

⁸³ Döndüren, **a.g.e.**, s. 521.

⁸⁴ ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, pp. 277.

aldığını ikrar etmesi (ibrâ-i istifa) şeklinde olabilir.⁸⁵ İbrayı meşru addeden görüşler delil olarak Bakara suresi 280. ayete işaret etmektedir.⁸⁶

Vaad, bir kimse tarafından başka bir kimseye hitaben, o kişi veya üçüncü bir kişi yararına bir şeyin sözlü veya fiili olarak gerçekleştirileceğine veyahut herhangi bir şeyin gerçekleştirilmeyeceğine ilişkin verilen sözdür. Vaad tek taraflı bir hukuki işlem olup yalnızca vadedeni bağlar.⁸⁷

B. İslami Finasta Tasarruf Ve Finansman Uygulamaları

1. Tasarruf Uygulamaları

İslami finansal enstrümanlar vade, getiri, likidite, risk seviyesi gibi faktörler açısından birbirlerinden ayrılmakla birlikte, hepsi için ortak kriter, işlemlerin İslami kural ve ilkelere uygun olmasıdır. Söz konusu kritere uygun finansal yatırım talebi, İslami finans kuruluşları tarafından karşılanmaktadır. Bu kuruluşlar Müslüman tasarruf sahiplerinden İslam hukuku bağlamında meşru yöntemlerle topladıkları fonları yine meşru yöntemler üzerinden yatırıma dönüştürmektedirler.⁸⁸ İslami finasta kullanılan fon toplama uygulamalarını bankacılık ve sermaye piyasası faaliyetleri şeklinde iki başlıkta ele almak uygun olacaktır. Genel hatlarıyla İslami bankalar vadeli ve vadesiz hesaplar üzerinden fon toplarken; hisse senetleri, İslami fonlar ve varlık temelli menkul kıymet ihraçları, sermaye piyasalarında gerçekleştirilen İslami fon toplama faaliyetlerine örnek teşkil etmektedir.⁸⁹

a. Bankacılıkta Kullanılan Fon Toplama Yöntemleri

Anapara ve sabit getiri garantisiyle fon toplayan konvansiyonel bankalardan farklı olarak İslami bankalar, kendilerine fon yatıran tasarruf sahiplerine gerek anapara gerekse de getiri konusunda garanti vermemektedirler. Bununla birlikte yatırılan fonların zarar riskinin minimum seviyede olduğu ve piyasa şartlarında getiri

⁸⁵ Mustafa Kelebek, **İslam Borçlar Hukuku ve Ebu Yusuf'un Öncelikleri**, s. 57.

⁸⁶ ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, pp. 283.

⁸⁷ ISRA, **a.g.e.**, pp. 287.

⁸⁸ Mohammed Obaidullah, **Islamic Financial Services**, Scientific Publishing Centre, King Abdulaziz University, Jeddah, Saudi Arabia, 2005, pp. 49.

⁸⁹ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 116.

sağlayabilen en iyi alanlarda değerlendirileceği, İslami bankalarca taahhüt edilmektedir.

İslami bankalar tasarruf sahiplerine cari hesaplar, tasarruf hesapları, yatırım hesapları ve özel nitelikli yatırım hesapları şeklinde muhtelif yatırım imkânları sunmaktadırlar.⁹⁰

(1) Cari Hesaplar

İslami bankalar tarafından gerçek veya tüzel kişi müşteriler için istenildiğinde açılan, kısmen veya tamamen geri çekilebilme özelliğine sahip olan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen hesaplardır. Bu hesaplar, tüm müşteriler için standart nitelik arz eder ve klasik bankacılık uygulamasındaki vadesiz hesaplara benzerler. Açılan hesap dolayısıyla taraflara sağlanan haklar ve yüklenen sorumluluklar, kanun koyucu veya banka tarafından belirlenir. Cari hesaba para yatıran tasarruf sahibinin amacı parasını çalınma, kaybolma gibi tehlikelere karşı korumak ve dolayısıyla güvenli bir yerde saklamaktır. Ayrıca, cari hesap sahibi çek kullanma, havale, tahsilat gibi hizmetlerden de yararlanabilir. Buna karşılık banka, hesaptaki paraları kendi mülkiyeti altında ticari faaliyetlerinde değerlendirir. Fonun değerlendirilmesi sonucu elde ettiği getiri veya maruz kaldığı zarar tümüyle kendisine aittir. Ayrıca hizmet bedeli olarak hesap sahibinden ücret tahsil etmesi de mümkündür.

Cari hesapların İslam hukuku bağlamındaki meşruiyeti, bunların; yeni bir akit, vedia veya karz akdi olduğu şeklinde üç farklı yaklaşımla ele alınmaktadır.⁹¹

(2) Tasarruf Hesapları

Tasarruf hesapları, kişilerin birikimlerini güvenli bir yerde muhafaza ederken aynı zamanda makul bir getiri elde etmelerine imkân sağlamaktadır. Hesap sahibine ödenen makul düzeydeki getiri için muhtelif yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemler vedia, mudaraba ve karz-ı hasen şeklinde üç farklı temele dayanmaktadır.

Güneydoğu Asya ülkelerinde yaygın olan vedia temelli tasarruf hesaplarında, yatırılan anapara tutarı istenildiği zaman çekilme imkânıyla birlikte bankanın garantisini

---

⁹⁰ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 153-154.

⁹¹ Servet Bayındır, **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, s. 52-57.

altındadır. Bununla birlikte cari hesaplardan farklı olarak bankalar tasarruf hesaplarına tamamıyla kendi inisiyatifleri ile hibe (hediye) şeklinde getiri ödemektedirler. Ancak getiri ödemesine ilişkin herhangi bir hüküm / şart hesap açılış sözleşmesinde yer almamaktadır. Ödemeler genellikle hesapta belirli bir asgari tutar bulunduğu takdirde gerçekleştirilmektedir.

Mudaraba temelli tasarruf hesaplarında ise müşteri bankayı hesaba yatırdığı fonları yatırımlarında değerlendirmesi konusunda mudarib olarak yetkilendirmekte, ancak birikimini istediği zaman çekme hakkını da elinde bulundurmaktadır. Getiri hesaplaması için asgari bir meblağın belirli bir dönemde hesapta tutulması gerekmekte, geçen süreye paralel olarak kar paylaşım oranı müşteri lehine artış göstermektedir.

Karz-ı hasen uygulamasına dayalı olarak açılan hesaplar ise çoğunlukla İran bankalarının tercih edilmektedir. Bu uygulamada tasarruf hesabına para yatıran müşterinin bankaya borç verdiği kabul edilir. Buna karşılık banka vadiya dayalı hesaplarda olduğu gibi müşterisine kendi ihtiyarıyla çeşitli menfaatler – getiri dışında örneğin, ücretsiz bankacılık hizmeti – sağlayabilmektedir.⁹²

(3) Yatırım Hesapları

Kar ve zarar paylaşım hesapları olarak da isimlendirilen yatırım hesapları ile tasarruf ve cari hesaplar arasındaki temel fark, yatırım hesaplarının normal şartlar altında gerek anapara ve gerekse de getirilerin ödenmesi garantisinin bulunmamasıdır. Anaparanın dahi kaybedilmesi riski bulunmakla birlikte yatırım hesap sahiplerinin cazip oranlarda getiri elde etme imkânları bulunmaktadır. Farklı müşteri tiplerinin ihtiyaç ve isteklerine cevap verebilmek üzere, İslami bankalar tarafından bugüne kadar çeşitli yatırım hesap türleri denenmiştir. Bu uygulamalardan en yaygın olanları; emtia murabaha hesabı, mutlak yatırım vekâleti ve mudaraba genel yatırım hesabıdır.

Diğer bir adı tavarruk hesabı olan emtia murabaha hesabı, belirli sayıdaki murabaha sözleşmesini içeren sabit vadeli bir hesaptır. Bu hesapta banka vade sonunda müşteriye ödeyeceği getiriye önceden sabitleyebilmektedir. Bu durum hesabın işleyiş

---

⁹² Mohammed Obaidullah, **Islamic Financial Services**, pp. 51-52.

mekanizmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu hesapta öncelikle müşteri, yatırılan mevduat tutarı kadar emtiayı spot olarak kendi adına satın alınması konusunda banka üzerinden bir aracı kurumu yetkilendirir. Satın alınan emtia daha sonra belirli bir kar ilavesiyle vadeli olarak bankaya satılır. Bahsi geçen kar ilavesi vade sonunda müşteriye ödenecek getiriye oluşturmaktadır.

Mutlak yatırım vekâleti, hesaba yatırılan fonların İslami ilkelere uygun şekilde yatırım yapılması konusunda bankanın vekil (temsilci) olarak tayin edildiği bir hesap türüdür. Mutlak vekâlete dayalı olarak, banka yatırılan fonları aktifinde yer alan varlıklara yatırım yaparak değerlendirmektedir. Yatırımlar tümüyle bankanın takdir yetkisi altında belirlenmekte, elde edilmesi beklenen getiri ise hesap sahibine önceden bildirilmektedir. Bildirilen muhtemel getirinin üzerinde bir getiri elde edilmesi durumunda ise söz konusu tutar müşteriye ödenmemektedir. Aynı zamanda bankanın icra ettiği hizmet karşılığında ücret alma hakkı da bulunmaktadır. Mezkûr hesapta anapara ve kar garantisi söz konusu olmamakta, vekâlet sözleşmesinin bir gereği olarak bankanın hata ve kusuru dışındaki tüm riskleri ve dolayısıyla zararları, müşteri üstlenmiş olmaktadır.

Mudaraba genel yatırım hesabı, birikimlerin mudaraba temelli olarak İslami ilkelere uygun şekilde değerlendirilmesi imkânı sunmaktadır. Hesabın ‘genel’ şeklinde isimlendirilmesi; yatırım için herhangi bir asgari süre koşulu ve yatırım ürünlerinin tek tip olması gerekmemesinden kaynaklanmaktadır. Mudarib konumundaki banka, güven esasına ve sahip olduğu uzmanlık düzeyine dayalı olarak geniş bir yelpazede ticaret ve iş özgürlüğüne sahiptir⁹³.

(4) Özel Nitelikli Yatırım Hesapları

İslami bankalar, farklı müşteri tipleri için özel niteliğe sahip yatırım hesapları da açabilmektedirler. Bu hesaplar da diğer yatırım hesaplarında olduğu gibi mudaraba veya yatırım vekâleti akdine dayalı olarak işlem görmekle birlikte, yatırılan fonların değerlendirilme yöntemi ve getirilerin dağıtımı, standart olmayan bir şekilde belirli bir müşteri veya müşteri grubunun ihtiyaç ve beklentilerine göre şekillenmektedir.

---

⁹³ ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, pp. 304-312.

Genellikle bankalar bu hesaplar üzerinden belirli bir yatırım veya yatırım havuzuyla (portföy) ilişkili olarak fon toplamaktadırlar. Yatırımlar girişim sermayesi yatırımlarından menkul kıymet yatırımlarına kadar geniş bir spektruma sahiptir. Diğer hesaplara nazaran getiri imkânının daha yüksek olmasına bağlı olarak risk düzeyi bu hesaplar için daha yüksektir⁹⁴.

b. Sermaye Piyasalarında Kullanılan Fon Toplama Yöntemleri

Günümüz ekonomik şartlarının bir sonucu olarak yüksek tutarlarda sermaye gerektiren yatırım faaliyetlerinin finansmanında klasik İslami bankacılık ürünlerinin yetersiz olduğu anlaşılmış, özellikle finans mühendislerinin çalışmalarıyla konvansiyonel araçlara alternatif olarak İslami piyasa enstrümanları geliştirilmiştir. Başta İslami finansın kamusal desteğe sahip olduğu Malezya ve Endonezya’da görülen örnekler zamanla diğer ülkelerde de kendini göstermiş ve bugün itibarıyla İslami sermaye piyasası enstrümanlarının finans piyasaları içerisindeki payı belirli bir büyüklüğe ulaşmıştır Ancak, İslami sermaye piyasası faaliyetleri henüz yeterli olgunluğa erişmiş değildir. Zira İslami olarak isimlendirilen bu ürünlerin felsefi, iktisadi ve hukuki bakımdan çoğunlukla yeterli özgünlüğe ve meşruiyete sahip olmadığı yönünde değerlendirmeler mevcuttur⁹⁵.

Fon toplama amacıyla geliştirilen İslami sermaye piyasası araçları günümüzde büyük oranda sukuk ihracına dayanmaktadır. Ancak sukukun günümüzdeki şekliyle ihracına kadar geline süreçte muhtelif menkul kıymet örnekleri de görülmüştür. Bunlar arasında mudaraba ve mukaraza senetleri⁹⁶, muşaraka sertifikaları⁹⁷ ve icare sertifikaları⁹⁸ belirli ölçüde yaygınlaşmış, istisna, selem ve murabaha sertifikaları gibi öneriler ileri sürülmüşse de uygulama safhasına geçmemişlerdir.⁹⁹

⁹⁴ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 154.

⁹⁵ Servet Bayındır, **Fıkhi ve İktisadi Açından İslami Finans - Para ve Sermaye Piyasaları**, s. 91.

⁹⁶ İlk kez 1977’de Sami Hammüd tarafından teklif edilen ürün, Ürdün, Kuveyt, Sudan ve Suudi Arabistan’da ihraç edilmiştir.

⁹⁷ Pakistan’da bankacılık sisteminin İslamileştirilmesi süreci kapsamında ilk kez 1981 yılında ihraç edilmiştir.

⁹⁸ Suud-Tunus finans kurumu tarafından ihraç edildiği bildirilmektedir.

⁹⁹ Bayındır, **a.g.e.**, s. 90-96.

İslami sermaye piyasası enstrümanları genel hatlarıyla ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; sabit getirili menkul kıymetler ve değişken getirili menkul kıymetler şeklindedir.

Sabit getirili menkul kıymetler kapsamında; kira, murabaha ve/veya istisna sözleşmelerinden oluşan belirli bir varlık havuzu menkul kıymetleştirebilir, satılabilir veya bu varlıklara dayalı mevduat sertifikaları ihraç edebilir. Bu menkul kıymetler yatırımcılara varlık havuzundan yapılan sabit ödemeleri elde etme hakkı vermektedir.

Ortaklık temelinde ihraç edilen değişken getirili menkul kıymetler ise mudaraba ve muşaraka sözleşmeleri üzerinden yatırımcıya belirli bir projeden elde edilecek getirileri elde etme hakkı vermektedir.¹⁰⁰

(1) Hisse Senetleri

Ticari bir ortaklığın sermayesindeki payı temsil eden hisse senetleri, sermayedeki payı oranında sahibine ortaklığın gelirlerinden pay alma ve yönetiminde söz sahibi olma imkânı vermektedir. Bahse konu menkul kıymetlerin yasal düzenlemeler çerçevesinde belirlenen standart nitelikleri sayesinde, organize piyasalarda ihracı ve alınıp satılması mümkün olmaktadır.¹⁰¹

Bununla birlikte hisse senetlerinin bir İslami sermaye piyasası aracı olarak ihracı ve satın alınması ilave bir takım kurallara tabidir.¹⁰² Genel hatlarıyla bu kurallar; ortaklığın İslam hukuku bağlamında esas itibarıyla meşru olan faaliyet türleriyle iştigal etmesi, yani ana faaliyet konusunun faiz veya içki gibi yasaklanan faaliyet konularıyla bağlantılı olmaması, ihraç edilen senetlerin herhangi bir gelir taahhüdü içermemesi, tasfiyede veya temettü ödemesinde öncelik sağlayan imtiyazlar vermemesi, ortaklık aktiflerinin belirli bir payını temsil etmesi ve satım işleminin bu payın devrini içermesi, hisse senedine dönüştürülebilir tahvil kaynaklı olmaması ve açığa satış işlemlerine konu olmaması şeklindedir.¹⁰³ Diğer taraftan hisse senedi ihraçlarında

¹⁰⁰ Muhammad Ayub, **Understanding Islamic Finance**, pp. 390.

¹⁰¹ **Frederic Mishkin, The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, The Addison-Wesley Series in Economics**, Seventh Edition, USA, 2004, pp. 141-142.

¹⁰² Muhammad Ayub, **Understanding Islamic Finance**, pp. 203.

¹⁰³ IRTI, Seventh Session, **Resolutions and Recommendations of the Council of the Islamic Fiqh Academy 1985-2000**, Jeddah, 2000, pp. 127-128.

ücret karşılığında satın alma garantisi verilmesinin ve temettü ödemesi yerine geçmek üzere ihraç edilen hisse senetlerinin de meşru olmadığı, varlıklarının %30'undan fazlası faiz getirili aktiflerden ve gelirlerinin %5'inden fazlası faiz gelirinden oluşan ortaklıkların hisse senetlerinin alınmamasının uygun olmadığı ifade edilmektedir.¹⁰⁴

(2) İslami Fonlar

İslami finans sistemi, fon yöneticileri için geniş bir faaliyet alanı sunmaktadır. Zira mudaraba sözleşmesine veya yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı olarak bir fon yöneticisi yatırımcılardan fon toplayabilir ve bu kaynağı İslam'a uygun yatırımlarda değerlendirebilir.¹⁰⁵ Bu düşünceden hareketle İslami yatırım fonları 1980'lerin sonlarından itibaren kurulmaya başlanmış, ancak gelinen seviye itibarıyla henüz konvansiyonel fonlar içerisinde önemli bir büyüklüğe ulaşamamıştır.

İslami fonlar çeşitli sözleşme türlerine dayalı olarak faaliyet gösterebilmektedir. Belirli varlık türlerine, örneğin gayrimenkul, leasing, emtia veya özkaynaklara veya bu varlıklardan oluşan bir havuza murabaha, muşaraka, selem, istisna, icare sözleşmeleri üzerinden yatırım gerçekleştirilmektedir. Bu yatırım ile varlık ve sözleşme türüne göre yatırımcılarına sabit veya değişken getiri sağlanmaktadır. Bu fonlar aynı zamanda düşük, orta veya yüksek risk profillerinde ve 1 yıldan kısa veya 3 yıldan daha uzun vadelerde yatırımcılarına çeşitli alternatifler sunabilmektedir.

İslami fonlardaki gelişmeye bağlı olarak, Dow Jones gibi çeşitli piyasalar, bu fonların performansını ortaya koyan indeksler yayınlamaktadır. Yapılan ampirik çalışmalar İslami fonların konvansiyonel rakiplerine nazaran genellikle benzer ve hatta 2008 krizi de dahil bazı dönemlerde daha iyi performans gösterdiklerini ortaya koymaktadır.¹⁰⁶

---

¹⁰⁴ AAOIFI, **Shari'ah Standards**, No: 21.

¹⁰⁵ Mohammed Obaidullah, **Islamic Financial Services**, pp. 211.

¹⁰⁶ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 175-177.

(3) Sukuk

Türkçe karşılığı sertifikalar, vesikalar anlamına gelen sukuk, kısaca menkul kıymetin Arapça dilindeki kullanımudur¹⁰⁷. Sukuk terim anlamı itibarıyla da, mevcut mal (ayn), menfaat veya hizmet ya da belirli / mevcut bir proje veya özel bir yatırım faaliyeti halinde bulunan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti ifade eden ve birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalar şeklinde tanımlanabilir.

Sukuk dayandığı sözleşmeye veya sağladığı hakkın türüne göre aşağıdaki şekilde tasnif edilmektedir.

- Kiralanan varlıklara (leasing) malik olmayı sağlayan sukuk: Hâlihazırda kiralanmış veya kiralanması vaat edilmiş varlıkların yatırımcılara satışını konu alan sukuk türüdür. İhraç sonrası dönemsel kira ödemeleri, sukuku elinde bulunduran yatırımcılara aktarılmaktadır.
- Menfaate malik olmayı sağlayan sukuk: Mevcut varlıkların veya üretilmesi planlanan varlıkların aslına değil de yalnızca menfaatine malik olmayı sağlayan sukuktur. Nitelikleri belirlenmiş bir hizmetin satımını konu alan sukuk da bu kapsam da değerlendirilmektedir.
- Selem Sukuk: Arz gelirlerinden selem sermayesini tahsil etmek amacıyla birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Bu sertifikaları satın alan yatırımcılar, selem konusu malın maliki olurlar.
- İstisna Sukuk: Arz gelirlerinden elde edilen geliri istisna akdine konu olan projeyi gerçekleştirmek ve/veya akit konusu malın imalatını sağlamak amacıyla birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Bu sertifikaları satın alan yatırımcılar istisna konusu projenin veya malın maliki olurlar.
- Murabaha Sukuk: Murabaha konusu malın alımını fonlamak amacıyla birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Bu sertifikaları satın alan yatırımcılar murabaha konusu malın maliki olurlar.
- Ortaklığa dayalı sukuk: Muşaraka, mudaraba veya yatırım vekâleti esasına göre toplanan fonlarla ortaklığa konu olan projeyi gerçekleştirmek veya herhangi bir

---

¹⁰⁷ Şerafettin Özsoy, **Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş**, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. İstanbul, 2012. s. 188.

iktisadi faaliyeti finanse etmek amacıyla birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. Yatırımcılar, paylarına göre ortaklık konusu projeye veya fonlanan faaliyetin oluşturduğu varlıkların ortaklaşa maliki olurlar.

- Muzaraa (zirai ortaklık) sukuk, musakat (bağ – bahçe ortaklığı) sukuk ve muğarasa (ağaç dikip yetiştirme ortaklığı) sukuk; ihtiva ettikleri sözleşme konularına göre zirai alandaki bir projenin fonlamasını gerçekleştirmek amacıyla birbirine eşit değerde ihraç edilen sertifikalardır. İlgili sertifikaları satın alan yatırımcılar proje sonucunda elde edilen mahsulden sözleşmede belirlenen orana göre pay alırlar.¹⁰⁸

Sukuk yalnızca İslami finans kuruluşları tarafından değil, aynı zamanda devlet hazineleri ve merkez bankaları tarafından da fon toplama amacıyla kullanılan bir finansal araç haline gelmiştir. Sahip olduğu, sabit getiri ve düşük risk gibi bir takım avantajlardan ötürü günümüzde büyük oranda kira geliri sağlayan varlıklara dayalı sukuk ihraç edilmekte, ortaklığa dayalı sukuk ve diğer sukuk ihraçları ise oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır.¹⁰⁹

Konvansiyonel sermaye piyasası araçları gibi ihraç edilen ve yine faizli sermaye piyasası enstrümanlarına benzer şekilde ikincil piyasalarda işlem gören sukuk, her ne kadar muhtelif kesimler tarafından İslami bono olarak isimlendirilse de aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere sukuku bonodan ayıran çok temel bazı nitelikler mevcuttur.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ AAOIFI, **Shari'ah Standards**, No: 17.

¹⁰⁹ Muhammad Ayub, **Understanding Islamic Finance**, pp. 389.

¹¹⁰ Şerafettin Özsoy, **Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş**, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. İstanbul, 2012. s. 189.

Tablo 1: Bono ve Sukuk Arasındaki Farklar

	BONO	SUKUK
Mahiyeti	İhraç edenin borcudur	Belirli bir varlık / proje / hizmetler üzerinden yatırımcının bölünmez hisselerini ve haklarını temsil eder.
Dayanak Varlık	Gerekli değildir	En az %51 maddi varlıklara dayanır
Haklar	Alacak hakkı tesis eder	Proje, dayanak varlık veya bir hizmet üzerinde yatırımcıya mülkiyet hakkı tesis eder
Teminat	Genellikle teminat bulunmaz	Dayanak varlıklar üzerindeki mülkiyet hakları ile teminat niteliği arz eder
Anapara ve Gelir	İhraç eden tarafından garanti edilir	İhraç eden tarafından garanti edilmez
Kullanım amacı	Toplanan fonlar herhangi bir amaç için kullanılabilir	Toplanan fonlar sadece İslami finans prensiplerine uygun faaliyet alanlarında kullanılabilir
Performans	İhraç edenin finansal durumuna bağlıdır	Dayanak varlıkların / projelerin performansına bağlıdır.

2. Finansman Uygulamaları

Finansman ihtiyacının giderilmesi tarih boyunca yalnızca faize dayalı borçlanma yoluyla icra edilmemiş, bilakis çok farklı yöntemler uygulanmış ve bunlardan bazıları bugün İslami finans sistemine kazandırılmıştır. Diğer bir açıdan İslamiyet, finansman ihtiyacının karşılanması noktasında yalnızca karşılıksız finansman yöntemlerini vaz etmemiş, karşılığı alınan finansman yöntemlerine de cevaz vermiştir.¹¹¹

Karşılıksız finansman yöntemleri, sağlanan finansman tutarının bütünüyle geri alınıp alınmamasına göre iki açıdan ele alınmalıdır. Finansman tutarının ihtiyaç sahibi tarafından geri ödenmediği yöntemler zekât, sadaka, vakıf gibi uygulamalardan oluşmakta, geri ödeme şartına bağlı ancak karşılıksız şekilde icra edilen yöntem ise karz-ı hasen uygulamasını ifade etmektedir.

İslami finans kuruluşları zekât, sadaka ve vakıf nev'inden ödemeleri dini yükümlülükleri ve kurumsal sosyal sorumlulukları bağlamında gerçekleştirmekte, menfaat temini veya muhatapların ticari ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik olarak sarf etmemektedirler.

¹¹¹ İshak Emin Aktepe, **İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, İstanbul, 2010, s. 52.

İslami finansta yer alan faiz yasağı, finansman sorunun çözümünü yönelik iki kuralı da beraberinde getirmektedir. Bunlardan birincisi iktisadi faaliyetlerin finansmanında risk paylaşımına ve ticari esaslara riayet edilmesi, bireylerin ticarete ve ortaklığa konu olamayacak kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının ise sömürülmeden yardımlaşma saikiyle karşılıksız olarak yerine getirilmesidir.¹¹²

Mezkûr çerçevede, finansman ihtiyacı duyan zor durumda kalmış bir kimseye, maddi yardım yapmak üzere ihtiyaç duyduğu tutarı verip hiçbir menfaat temin etmeden verilen borcu aynıyla geri almak karz-ı hasen olarak adlandırılır.¹¹³ Karz-ı hasene dayalı finansman, İslami bankalar tarafından mevcut müşterilerin kısa vadeli nakit finansmana ihtiyaç duydukları durumlarda doğrudan veya kredi kartları vasıtasıyla kullanılmaktadır. Ayrıca, mikro finans kuruluşları veya tekafül sigorta şirketleri gibi bazı banka dışı İslami finans organizasyonlarının da tamamen veya kısmen karz-ı hasen temeline dayalı faaliyet gösterdikleri bilinmektedir.¹¹⁴

İslami finans sisteminin kar amaçlı faaliyetleri kapsamında, belirli bir karşılık temin etmek suretiyle sunduğu finansman uygulamaları, yöneldiği hedef kitle bağlamında bireysel (perakende) ve kurumsal (ticari) şeklinde iki ana gruba ayrılabilir. Bu sınıflandırma müşteri tiplerinin alışlageldik şekilde ihtiyaç duydukları finansman türleri baz alınarak yapılmaktadır.

a. Bireysel Finansman Uygulamaları

Bireysel finansman, işletmeler ve kuruluşlardan ziyade bireylere hizmet sağlama üzerine yoğunlaşmış bir finansman sağlama faaliyeti olarak tanımlanabilir. Bu segmentte finansal hizmetler, belirli satış yerleri ve hizmet noktalarından oluşan bir ağ üzerinden müşteri kitlelerine sunulur. İslami bireysel finansman uygulamaları ev finansmanı, araç finansmanı ve ihtiyaç finansman şeklindeki üç temel ihtiyaca hizmet etmekte, günümüzde yaygın olan kredi kartı ürünü de bu uygulamalar arasında yer almaktadır.

---

¹¹² Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 102-103.

¹¹³ İshak Emin Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 19.

¹¹⁴ Mohammed Obaidullah, **Islamic Financial Services**, pp. 52,128,

(1) Konut Finansmanı

Bugün dünya genelindeki İslami bankaların ev alımları için müşterilerine sundukları en yaygın finansman yöntemleri; Bey' bi'l-Ecel (vadeli satım), azalan muşaraka, icare (leasing) ve paralel istisna şeklindedir.

Bey' bi'l-Ecel, borcun gelecekte belirli bir tarihte ve/veya taksitler halinde ödenmesi şeklindeki sözleşmedir. Yoğun olarak Malezya ve Bruney'de kullanılmaktadır. Her ne kadar aynı anlamı taşımasalar da orta doğu ülkelerinde faaliyet gösteren İslami finans kuruluşları nezdinde bu yöntem, murabaha şeklinde ifade edilmektedir¹¹⁵. Nitekim Bey' bi'l-Ecel uygulamasında ve murabahada, müşterinin talebiyle İslami finans kuruluşu tarafından peşin olarak satıcıdan alınan konut, belirli bir kar ilavesiyle taksitli olarak müşteriye satılmaktadır¹¹⁶.

Azalan muşaraka yöntemiyle konut finansmanında müşteri ve banka, birlikte mülkiyet esaslarına dayalı olarak ortaklaşa bir konut satın almaktadırlar. Muşaraka sözleşmesinden ayrı olarak müşterinin bankaya sunduğu satın alma vaadi, kararlaştırılan finansman dönemi boyunca peyderpey yerine getirilmektedir. Yapılan aylık ödemelere paralel olarak müşterinin konut üzerindeki mülkiyet payı artmakta, bankanın payı ise azalmaktadır. Bununla birlikte müşteri, bankanın konut üzerindeki mülkiyet payıyla orantılı olarak kira ödemeleri gerçekleştirmektedir. Kira ödemeleri finansman faaliyeti kapsamında bankanın gelirini oluşturmaktadır.¹¹⁷

İslami finans kuruluşlarının icare temelli konut finansmanı uygulamaları, belirli noktalarda konvansiyonel leasingden ayrılmaktadır. Zira alım-satım ilişkili hükümlerin de yer aldığı şekliyle klasik leasing sözleşmeleri İslami finans ilkelerine uygun görülmemektedir. Mezkûr finansman yönteminin İslami ilkelere uygun şekilde uygulamasında banka, müşterinin talep ettiği konutu satın alıp müşteriye kiralamakla birlikte kira süresinin sonunda geçilecek mülkiyet devri için ayrı bir satış sözleşmesi imzalanmakta veya banka konutu müşteriye hibe etmektedir.¹¹⁸

¹¹⁵ ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, pp. 315.

¹¹⁶ İshak Emin Aktepe, *İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, s. 58.

¹¹⁷ Iqbal and Mirakhor, *a.g.e.*, pp. 210.

¹¹⁸ Muhammad Ayub, *Understanding Islamic Finance*, pp. 290.

Finansmana konu olacak varlıkların henüz inşa edilmemiş olması durumunda İslami finans kuruluşları paralel istisna yöntemine başvurumaktadırlar. Bu yöntemde İslâmî finans kuruluşu, müşterisine vadeli bedel karşılığında bir konut üretmek üzere yüklenici sıfatıyla istisna sözleşmesi akdettikten sonra başka bir yüklenici ile peşin bedel karşılığında ikinci bir (paralel) istisna akdi yaparak, ilk sözleşmenin konusuyla aynı özelliklere sahip bir konut yaptırmak üzere anlaşmaktadır. Her iki istisna sözleşmesinin birbirinden bağımsız şekilde akdedilmesi, yöntemi meşru kılan en önemli unsurdur.¹¹⁹

(2) Araç Finansmanı

İslami konut finansmanında uygulanan yöntemler (paralel istisna dışında) araç finansmanı için de bire bir aynı şekilde kullanılabilir durumdadır. İslami finans kurumları tarafından kullanılan en yaygın yöntem, icare (leasing) yöntemidir. İcare (leasing) temelli araç finansmanında finansman süresinin tamamlanmasını müteakip araç mülkiyetinin müşteriye transferiyle sona erdiğini ima etmek amacıyla yöntem için farklı ülkelerde “al-ijarah thumma al-bay”, “ijarah wa iqtina” veya “ijarah muntahiyah bittamlik” şeklinde farklı terimler kullanıldığı görülmektedir.¹²⁰

(3) İhtiyaç Finansmanı

İhtiyaç finansmanı birçok durumda belirli bir varlık edimine yönelmez. Bunun yerine müşteriler kimi zaman; eğitim, sağlık, hac ziyareti, evlilik, borç ödeme veya benzeri muhtelif amaçlar için nakit finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. Müşterilerin bu türden ihtiyaçlarına yanıt verebilmek için, İslami finans kuruluşları müşterilerine “bay’ al-inah”, “bay al tawarruq” gibi tartışmalı finansman ürünlerinin yanısıra rehine dayalı bireysel finansman da sağlamaktadırlar.

“Bay’ al-‘inah” daha önce ifade edildiği üzere, bir satıcının belirli bir varlığı alıcıya nakit karşılığında peşin olarak satması, ancak bu işlemin devamında aynı varlığı bu kez vadeli olarak daha yüksek bir fiyattan geri alması şeklindeki uygulamadır. İhtiyaç finansmanı kapsamındaki “bay’ al-‘inah” uygulamasının işleyişi

¹¹⁹ AAOIFI, **Shari’ah Standards**, No: 11.

¹²⁰ ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, pp. 323-324.

şu şekildedir. Banka finansman talebiyle kendisine başvuran müşteriyle, “bay’ al-’inah” sözleşmesi kapsamında ticarete konu olacak varlığı belirler. Satış fiyatı finansman tutarı artı kar marjı üzerinden vadeli olarak mal satışı gerçekleşir ve varlığın mülkiyeti müşteriye geçer. Sonraki aşamada banka aynı varlığı maliyet fiyatı üzerinden peşin olarak müşteriden satın alır ve her iki satım faaliyeti için ayrı ayrı sözleşme düzenlenir. Müşteri ilk satıma ilişkin taksitleri öngörülen sürede bankaya ödemektedir.

Teverruğa dayalı ihtiyaç finansmanı uygulamasının işleyişinde, banka ile müşteri arasında, müşterinin belirli bir emtiayı veya varlığı bankadan satın alımına ilişkin taahhüt verdiği bir sözleşme düzenlenir. Müşteri aynı zamanda bağımsız bir sözleşmeyle söz konusu emtiayı vekâleten satma konusunda bankayı yetkilendirmektedir. Alınan taahhüde istinaden banka, bir aracı vasıtasıyla piyasadan belirli bir emtiayı peşin olarak bizzat satın alır ve aynı emtiayı müşteriye karlı fiyat üzerinden vadeli olarak satar. Daha sonra vekil olarak banka aynı emtiayı müşteri adına başka bir aracı vasıtasıyla piyasada peşin olarak satar ve satıştan elde ettiği tutarı ihtiyaç finansmanı olarak müşteriye öder.

Rehine dayalı bireysel finansman modelinde ise müşteri, değerli bir varlığını banka tarafından verilen karz-ı hasene güvence olarak rehin vermektedir. Banka ise müşteri tarafından rehin verilen değerli varlık üzerinden saklama hizmeti (wadi’ah) karşılığında ücret almak suretiyle gelir elde etmektedir. Bankaya borçlu konumunda bulunan müşterinin kredi geri ödemelerini gerçekleştirememesi durumunda, rehin altında bulunan varlık satılarak kalan borç kapatılmaktadır.¹²¹

(4) Kredi Kartları

İslami bankalar kredi kartı sistemi üzerinden müşterilerinin alım satım işlemlerine temel olarak iki yöntemle hizmet sunmaktadır. Bunlar kefalet ve murabaha yöntemleridir.

İlk yöntemde İslami banka kart hamiline kefil olmakta ve hamilin aldığı mal veya hizmetin parasını ona kefaleten ödemektedir. Ancak bu yöntemde kart üzerinden

---

¹²¹ ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, pp. 326-328.

taksitlendirme yapılması mümkün değildir. Diğer yöntem olan murabaha yönteminde ise kart hamili bankanın vekili konumundadır. Satın aldığı mal ve hizmetleri banka adına almakta, kartın POS cihazına takılması ile banka her bir işleme izin vermiş olmaktadır. Bu yöntemde bankanın kendi adına alınan mal ve hizmeti kart hamiline önceden kararlaştırmak suretiyle taksitli olarak satması mümkündür. İslami banka kredi kartlarından nakit çekim işlemi ise, bu tür bankalar faizli borç veremeyecekleri için, karz-ı hasen olarak gerçekleşmektedir.¹²²

b. Kurumsal Finansman Uygulamaları

Konvansiyonel sistemde olduğu gibi İslami finasta da kurumsal müşterilere oldukça geniş bir yelpazede finansman ürünleri sunulmaktadır. Bunlar arasında en yaygın olanları satıma ve kiralamaya dayalı finansman, çalışma sermayesi, özkaynak finansmanı ve dış ticaret finansmanı şeklindeki standart nitelikli finansman uygulamalarıdır. Diğer taraftan ticari hayatta önem arz eden banka garanti ve teminat mektuplarının da İslami bankalar tarafından meşru yöntemlere dayalı olarak verildiği bilinmektedir.

Satıma veya kiralamaya dayalı finansman uygulamaları, daha önce bahsedildiği üzere, firmanın ihtiyaç duyduğu - örneğin iş makinesi - bir varlığın İslami finans kuruluşu tarafından satın alınarak müşteriye karlı fiyat üzerinden satışı veya kiraya verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Satıma dayalı uygulamada bankanın bahse konu varlığa ilişkin firmadan satın alma taahhüdü alması ve buna ilişkin teminat alması da mümkündür.¹²³

(1) Çalışma Sermayesi Finansmanı

Çalışma sermayesi, işletmelerin bilançolarında yer alan cari varlık (nakit, stoklar, alacak hesapları vs.) ve yükümlükleri (faturalar, vergi ödemeleri, borç hesapları vs.) arasındaki kısa vadeli uyumsuzluklardan ötürü ortaya çıkan finansman gereksinimi olup firmaların asli faaliyetlerine odaklanabilmeleri ve hayatta kalabilmeleri için bir bu tür bir finansman sağlamaları zorunluluk teşkil etmektedir.

¹²² İshak Emin Aktepe, *Sorularla Katılım Bankacılığı*, s. 129.

¹²³ ISRA, *Islamic Financial System, Principles & Operations*, pp. 333.

Konvansiyonel sistemde rotatif kredi ve açık hesap şeklinde sağlanan çalışma sermayesi, İslami finans kuruluşları tarafından çoğunlukla “bey’ ul iyne” ve “teverruk” işlemlerine dayalı olarak uygulanmaktadır. Her iki uygulama genel hatlarıyla; bankaya ait olan bir varlığın, tanınan limit tutarı kadar müşteriye vadeli olarak satılması ve müşterinin söz konusu varlığı tekrar bankaya veya piyasa üzerinden üçüncü bir tarafa peşin olarak satması şeklinde gerçekleşmektedir. Müşterinin ikinci satıştan elde ettiği tutar, cari hesabına yatırılarak ihtiyacı halinde kullanımına sunulmaktadır¹²⁴.

Bununla birlikte özellikle abonmanlık gerektiren elektrik veya doğalgaz gibi ürünlerin finansmanında “isticrar” yöntemine de başvurulmaktadır. Ancak müşteri ile tedarikçi arasındaki abonmanlık sözleşmesinin alım satım akdi sayılıp sayılmamasına göre işlemin meşruiyeti hakkında farklı görüşler mevcuttur.¹²⁵ İsticrar, belirli bir malın alıcı tarafından satıcıya belirli zamanlarda alınacağına vaat edilmesini konu alan sözleşme türüdür. İsticrar kapsamında taraflar her bir mal üzerinde ayrı ayrı fiyat pazarlığı yapmamaktadırlar. İsticrar uygulamasında bir firma belli bir malı sürekli olarak temin etmesi gerektiğine dair İslami finans kuruluşuna başvurmakta ve İslami finans kuruluşu tarafından yapılan fatura ödemeleri «maliyet +kâr» şeklinde müşteriye yansıtılmaktadır¹²⁶.

(2) Özkaynak Finansmanı

Mudaraba ve muşaraka sözleşmeleri üzerinden İslami finans kuruluşları tarafından belirli bir projeye veya belirli bir parti malın alım satımına ortaklık esaslarına göre sağlandığı finansmandır. Bahse konu projenin veya ticaretin neticesinde ortaya çıkan kar, müşteri ile önceden belirlenen oranlarda paylaşılır. Bununla birlikte İslami finans kuruluşlarının özkaynak finansmanı kapsamında gelişme potansiyeli taşıyan firmaların sermayesine doğrudan iştirak etmesi veya bu amaçla kurulan fonlara yatırım yapması da söz konusudur. Ancak sahip olduğu bir takım dezavantajlardan dolayı - örneğin yüksek risk, uzun vade gibi etkenler nedeniyle

---

¹²⁴ A.g.e. pp. 333-334.

¹²⁵ İshak Emin Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 95.

¹²⁶ Humayon Dar, Incentive Compatibility of Islamic Financing, **Handbook of Islamic Banking**, Cornwall, UK, 2007, pp. 91.

- özkaynak finansmanının İslami kurumsal finansman içerisindeki payı oldukça düşüktür.¹²⁷

(3) Dış Ticaret Finansmanı

Dış ticaret finansmanı, özellikle sınır ötesi faaliyetlerle iştigal olan firmalara yönelik olarak İslami finans sistemi tarafından sunulan en önemli hizmetlerden biridir. İslami dış ticaret finansmanı altında; İslami akreditif, İslami rehin senedi, İslami kabul poliçesi, İslami ihracat kredi refinansmanı, İslami banka garantisi ve İslami nakliye garantisi şeklindeki uygulamalar mevcuttur. Bunlar genellikle firmalara dış ticarete ihtiyaç duyulan teminat ve garanti sağlama amacıyla sunulan hizmetler olup, bunlardan bazılarında – örneğin, murabaha ve muşaraka akreditif - ayrıca finansman kullandırımını da söz konusu olmaktadır.

Finansman kullandırımını olmaksızın gerçekleştirilen İslami akreditif uygulaması, vekâlet prensiplerine dayalı olarak gerçekleştirilmekte, akreditif bedelinin İslami banka tarafından finanse edilmesi durumunda ise murabaha veya muşaraka sözleşmeleri devreye girmektedir. Yalnızca vekâlete dayalı uygulamada, firma akreditif açılmasında önce akreditif bedelini ve sağladığı hizmeti karşılığı olan ücreti bankaya ödemek zorundadır. Bahse konu akreditif uygulamasını kefalet sözleşmesine dayalı olarak ve kefalet komisyonu karşılığında gerçekleştiren İslami finans kuruluşları da bulunmaktadır. Murabahaya dayalı akreditifte İslami banka malın ithalatını kendi hesabına gerçekleştirdikten sonra alış fiyatına kar ilavesi ekleyerek firmaya vadeli olarak satmaktadır. Bu yöntemde firmaya banka adına mal alabilme vekâleti mutlaka verilmelidir. Muşaraka akreditifte ise İslami banka akreditife konu olan mala ortak mülkiyet esaslarına göre katılmakta, müteakip süreçte malın satışından elde edilen gelir önceden belirlenmiş kar paylaşım oranı üzerinden firma ile banka arasında paylaşılmaktadır.¹²⁸ Murabaha ve muşaraka akreditif uygulamalarında bankanın ilaveten ücret veya komisyon alması caiz değildir.¹²⁹

¹²⁷ Hüseyin Tunç, **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul 2010, s. 215-217, 219.

¹²⁸ ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, pp. 335-338.

¹²⁹ İshak Emin Aktepe, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, s. 119.

II. TASARRUFA DAYALI FİNANSMAN

A. Genel Çerçevesi

Tasarrufa dayalı finansman sistemi (TDFS, Sistem) en genel anlamıyla; kişilerin bireysel olarak veya gruplar halinde organize edilmeleri suretiyle, taraflarca kararlaştırılmış belirli bir vadeye kadar birikim yapılması karşılığında ya da grup üyeleri arasında gerçekleşen çekiliş yöntemine dayalı olarak münhasıran araç veya konut gibi bir varlığı satın alabilmeleri amacıyla finansman kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Sistemi finans sektörü içerisindeki benzer uygulamalardan farklı kılan temel unsur, adından da anlaşılacağı üzere finansman kullanımının tasarruf etme şartına bağlı olmasıdır. Sistemin taşıdığı diğer temel unsurlar:

- Sistemin her bir müşteri bazında tasarruf etme ve finansman sağlama olmak üzere iki ayrı dönemi kapsaması,
- Bireysel ve grup halinde tasarruf imkânı sunması,
- Bireysel tasarrufta kişilerin firmaya önceden kararlaştırılmış belirli bir vadeye kadar para yatırması,
- Grup halinde tasarrufta ise çekiliş sonuçlarına bağlı olarak bireylerin tasarruf edecekleri dönemin değişiklik göstermesi,
- Grup üyelerinin birbirini finanse etmeleri için gereken sürenin yarısına gelindiğinde, çekilişte henüz çıkmayan müşterilere firma tarafından finansman ödemesi yapılması,
- Sağlanan finansal hizmetin karşılığı olarak, müşterilerden finansman büyüklüğüne göre değişen oransal bir ücret (organizasyon ücreti) tahsil edilmesi,
- Sistemde belirli bir varlığın satımından ziyade bahse konu varlığın satın alınması amacıyla finansman kullanımının söz konusu olması ve
- Finanse edilen varlıkların araç, konut gibi üzerine rehin, ipotek konulabilen mallardan oluşmasıdır.

Uygulamada müşterilere finansman kullanımını firmalar tarafından teslimat şeklinde ifade edilmekte olup gayrimenkuller için tapu dairelerine, taşıtlar için ise noterlere, firma yetkilileri tarafından o tarihe kadar müşteri tarafından tasarruf edilen tutar ile firmanın ilave sağladığı finansman tutarı toplamının nakit olarak elden

getirilmesi ve satıcıya doğrudan ödenmesi suretiyle gerçekleşmektedir. Bu aşamada, ayrıca satın alınan varlık üzerine rehin veya haciz tesis edilerek müşterinin borçlandığı finansman tutarı için teminat sağlanmış olmaktadır.¹³⁰

Sistemin dünyanın farklı bölgelerinde ve farklı dönemlerde uygulanmış muhtelif örnekleri bulunmakla birlikte yaptığımız araştırmalara göre, yukarıdaki tanıma ve unsurlara dayalı olarak hâlihazırda sistemi Türkiye’de icra eden toplam üç firma¹³¹ bulunduğu belirlenmiştir. Firmaların kamuya açıkladıkları bilgilere göre, 1990’lı yılların başından itibaren müşterilerinin otomobil sahibi olması amacıyla icra etmeye başladıkları sisteme, 2005 yılından itibaren gayrimenkulü de dâhil ettikleri ve 2015 yılı itibarıyla bugüne kadar 90 bin kişinin sistem üzerinden ev veya araba sahibi olduğu ifade edilmektedir.

TDFS’yi uygulayan firmalarca kamuya açıklanan ilan ve reklamlarda¹³² sistemin “elbirliği sistemi” şeklinde ifade edildiği, bu isimlendirmenin kimi akademik kaynaklarda aynı şekilde benimsendiği görülmektedir¹³³. Bahse konu isimlendirme; sisteme katılan kişilerin karşılıklı yardımlaşma saikiyle birbirlerinin finansman ihtiyacını karşılamaları anlayışına dayanmaktadır. Ancak sistemin mevcut uygulamaları göz önüne alınarak elbirliği yerine temel özelliğine vurgu yapan TDFS şeklinde ifade edilmesi de mümkündür. Zira sistem müşterilerin yalnızca gruplar şeklinde organize edildiği çekilişli yönteme dayanmamaktadır. Ayrıca çekilişli yöntemde dahi firmaların bir gruptaki bütün müşterileri belirli bir dönem için bizzat finanse ettikleri yani elbirliği yaklaşımının her aşamada uygulanmadıkları görülmektedir.

---

¹³⁰ İlker Koç, Ömer Çekin, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım**, s. 13.

¹³¹ Bunlar: Emin Evim Emin Otomotiv İletişim Organizasyon Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş., Fuzul Gayrimenkul Yatırım A.Ş. ve Birevim Gayrimenkul Otomotiv İletişim Organizasyon Pazarlama San. ve Tic. A.Ş. dir.

¹³² Bkz. (çevrimiçi) <http://www.eminevim.com/> 02.02.2017.

¹³³ Bkz. Süleyman Tekerek, Konut Finansmanında Banka Kredilerine Alternatif Modellerden “Elbirliği Sistemi” Üzerinde Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Haziran, 2013; Murat Ergüven, Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterinin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerinde Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014; Murat Kumbasar, Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5, Kars, 2016, s. 155-166.

Sistemi icra eden firmaların fon toplama ve kredilendirme şeklinde işleyen faaliyet yöntemleri incelendiğinde, bunların “sui generis” bir yapıda, fon arz edenlerle fon talep edenleri bir araya getirdikleri ve dolayısıyla birer finansal aracı konumunda oldukları anlaşılmaktadır.¹³⁴

Türkiye’deki finans sektörü incelendiğinde, bankalar gibi konvansiyonel finansal kuruluşlar dışında alternatif yöntemler üzerinden finans hizmeti sunan kuruluşların oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Ancak Avrupa ülkelerinde dahi üyelerine kâr amacı gütmeyen sigortacılık hizmeti sunan kooperatif sigorta şirketlerinin mevcut olduğu ve hatta bu şirketlerin toplam sektör içindeki paylarının %35’lere kadar ulaştığı bilinmektedir. Dolayısıyla klasik bankacılık uygulamalarına alternatif teşkil eden TDFS’nin geliştirilmesi ve finansal tüketicilerin hizmetine sunulması, Türkiye’de finansal hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi açısından oldukça önem arz etmektedir.¹³⁵

TDFS olarak isimlendirilen model, Türkiye’de yıllarca uygulanmış, azımsanmayacak bir müşteri hacmine ulaşmış ve gelinen noktada tüm Türkiye’ye yayılmış geniş şube ağı ile önemli ölçüde kurumsallaşma sağlamıştır. Çok sayıda birey yıllara sâri vadelerde bu sisteme yatırım yapmış ve sistem sayesinde ev ya da araba sahibi olmuştur. Bu durum, sistemin artık bugün belirli bir güven düzeyine ve marka değerine ulaştığının göstergesidir. Ancak sistemi icra eden kuruluşlar bugüne kadar gerek kurumsal faaliyetleri gerekse de dayandıkları ilkeler bağlamında yeterince şeffaflaşmamış, bu durum da sisteme ilişkin yeterli seviyede akademik çalışma yapılmasının önündeki engellerden birini oluşturmuştur.¹³⁶

TDFS sistemi yardımlaşma, elbirliği ve kooperatif anlayışına dayanmaktadır. Sistemi icra eden firmalar tarafından belirli bir kitlenin organize edilerek bir araya getirilmesi, sistemi ayakta tutan unsurların başında gelmektedir.¹³⁷ TDFS

---

¹³⁴ İlker Koç, Ömer Çekin, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım**, s. 24.

¹³⁵ Hasan Hacak, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi**, s. 86.

¹³⁶ Hacı Mehmet Günay, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Çalıştayı, Panel Oturumu**, 20 Mayıs 2016, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 103-104.

¹³⁷ Hasan Hacak, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi**, s. 86.

kapsamında faaliyet gösteren firmalar Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren ortaya çıkmış olsalar da tasarrufa dayalı finans modeli global düzeyde geçmiş dönemlerden beri bilinen bir uygulamadır. Modelin oldukça eski, ancak bugün hala yaygın olan uygulamalarından biri, doğrudan konut edinme arzusunda olan bireylerin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan Yapı Tasarruf Sandıklarıdır (YTS).¹³⁸ Bununla birlikte dünyanın farklı bölgelerinde ve farklı dönemlerinde uygulanmış YTS dışında sisteme örnek teşkil eden başka yaygın uygulamalar da bulunmaktadır. Örneğin, tasarruf sandıkları, finansal kooperatifler, kredi birlikleri, kooperatif bankaları ve kredi kooperatifleri, TDFS’de olduğu gibi finansman kullanımının tasarruf veya üyelik gibi bir ön şarta bağlandığı finansman uygulamalarıdır.¹³⁹

B. Uygulanan Finansman Yöntemleri

Firmalar, finansman ihtiyacı bulunan müşterilerine temel olarak üç farklı yöntem üzerinden finansal hizmet sunmakta, her üç yöntemde de müşteriye kullanılan finansman büyüklüğünün belli bir oranı kadar organizasyon ücreti en başta tahsil edilmektedir. Bunlar: “Vade Ortası Yöntem”, “Peşinatlı Erken Teslim Yöntemi” ve “Çekilişli Yöntem” şeklindedir.

1. Vade Ortası Yöntem

Vade ortası yöntemi tercih eden bir müşteri, satın almak istediği konutun değerine göre aylık ödeyebileceği taksit tutarını veya ne kadar zaman taksit ödeyeceğini kendisi belirlemektedir. Örneğin, 200.000 TL değerindeki bir ev satın almak için firma nezdinde asgari 100.000 TL tasarruf etmesi; aylık 1000 TL ödemeyi tercih ederse 100 ay, aylık 2000 TL ödemeyi tercih ederse de 50 ay boyunca firmaya para yatırması gerekmektedir. Vade ortasına gelindiğinde müşteri 200.000 TL değerindeki evini satın almakta, kendisine sağlanan 100.000 TL’lik finansmanın geri ödemesini ise ilk durumda 100 aylık dönemde, ikinci durumda ise 50 aylık dönemde gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte müşteri tasarruf döneminde ara ödeme yaparsa

---

¹³⁸ Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s 53.

¹³⁹ İlker Koç, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım**, s. 11.

veya taksit tutarını yükseltirse teslimat süresi daha erken bir tarihe çekilmekte, buna karşılık ödemelerini dondurduğunda veya aksattığında teslimat süresi aynı süreyle firma tarafından doğrudan ileri bir tarihe ötelenmektedir. Bu yöntemde müşteri hiçbir peşinat ödemedi, ilk taksit ödemesini ve organizasyon ücretini ödeyerek sisteme giriş yapmaktadır.¹⁴⁰

Vade ortası yöntemin tercih edilmesinde iki temel argümanın geçerli olduğu görülmektedir. İlk olarak çekilişli yöntemde finansman tarihinin belirsizlik olmasına karşılık, vade ortasında bu tarih en baştan belirlidir. Zira müşteriler ihtiyaç duydukları en ideal evi bulmak için uzun süre araştırma yapmaktadırlar. Diğer taraftan vade ortası yöntemde ödemeler en baştan belirli, ödenen ve tahsil edilen tutarlar eşit olmaktadır. Oysaki çekilişli yöntemdeki kira bedelleri, ödemelerde belirsizlik oluşturmaktadır.¹⁴¹

2. Peşinatlı Erken Teslim Yöntemi

Vade ortası yöntem ile aynı temel prensiplere göre işleyen bu yöntemde, müşterinin sisteme giriş esnasında gerçekleştirdiği peşinat ödemesi, teslimat tarihini vade ortasından daha erken bir tarihe çekmesine imkân sağlamaktadır. Bu yöntemde teslimat tarihi peşinat ödemesinin büyüklüğüne bağlıdır. Peşinat ödemesi ne kadar yüksekse, tasarruf dönemi de o ölçüde azalmaktadır.¹⁴²

3. Çekilişli Yöntem

Çekilişli yöntem üzerinden konut sahibi olmak için sistemi uygulayan müşteri ilk olarak kendisine sunulan standart vade tiplerinden, örneğin 60, 80, 100 ve 120 aylık vadelerden birini belirlemekte, bu vade tipi aynı zamanda müşterinin dâhil edileceği gruptaki kişi sayısını göstermektedir. Ancak grupta yer alan her bir müşteri için aynı değerde konut edinme şartı bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle aynı grupta yer alan müşterilere firmalar tarafından birbirinden farklı tutarlarda teslimat gerçekleştirilebilmektedir.

---

¹⁴⁰ Murat Ergüven, **Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterinin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerinde Bir Araştırma**, s. 42.

¹⁴¹ Hasan Hacak, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 97-98.

¹⁴² Murat Ergüven, **Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterinin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerinde Bir Araştırma**, s. 42.

Noter huzurunda yapılan çekilişle grupta yer alan her bir müşteriye her ay teslimat yapılmaktadır. Teslimat yapılan müşteri için artık tasarruf etme dönemi sona ermekte, kalan dönemde kendisine kullandırılan finansman tutarını geri ödemeye başlamaktadır. Ancak çekilişli yöntemde de çekilişler yalnızca vade ortasına kadar sürmektedir. Zira taksit sayısının yarısına gelindiğinde - örneğin 60 aylık bir grupta 30. aya gelindiğinde - o döneme kadar yapılan çekilişlerde henüz teslimata hak kazanmamış müşteriler için firmalar topluca teslimat yapmakta, dolayısıyla tüm grup üyeleri için tasarruf dönemi sona ermektedir.¹⁴³

Çekilişli yöntemde diğer yöntemlerden farklı olarak firmalar belirli gerekçelerle genellikle iki uygulamaya daha yer vermektedirler. Bunlar: kira yardımı ödemesi ve joker üye uygulamasıdır.

Kira yardımı: Çekiliş sonucu teslimata hak kazanan müşteri, bundan sonraki dönemde aylık geri ödeme tutarına ilaveten kira yardımı ödemesi de gerçekleştirmekte, aynı grupta henüz teslimatını almayan müşteriler bu yardımdan faydalanmaktadır. Grup üyeleri arasında hakkaniyeti sağlama amacıyla geliştirilen mekanizma sayesinde, sonraki aylarda teslimata hak kazanan müşterilerin ilk aylarda teslimatını alanlardan daha düşük bedelle finansman sağladığı görülmektedir.

Joker üye: Firmalar çekilişli yöntem için oluşturdukları gruplarda yeterli müşteri sayısına ulaşamadıkları takdirde, boş kalan üyelikleri bizzat doldurmaktadırlar. Ancak bu türden üyeler için herhangi bir ödeme veya teslimat işlemi söz konusu olmamaktadır.

TDFS kapsamında firmaların her üç yöntem için de geçerli olmak üzere benimsedikleri diğer bazı uygulamalar şu şekildedir:

- i. Taksit Dondurma: Teslimatını henüz almayan müşterilerin tasarruf döneminde ödemelerini dondurmak istemesi durumunda firmalar müşteriye yapılacak teslimatı dondurulan dönem kadar ileri bir tarihe ertelemektedirler.

---

¹⁴³ Süleyman Tekerek, **Konut Finansmanında Banka Kredilerine Alternatif Modellerden “Elbirliği Sistemi” Üzerinde Bir Çalışma**, s. 42-44.

- ii. Gecikme Cezası: Teslimatını alan müşterilerin finansman döneminde ödemelerini geciktirmesi durumunda, finansman tutarının belli bir oranı kadar müşteriden gecikme cezası tahsil edilmektedir.
- iii. Sistemden Çıkma: Teslimatını henüz almayan müşterinin tasarruf döneminde sistemden çıkması mümkündür. Ancak bu durumda müşteriye ödediği ücret geri iade edilmemekte ve o döneme kadar tasarruf ettiği miktarın geri ödemesini firma belli bir süreye kadar bekletebilmektedir. Ayrıca bu miktar nominal bazda aynı tutarda ödenmekte, yani faiz, kar payı veya enflasyon farkı şeklinde ilave ödeme yapılmamaktadır¹⁴⁴.

Satın alınmak istenen örneğin, 100.000 TL tutarındaki bir konut için TDFS kapsamında müşteriye sunulan finansman yöntemlerinin muhtelif açılardan karşılaştırması aşağıdaki tabloda sunulmuştur¹⁴⁵.

---

¹⁴⁴ İlker Koç, Ömer Çekin, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım**, s. 20.

¹⁴⁵ Murat Ergüven, Ferudun Kaya, **Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma**, Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:13, Kastamonu, Temmuz 2016, s. 26.

Tablo 2: TDFS Finansman Yöntemleri Karşılaştırması

Satın Alınmak İstenen Konut Tutarı: 100.000 TL	Çekiliş Yöntemi	Çekiliş Yöntemi (Peşinatlı Olursa)	Vade Ortası Teslim Yöntemi	Peşinatlı Erken Teslim Yöntemi
Peşinat Tutarı	0 TL	20.000 TL	-	%20 Peşinat 20.000 TL
Taksit Sayısı	1-120 Ay 100 Ay Vade ile Ödenecek	1-120 Ay 100 Ay Vade ile Ödenecek	1-120 Ay 100 Ay Vade ile Ödenecek	100 Ay Vade ile Ödenecek
Organizasyon Ücreti ve Diğer Masraflar	% 6,195 6.195,00 TL 100 Ay Vade İçin	% 6,195 6.195,00 TL 100 Ay Vade İçin	% 6,49 6.490,00 TL 100 Ay Vade İçin	% 6,49 6.490,00 TL 100 Ay Vade İçin
Taksit Tutarı	1.000 TL ve teslim kademeye düşmeye devam eder. Teslimden itibaren 1.275 TL	800 TL ve teslim kademeye düşmeye devam eder. Teslimden itibaren 1.020 TL	1.000,00 TL	800,00 TL
Teslimat Tarihi	Çekilişte 11. Ay da çıktığını varsayalım. En Erken 11. Ayda Teslim En Geç 54. Ayda Teslim	Çekilişte 12. Ay çıktığını varsayalım. En Erken 1. Ayda Teslim En Geç 36. Ayda Teslim	51. Ay	41. Ay
Toplam Maliyet	İlk Teslim 11. Ay: 129.723,93TL	1. Ay: 128.270 TL 12. Ay: 124.734,29 TL	106.490 TL	106.490

C. Sözleşmeler

Firmalar ile müşteriler arasındaki ilişkinin hukuki niteliği ve şartları, hükümleri firmalar tarafından önceden belirlenmiş standart özel hukuk sözleşmelerine dayalı olarak belirlenmektedir. Sözleşmeler sisteme üye olmak isteyen müşteri tarafından imzalanmaktadır. Tasarruf aşamasından finansmanın kullanıldığı tarihe kadar hüküm ifade eden bu sözleşmeler, müşterilerin o dönemdeki haklarını ve yükümlülüklerini belirlemektedir.

Sözleşmeler, herhangi bir varlığın satışına veya satış vaadine dair bir hüküm ihtiva etmemekte, dolayısıyla birer satış sözleşmesi olarak kabul edilememektedir. Diğer taraftan elbirliği sistemi bağlamında çekilişli yöntem de dâhil olmak üzere hiçbir yöntemde; grup üyeleri arasında veya diğer müşterilerle yardımlaşmayı tesis edecek hukuki bağı oluşturmaya yönelik ilave sözleşme hükümleri veya bu amaçla imzalanan bağımsız sözleşmeler bulunmamaktadır.

Sözleşmelerin konusu, önceden belirlenmiş müteakip dönemlerde tarafların birbirlerine borç vereceklerini taahhüt etmeleridir. Bu yönüyle akdedilen sözleşme şarta bağlı para borcunu içermektedir ve ödemelerini zamanında gerçekleştiren ve talep edilen teminatları sağlayan müşterilere firmalar tarafından finansman kullandırma yükümlülüğü doğurmaktadır.

Ayrıca tasarruf döneminde geçerli olmak üzere, taksit tutarını arttırma veya düşürme, taksit dondurma, ara ödeme yapma, vade uzatma veya kısaltma ve toplam finansman tutarını arttırma veya düşürme hakları müşterilere verilmekte, ancak bu nevi talepler karşısında firmaların organizasyon ücret farkını talep etme ve teslimat süresini uzatma hakkı veya kısaltma yükümlülüğü doğmaktadır.

Firma ile müşteri arasında imzalanan sözleşme, firma tarafından müşteriye finansman kullandırımı yani teslimatın gerçekleşmesini müteakip hukuki sonuçlarını doğurmuş olmaktadır. Diğer bir ifadeyle sözleşmeye dayalı olarak tarafların ifa edecekleri yükümlülükler sona ermektedir. Teslimat sonrası dönemde ise müşterilerce imzalanan kıymetli evrak niteliğini haiz borç senetleri, taraflar arasındaki hukuki ilişkini niteliğini ve şartlarını belirlemektedir.¹⁴⁶

D. Sistemin Faizsiz Olması

Firmalar tarafından kamuya açıklanan ilan ve reklamlarda müşterilerine faizsiz sistemle ev/otomobil sahibi olma vaadinde buldukları görülmektedir. Sistemin faizsiz olarak sunulmasındaki temel gerekçe, üyelerin adeta yardımlaşma saikiyle birbirlerini finanse etmeleri ve bunun için birbirlerine herhangi bir fazlalık ödememeleri iddiasıdır¹⁴⁷. Bununla birlikte firmaların bünyelerinde oluşturdukları bir birim vasıtasıyla veya dışarıdan alınan danışmanlık hizmetleri yoluyla, faizsiz finans ilkelerine uyumun sağlanmasına yönelik kurumsal bir yapı tesis etmedikleri

---

¹⁴⁶ İlker Koç, Ömer Çekin, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım**, s. 26.

¹⁴⁷ Bkz. (çevrimiçi) <http://www.eminevim.com/merak-edilenler> 04.02.2017
<http://fuzulev.com/FuzulEv-Sistemi> 04.02.2017,
<http://birevim.com/merak-ettikleriniz.php> 04.02.2017.

görülmektedir¹⁴⁸. Ancak günümüz faizsiz finans uygulamaları dikkate alındığında, faizsiz finans kuruluşlarının icra ettikleri tüm işlemleri muhtelif açılardan, alanında uzman kişilerden müteşekkil danışma kurullarının onayından geçirdikleri ve ancak bu yolla faizsizlik iddiasında buldukları görülmektedir¹⁴⁹.

Kuruluşların bahse konu amaçla tesis ettikleri mekanizma, literatürde Şeri kurumsal yönetim sistemi (Shariah governance) olarak ifade edilmektedir. En genel hatlarıyla Şeri kurumsal yönetim, faizsiz finans kuruluşlarının İslami ilke ve kurallara uygun faaliyet göstermelerini sağlayan ve bunu denetleyen mekanizmadır. Bahse konu mekanizma aynı zamanda İslami finans kuruluşlarının kamuoyu nezdindeki itibarına ve güvenilirliğine oldukça katkı sağlamaktadır¹⁵⁰. İslami Finans Hizmetler Kurulu (Islamic Finance Services Board – IFSB) tarafından yayınlanan 3 Numaralı ‘İslami Finans Kuruluşlarında Kurumsal Yönetim’ Standardında, her bir İslami finans kuruluşunun İslami ilke ve kurallara uygun faaliyet gösterebilmesini sağlamak için kendi şeri kurumsal yönetim sistemini; danışma kurulu, denetim ve uyum birimlerini içerecek şekilde tesis etmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁵¹

E. Benzer Uygulamaları

1. Tasarruf Sandıkları

Finansal kuruluşlar kapsamında değerlendirilen tasarruf sandıkları genellikle kooperatif şeklinde yarı resmi olarak kurulmaktadır. Kooperatiflerde olduğu gibi üyelik temelli faaliyet göstermekte, sandığa para yatıranlar kuruluşun ortağı konumuna gelmektedir. Sandıkların temel fonksiyonu üyelerinden düşük tutarlı tasarrufları toplamak ve yine onlara düşük faizle kredi kullandırmaktır. Tasarruf

---

¹⁴⁸ İlker Koç, Ömer Çekin, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım**, s. 36.

¹⁴⁹ Mehmet Odabaşı, **İslami Finansta Danışma Kurullarının Rolü – Türkiye Örneği**, İkinci Uluslararası İslam Finansı ve İktisadı Konferansı, İstanbul, 19 Kasım 2015, s. 3-4.

¹⁵⁰ Necmeddin Güney, **İslami Finansta Şer'i Yönetim Uygulamaları ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış**, **Türkiye İslam İktisadı Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Ağustos 2015, s. 45-69,

¹⁵¹ IFSB, **Guiding Principles on Corporate Governance For Institutions Offering Only Islamic Financial Services**, Standard No: 3, December 2006,

sandıklarının üyelerine veya üye olmayanlara teminat karşılığı uzun vadeli kredi kullandırabildiği de görülmektedir.¹⁵²

Bugün Alman bankacılık sistemi içerisinde, ticari bankacılık işlem ve hizmetlerinin tamamını sunan ve bu yönüyle önemli bir yere sahip olan tasarruf sandıkları, ilk kez 1778 yılında Hamburg’da sivil bir inisiyatif tarafından kurulmuş, akabinde diğer Alman kentlerine de yayılmıştır. Tasarruf sandıklarının gelişimi sonraki dönemlerde daha çok belediyeler tarafından kurulan örneklerle devam etmiş, ilk belediye tasarruf sandığı 1801 yılında Göttingen şehrinde kurulmuştur. Sivil inisiyatiflerin temel amacının yoksul halk kitlelerine yardım olmasına karşılık, yerel yönetimler tarafından kurulan sandıklar, eyalet bankaları ile birlikte belediyelerin finansman ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal konut yapımı ve işletmelerinin finansmanını da hedeflemişlerdir. Bu sandıklar tasarruf fonksiyonları kapsamında mevduat toplamış ve belediye tahvilleri ihraç etmişlerdir. Genel nitelikli mevduatların kabulünün yanı sıra, örneğin konut veya otomobil edinilmesi gibi belirli bir amaca yönelik mevduat toplanarak, yoksul halk kesimlerinin belirli konulara ilişkin finansman ihtiyacının karşılanmasına ilişkin yöntemler de uygulanmıştır.

Günümüzde tasarruf sandıklarının devamı kabul edilen finansal kuruluşlar, bankacılık, sigorta, faktoring, leasing ve yapı tasarruf sandıklarından oluşan büyük yapılara evrilmişlerdir. Bu kuruluşlar, Alman bankacılık sektöründe özel ticari bankalar ve kooperatif bankalarıyla birlikte sistemin en büyük üçüncü finansal kuruluş türünü oluşturmakta, ayrıca tasarruf sandığı (Sparkasse) terimi Alman bankacılık kanunu (Kreditwesengesetz) kapsamında korunmaktadır.¹⁵³

Tasarruf sandıklarının dayandığı temel prensip, yerel tasarrufların yerel kredilere aktarılmasıdır. Yasal olarak da hüküm altına alınan bu prensip, bir taraftan ekonomik açıdan zayıf bölgelerden dışarıya sermaye transferini, diğer taraftan da sandıkların yalnızca verimli bölgelerde yoğunlaşmasını engellemektedir.¹⁵⁴

---

¹⁵² Halil Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Can Yayınları, 16, 2. Baskı, İstanbul, 1999.

¹⁵³ Nasuh Oğuzhan Altay, F. Almanya’da Yerel Yönetim Bankacılığı: Tasarruf Sandıkları Organizasyonları, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 6, Sayı 2, Nisan 1997, s. 64-67.

¹⁵⁴ Christopher Simpson, **The German Sparkassen (Savings Banks) A Commentary and Case Study**, Simpson Associates, London, 2013, pp. 12.

Tasarruf sandıklarının belirli bir amaca yönelik fon toplama fonksiyonu, günümüzde daha çok YTS'ler tarafından icra edilmektedir. YTS'lerin temelinde konut edinmek isteyen kişilerin ortak tasarruflarını yardımlaşma aracı olarak kullanma düşüncesi yatmaktadır. Örneğin yılda 10.000 TL tasarruf eden 10 kişinin 100.000 TL değerindeki evleri 10 yıl sonra alabilecekken, YTS sayesinde sisteme yeni katılan kişilerle birlikte tamamının 4 veya 5. yılda ev sahibi olabilmeleri sağlanmaktadır. Zira YTS'ler belirli bir mekanizma dâhilinde üyelerinden topladıkları tasarrufları, konut edinmeleri amacıyla üyelerine vermektedir.

Genel nitelikli tasarruf sandıklarının ilk ortaya çıktığı ülke Almanya olmakla birlikte YTS kapsamındaki ilk örnek 1775 yılında Birmingham'da kurulan "Ketley's Building Society"dir. Sistem uzun yıllar boyunca sadece İngiltere'de uygulanmış, 1831 yılında ABD, 1855 yılında Güney Afrika ve 1858 yılında da Avustralya'da ilk örnekleri görülmüştür. Münferit örnekleri daha önce görülmekle birlikte modelin Avrupa'da yaygınlaşması ise 1950'lerden sonra olmuştur. Avrupa örneklerinde faizsiz YTS uygulamalarına da rastlanmaktadır. Ancak yüksek enflasyon karşısında birikimlerin değerini koruyacak önlemlerin alınmaması gibi nedenlerle faizsiz model uzun süre devam ettirilememiştir.

YTS sisteminin bugün en iyi şekilde uygulandığı ülke Almanya'dır. İlk örneği 1885 yılında Almanya'nın Bielefeld şehrinde görülmüştür. Ancak o dönemlerdeki hızlı sanayileşmeye bağlı yoğun kentleşme yerel dayanışma ruhunu azaltmış ve YTS uygulaması yeterince kabul görmemiştir. Sandıkların asıl yaygınlaşması Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda gerçekleşmiştir.

YTS'nin işleyişi ve yasal güvencesi, yapı tasarruf sözleşmeleri üzerinden gerçekleşmektedir. Belli bir süre YTS nezdinde tasarruf eden kişi, hukuki olarak sandıktan kredi almaya hak kazanmaktadır. Yatırılan paranın karşılığı olarak kredi talep etme hakkı, Alman yasalarına göre yalnızca YTS müşterilerine tanınmaktadır.

Sistem kapsamında tasarruflara faiz ödenmekte, kredilerden de faiz tahsil edilmektedir. Ancak her iki dönemde de ödenen ve tahsil edilen oranlar, piyasa faiz oranlarının altındadır. Faiz oranları sözleşmenin imzalandığı tarihte belirlenmekte ve

müşteri bu sayede ileri bir tarihte ödeyeceği kredi faiz oranını piyasa koşullarından etkilenmeden sabitlemiş olmaktadır. YTS, sandık üyeleri arasındaki nakit akışları çerçevesinde işleyen kapalı bir sistemdir. Kredi ödemeleri, henüz tasarruf döneminde olan üyelerin prim ödemeleri ile finanse edilmektedir.

Konut edinmek için YTS'ye başvuran kişiye sandık, çeşitli tarife seçenekleri sunmaktadır. Bu şekilde tasarruf dönemi, aylık taksitler ve kredi tutarı gibi unsurlara göre müşteri için uygun olan tarife belirlenir. Örneğin, 1970'li yıllara kadar uygulanan tek tarifede, finansman tutarının %40'ının tasarruf hesabında birikmesi, kalan %60'ının kredi olarak kullanılması öngörülmektedir.¹⁵⁵

Türkiye'de YTS'lerin geçmişi, eytam sandıklarında bulunan tasarrufların 1926 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankasına (daha sonra Türkiye Emlak Kredi Bankası adını almıştır) aktarılmasına kadar geri gitmektedir. Ancak Bankanın Alman YTS sistemini örnek alarak çalışmalar başlaması 1951 yılına kadar gecikmiştir. Banka bünyesinde kurulan sandıktan vatandaşların konut edinme amacıyla kredi alma imkânı, yatırılması gereken asgari tutarın bir yıl süreyle hesapta tutulması şartına bağlanmıştır. 1963 yılına kadar varlığını sürdüren sandık uygulaması yerini sonraki yıllarda, yapı tasarruf hesabına ve diğer zorunlu tasarruf kesintilerine bırakmıştır.¹⁵⁶

2. Finansal Kooperatifler

Kooperatifler, gönüllü olarak bir araya gelmiş bireylerin; ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç ve arzularını ortak mülkiyete ve demokratik yönetime dayalı bir organizasyon üzerinden karşıladıkları bağımsız bir yapıdır. Kendi kendine yetebilme, sorumluluk, demokrasi, hakkaniyet, eşitlik ve dayanışma kooperatif uygulamasının dayandığı temel değerlerdir.¹⁵⁷ Kooperatifleri diğer finansal kuruluşlardan ayıran en temel özellik, üyelerinden finansman sağlaması ve sağladığı finansmanı tekrar

---

¹⁵⁵ Selim Kılıç, **Konut Finansman Modeli Olarak Yapı Tasarruf Sandıkları; Almanya ve Türkiye'deki Uygulamaları, Yönetim ve Ekonomi**, C: 14 S: 1, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, 2007, s. 236-248.

¹⁵⁶ A.g.e. s. 242-243.

¹⁵⁷ (Çevrimiçi) <https://ica.coop/en/whats-co-op/co-operative-identity-values-principles> 08.02.2017.

üyelerine kullandırmasıdır. Belirli bir anda kooperatif üyelerinin bir kısmı borçlu, diğer bir kısmı ise alacaklı durumdadır.¹⁵⁸

Kooperatif şeklindeki organizasyonların tarihi oldukça eskiye dayanır. M.Ö. 1500 ve 1300'lü yıllarda Mısır ve Çin'de görülen ilk örneklerden sonra, M.Ö. 550 civarında Babil'de tarımsal ürünlerin kooperatif modeliyle satıldığı veya el değiştirdiği örnekler görülmüştür. Bu modellerde de yoksulların korunması ve tefecilerin sömürsünden kurtulma amacı hâkimdir. Modern anlamda ilk kooperatif örneklerine ise 19. Asrın ilk yarısında, İngiltere ve Almanya'da sanayileşmenin getirdiği olumsuz ekonomik koşulların yaşandığı dönemde rastlanılmaktadır. Bu kuruluşların ortaya çıkışlarının temel gerekçesi, olumsuz piyasa koşullarından, risklerden ve belirli grupların sömürsünden üyelerinin zarar görmesini engellemektir. İlk olarak 1844 yılında Rochdale'de mukim birkaç tekstil işçisinin sivil inisiyatifiyle tüketici kooperatifi kurulmuştur. Kooperatifin benimsediği prensipler, bazı değişikliklerden sonra Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından yayınlanmıştır.¹⁵⁹

Finansal kooperatifler ise aynı şekilde üyeleri tarafından sahip olunan ve işletilen finansal kuruluşlardır. Finansal kooperatifler geleneksel bankacılık hizmetlerinin yanı sıra sigorta ve yatırım işlemlerini piyasa şartlarına göre daha uygun maliyetlerle sunmak üzere faaliyet gösterirler. Tek bir şubeden oluşan örnekleri bulunduğu gibi, binlerce lokasyonda faaliyet gösteren finansal kooperatifler de mevcuttur.¹⁶⁰

Yoksulluğun azaltılmasında da önemli bir rolü olan finansal kooperatiflerin mikro kredi, sağlık sigortası, para transferi gibi hizmetlerinin yanı sıra sundukları cazip tasarruf ürünleri sayesinde üyelerini tasarrufa teşvik etme fonksiyonları da bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar, düşük gelirli kesimlerde dahi

---

¹⁵⁸ Mohd. Zaidi Md. Zabri et. al., An Analytical Framework to Examine Shari'ah Compliant Mortgage Financing by Financial Cooperatives in Malaysia, **Journal of Islamic Finance**, Vol. 4 No. 2, IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, 2015, pp. 20.

¹⁵⁹ Hans Groeneveld, **Member-Based Enterprises: The Spotlight on Financial Services Co-Operatives**, Tilburg University, 2015, pp. 4-5.

¹⁶⁰ (Çevrimiçi) http://www.investopedia.com/terms/f/financial_cooperative.asp 10.02.2017.

tasarruf ürünlerine yönelik belirli bir talebin olduğunu, bu ihtiyacın resmi yollardan karşılanamaması halinde gayri resmi yollara başvurulduğunu ortaya koymuştur.¹⁶¹

Finansal kooperatiflerin tarihi ilk olarak F. Wilhelm Raiffeisen tarafından 1864 yılında Almanya’da kurulan tarım kredi kooperatifine (daha sonra bu kooperatif bankaya dönüşmüştür) kadar uzanmaktadır. Sanayi devriminin liberal değişimlerinden olumsuz etkilenen yerel çiftçiler için kurulan bu kooperatifin getirdiği anlayış, daha sonra tüm dünyaya yayılmıştır¹⁶². 1900’lü yılların başından itibaren finansal kooperatifler yasal düzenlemelere ve hükümetlerin ekonomi politikalarına konu olmaya başlamıştır. Ancak, zaman içerisinde hükümet politikalarını destekleme amaçlı kredi verme mekanizmaları haline getirilmeleri, ayrıca bu kuruluşlara ilişkin risk paylaşımı anlayışı, üyelik esasına dayanan işleyiş yapısı ve yönetim bağımsızlığı gibi unsurların yapılan yasal düzenlemelerde dikkate alınmaması nedeniyle kooperatiflerin temel fonksiyonlarını olumsuz etkilemiştir. 1970’li yıllara gelindiğinde finansal kooperatifler; hükümet sübvansiyonlarına bağımlı, yolsuzlukların yaşandığı, politik manipülasyonlara ve yüksek kredi riskine maruz olan kuruluşlar haline gelmiştir. Finansal kooperatiflerin büyük kayıplar verdiği bu dönemin akabinde, 1980 ve 1990’lı yıllarda, tüm dünyada bu tür kuruluşlara olan ilgi ciddi oranda azalmıştır. Finansal kooperatifler fakirlerin finansal hizmetlere erişim aracı olarak düşünölmeye başlanmış, isimleri “mikro kredi”, “fakirler için kredi”, “sivil toplum örgütü” terimleriyle birlikte anılmaya başlamıştır. Ancak 2000’li yıllara gelindiğinde bu düşünce tekrar değişmeye başlamış, sistemin yasal altyapısı konusunda bazı ölkelerde ciddi gelişmeler kaydedilmiştir. Bahse konu ölkelerde finansal kooperatifler yasal olarak üç farklı şekilde düzenlendiği görölmektedir. Bunlar:

- Bağımsız bir kanun,
- Kooperatif kanunu içerisinde ayrı bölüm,
- Bir finansal kuruluş olarak bankacılık kanunu kapsamında düzenleme

şeklindedir.

---

¹⁶¹ BM, **Sosyal Gelişimde Kooperatifler**, Genel Sekreterin Raporu, 2009, s. 87-92.

¹⁶² Sampark, **National Study on Financial Cooperatives in the Context of Financial Inclusion in India, Preliminary Report**, Submitted to United Nations Development Programme (UNDP), New Delhi, March 16, 2015, pp. 15.

Bazı ülkelerde ise yukarıdaki üç düzenleme yaklaşımının kombinasyonu şeklinde düzenleme alt yapısı tercih edilmiştir. En yaygın düzenleme kombinasyonu, kooperatif kanunu ve bankacılık kanununun bir finansal kooperatife aynı anda uygulanması şeklindedir. Bu yöntem mezkûr kuruluşların finansal otoritenin denetimi altında alınması amacıyla özellikle Avrupa ülkelerinde benimsenmiştir.¹⁶³

Finansal kooperatifler, birer finansal kuruluş olmakla birlikte belirli noktalarda diğerlerinden ayrılmaktadırlar.

Tablo 3: Finansal Kooperatif, Ticari Banka ve Mikro Finans Kuruluşları Karşılaştırma

	FİNANSAL KOOPERATİF	TİCARİ BANKA	MİKRO FİNANS KURULUŞLARI
YAPISI	Kar amaçlı olmayan, üyelerin mülkiyetinde, çoğunlukla gönüllü üye mevduatlarından finansman sağlayan kuruluşlar	Pay senedi sahiplerinin mülkiyetinde, kar amaçlı kuruluşlar	Dış kaynaklı krediler, bağış / yardımlar ve/veya yatırımcılar tarafından finanse edilen kuruluşlar
MÜŞTERİLERİ	Üyeler yaşadıkları, çalıştıkları veya ibadet ettikleri yer bazında ortak değerleri paylaşırlar. Uygun maliyetlerle sunulan hizmetler fakirleri de içine alacak şekilde geniş halk kitlesine hitap eder.	Genellikle orta ve üst gelir seviyesine hitap ederler. Müşteri kısıtlaması bulunmaz.	Çoğunlukla aynı bölgede yaşayan kadınlar olmak üzere düşük gelir gruplarını hedefler
YÖNETİMİ	Üyeleri arasında gönüllü bir yönetim kurulu seçilir. Kuruluştaki payı veya mevduatı dikkate alınmaksızın her üyenin seçimde yalnızca bir oy hakkı vardır.	Pay senedi sahipleri tarafından seçilir. Seçilen kişilerin kuruluş bünyesinde veya hizmetlerinden yararlanması şart değildir. Oy hakkı pay senedi büyüklüğüne göre değişir.	Kuruluş, atanmış bir yönetim kurulu veya ücretli çalışanlar tarafından idare edilir.
GELİRLERİ	Net gelirleri, düşük faizli krediler, yüksek faizli mevduatlar ile yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi için kullanılır.	Pay senedi sahiplerine, payları oranında kardan ödeme yapılır.	Net gelir, rezervlere aktarılır veya yatırımcılar arasında paylaşılır.
ÜRÜN VE HİZMETLERİ	Mevduat, kredi, para transferleri ve sigorta başta olmak üzere tüm finansal hizmetler	Yatırım hizmetleri de dâhil olmak üzere tüm finansal hizmetler	Mikro kredi yoğun faaliyet biçimi. Mevduat ve para transferi hizmeti sunanlar da bulunmaktadır.
HİZMET SUNUMU	Ana merkez, şubeler, ATM, POS, mobil uygulamalar	Ana merkez, şubeler, ATM, POS, mobil uygulamalar	Kuruluş merkezine başvuru

Yukarıdaki tablo finansal kooperatiflere yönelik standart bir bakış açısı sunmakla birlikte, ülkeler arasında önemli uygulama farklılıkları bulunmaktadır. Örneğin Hindistan'da finansal kooperatifler kar amaçlı faaliyet gösteren vergi

¹⁶³ Carlos Cuevas, Klaus Fischer, **Cooperative Financial Institutions**, World Bank Working Paper No. 82, Washington, D.C., 2006, pp.27-31.

mükellefi konumundaki kuruluşlardır¹⁶⁴. Küresel bir perspektiften bakılarak finansal kooperatiflerin bugün evirildikleri farklı türden yapılar tasnif edilecek olursa Avrupa menşeli kooperatif bankaları ile küresel kredi birliklerinin iki temel gurubu teşkil ettikleri görülmektedir. Bunlar arasındaki en temel fark ise kredi birliklerindeki müşterilerin mutlaka kuruluş üyesi olması zorunlu iken, kooperatif bankalarının kendilerine üye olmayan kişilere de hizmet sunabilmeleridir¹⁶⁵.

Finansal kooperatifler dünya üzerindeki muhtelif bölgelerde farklı şekillerde örgütlenmekte ve isimlendirilmektedir. Bunlar arasında “kredi birlikleri”, “kredi kooperatifleri” ve “kooperatif bankaları” en yaygın şekilde görülen finansal kooperatif kuruluşlarıdır.¹⁶⁶

a. Kredi Birlikleri

Kredi birlikleri üyeleri tarafından kurulan, işletilen ve elde edilen karın üyeler arasında paylaşıldığı bir finansal kooperatiftir. En temel iş modeli, üyeler tarafından bir banka hesabında toplanan paranın, yine üyelere kredi olarak kullandırılmasına dayanır. Kredi birliğinin banka hesabına yatırılan para vasıtasıyla birliğe üye olunur. Üyelik neticesinde kar payı alma ve birlik yönetim kuruluna üye seçme hakkı elde edilmiş olur. Birliğin temel amacı kar elde etmekten ziyade belirli bir topluluğun refahını sağlamaktır. Bu nedenle elde edilen kar daha çok yeni projelerin ve hizmetlerin finansmanında kullanılır.¹⁶⁷ Kredi birliklerinde de ortak değerlere sahip olan bir topluluğa, - örneğin aynı yerde oturan, aynı işyerinde veya sektörde çalışan – mensubiyet, üyelik için gereklidir. Kredi birlikleri üyelerinden sağladığı düzenli tasarrufları, örneğin banka hesaplarından otomatik ödeme talimatı şeklinde, üyelerine küçük montarlarda kredi olarak kullandırmaktadır. Birliklerin yerel mağazalara koydukları tasarruf pulları, küçük yaştaki bireylere tasarruf alışkanlığı kazandırmak için açtıkları yeni doğan hesabı gibi uygulamaları da bulunmaktadır¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Sampark, **National Study on Financial Cooperatives**, pp. 14-15.

¹⁶⁵ Johnston Birchall, **Resilience in a Downturn: The Power of Financial Cooperatives**, International Labour Organization Office, Geneva, 2013, pp. 13.

¹⁶⁶ Sampark, **National Study on Financial Cooperatives**, pp. 12.

¹⁶⁷(Çevrimiçi) <http://www.investopedia.com/terms/c/creditunion.asp> 11.02.2017.

¹⁶⁸ Noreen Byrne et. al., **The Potential for Impact of Credit Unions on Members' Financial Capability**, Combat Poverty Agency, Working Paper Series: 10/08, Dublin, Ireland, 2010, pp 45-46.

Kredi birlikleri finansal kooperatifler kapsamında değerlendirilmekle birlikte finansal kooperatiflere ilişkin standart teoriler, temel iki gerekçeden ötürü kredi birlikleri için doğrudan geçerli değildir. Bunlardan birincisi, üyeler kuruluşun doğrudan sahibi ve aynı zamanda nakit akışlarını sağlayan müşterileridir. Dolayısıyla kar maksimizasyonunu amaçlayan bir finansal model, kredi birliklerine doğrudan aktarılamaz. İkinci olarak birlik içindeki üyelerden bir kısmı kredi hacminin arz tarafını, diğer kısmı ise talep tarafını oluşturmakta, bahse konu heterojen yapı üyeler arasında anlaşmazlığa sebep olabilmektedir. Dolayısıyla birçok kooperatif modelinde yer alan homojen yapı, onları kredi birliklerinden ayıştırmaktadır¹⁶⁹.

Dünya üzerinde 109 ülkede faaliyet gösteren yaklaşık 60.000 kredi birliği ortalama toplam 222 milyon üyeye sahiptir. Bu birliklerin 2015 yılsonu itibarıyla topladıkları tasarruflar 1.507 Milyon USD'ye, kullandıkları kredi toplamı 1.242 Milyon USD'ye, toplam aktifleri ise 1,823 Milyon USD'ye ulaşmıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren herhangi bir kredi birliği bulunmamaktadır¹⁷⁰.

b. Kredi Kooperatifleri

Ortaklarına kredi sağlamak amacıyla faaliyet gösteren bir kooperatif türüdür¹⁷¹. Kredi kooperatifleri yerel imkânların en etkin şekilde kullanılması için kurulan diğer bir finansal kuruluş türüdür. Kredi kooperatifleri genellikle bir bankadan veya kamu kaynaklarından sağladıkları finansal kaynakları, üyeleri arasında kredi olarak dağıtmaktadırlar. Fon kaynakları arasında üyelerinden topladığı mevduatlar da bulunabilmektedir.¹⁷²

Kredi kooperatiflerinin dünyada ve Türkiye'de en yaygın uygulandığı alt türü tarım kredi kooperatifleridir.¹⁷³ Tarım kredi kooperatiflerinin Türkiye'deki geçmişi, Mithat Paşa tarafından 1863 yılında kurulan Memleket Sandıklarına kadar uzanmaktadır. Ziraat Bankasının 1888 yılında kurulmasından sonra söz konusu

¹⁶⁹ Donald Smith, Thomas Cargill, Robert Meyer, Credit Unions: An Economic Theory of a Credit Union, *The Journal of Finance*, Vol. 36, No. 2, Denver, USA, September 1980, pp. 519.

¹⁷⁰ (Çevrimiçi) http://www.woccu.org/impact/global_reach 13.02.2017.

¹⁷¹ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*.

¹⁷² Timothy Besley, Nonmarket Institutions for Credit and Risk Sharing in Low-Income Countries, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 9, No. 3, 1995, pp. 119.

¹⁷³ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*.

sandıklar bu Bankaya devredilmiştir. Ancak Cumhuriyet döneminde tarımsal kooperatifçiliğe olan ihtiyaç tekrar gündeme gelmiş ve 1935 yılında 2836 sayılı yasa ile Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur. Türkiye’de hâlihazırda ülke çapında faaliyet gösteren ve her biri ayrı tüzel kişiliğe sahip 1675 kooperatif ve 16 bölge birliği, üst çatı olan Tarım Kredi Kooperatifleri Birliğine bağlıdır. Tasarruf fonksiyonu bulunmayan bu kooperatifler, özkaynaklarını ve bankalardan aldıkları kredileri kullanarak üyelerine tarımsal krediler vermektedirler.¹⁷⁴

c. Kooperatif Bankası

Kooperatif bankaları, kooperatifler tarafından kurulan, yönetilen, işletilen ve ana faaliyet konusu, sahibi olan kooperatiflere kredi vermek olan finansal kuruluşlardır. Ortaklarına kredi verme dışında, mevduat toplamak, tahvil çıkarmak gibi geleneksel bankacılık işlemlerini de yerine getirmektedirler.

Kooperatif bankacılığı tarihinin 1800’lü yıllarda İngiltere ve Almanya’da görülen kooperatifçilik hareketleriyle başladığı kabul edilir. F. Wilhelm Raiffeisen tarafından 1864 yılında Almanya’da kurulan tarım kredi kooperatifine, 1872’de İngiltere’de kurulan Toptancı Kooperatifler Topluluğu (CWS - Co-operative Wholesale Society) eşlik etmiş, her iki kuruluş daha sonra kooperatif bankasına dönüşmüştür. Ancak her iki girişim birbirinde farklı iki model ortaya koymuştur. Alman modelinde kooperatiflerin bankalar üzerindeki etkisini oldukça yoğunken ve aynı zamanda üstlerinde bir kooperatif merkez bankası bulunmakta iken, buna karşılık İngiliz modelinde, kooperatiflerin yalnızca ortak konumunda olduğu anonim şirket şeklinde kurulan kooperatif bankacılığı benimsenmiştir.¹⁷⁵

Kooperatif bankacılığının ortaya çıkışında bütünüyle sosyal gereksinimler baskındır. İlk yıllarda zayıf konumdaki esnaf ve çiftçilerin ekonomik zorluklarla ve kuraklıkla mücadelesine destek olmak amaçlanmış, sonraki dönemlerde bu amaçlara ahlaki duygular da eklenmiştir. Tasarrufun değeri, kredi tekellerinin gücünü kırma, ekonomik demokrasiyi ve bağımsızlığı destekleme amacıyla dayanışma ve birlik ruhu

¹⁷⁴ Erman İpek, **Tarım Kredi Kooperatiflerinde Tarımsal Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi Yöntemleri**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Mayıs 2013, s. 55.

¹⁷⁵ İlhan Küçükkaplan, **Kooperatif Bankacılığı ve Dünya Genelindeki Uygulamaları**, Süleyman Demirel Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:8, S:3, Isparta, 2003, s. 31-37.

üzerinde durulmuştur. Bu anlayış Avrupası kıtasının büyük bir kısmına ve Kuzey Amerika'ya yayılmış, Anglo - Saxon ülkelerinde yaygın olan kredi birliği hareketlerini başlatmıştır. Bugün söz konusu motivasyon kaynakları önemli oranda azalan kooperatif bankalarının tarihteki rolleri, birçok açıdan günümüzdeki mikro finans kuruluşlarına benzetilebilmektedir.¹⁷⁶

Kooperatif bankacılığı günümüzde küresel finans sisteminin temel paydaşları arasına girmiştir. Dünya üzerinde ortalama 81 milyon hissedarı bulunan yaklaşık 4.200 kurum, toplam 67.000 noktada 205 milyon müşteriye hizmet vermektedir. Dünya kooperatif bankacılığı sektörü 7.5 Trilyon Euro aktif toplamına, 3.7 Trilyon Euro mevduata ve 3.9 Trilyon Euro kredi büyüklüğüne sahiptir.¹⁷⁷ Türkiye'de kooperatifleri amaçlarına yönelik biçimde ve yeterli şekilde destekleyecek bir finans kurumu bulunmamakta, alacak takibinin zor ve masraflı olması ile kooperatiflerin yeterince teminat gösterememeleri, bankaların da kooperatiflere kredi vermesinde çekinceye sebep olmaktadır.¹⁷⁸

3. İslami Finansal Kooperatifler

İslami finansın en başta gelen aktörlerinden İslami bankalar ile genel anlamda finansal kooperatifler arasında bir takım benzerlikler ve aynı zamanda farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle her iki modelin beslendiği temel prensipler oldukça yakındır. Dayanışma anlayışı içerisinde sömürüye ve haksız finansal uygulamalara yer verilmemesi, bir tarafa kazanç sağlama yerine ortak menfaat temelinin esas alınması bu modellere temel oluşturmaktadır. Nitekim kooperatiflerde, örneğin finansman kullanan üyelere makul oranlarda faiz uygulanması esastır. Bununla birlikte, her iki finansal kuruluşta da tasarruflar, ortaklık (risk paylaşımı) esasına dayalı olarak toplamaktadır. Ancak İslami bankalarda tasarruflara ödenen gelir tümüyle müdiinin ortaklıktaki payına (mevduat tutarına) ve kar paylaşım oranına göre

¹⁷⁶ Wim Fonteyne, Daniel Hardy, **Cooperative Banking and Ethics: Past, Present and Future**, International Monetary Fund, Ethical Perspectives 18, No: 4, Leuven, 2011, pp. 493.

¹⁷⁷ EACB, (Çevrimiçi)

http://v3.globalcube.net/clients/eacb/content/medias/publications/annual_reports/Rapport_EACB_2015_Final_version.pdf 14.02.2017

¹⁷⁸ Göze Akbayır, **Avrupa Birliği'nde Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009, s. 73.

belirlenirken, kooperatifler üyelerine sabit bir faiz tutarının yanı sıra kuruluş gelirlerinden temettü ödemesi gerçekleştirmektedir. Ayrıca aktif tarafta İslami bankalar müşterilerine kullandırdıkları finansmanı mutlaka bir varlığa veya ortaklık yöntemine dayandırırken, finansal kooperatifler üyelerine önceden belirlenmiş faiz oranları üzerinden finansman sağlamaktadırlar. Dolayısıyla her iki modelin felsefeleri benzer olmakla birlikte, çalışma yöntemleri birbirinden farklıdır. İslami finansın alternatif ürün ve hizmetler üzerinden gelişmesi amacıyla, kooperatiflere hâkim olan ortak mülkiyet ve yönetim anlayışının, İslami finans prensiplere uygun şekilde, İslami finans sistemine kazandırılması önem arz etmektedir.¹⁷⁹ Bu düşünceden hareketle İslami finans sektöründe bugün ticari bankalar, yatırım bankaları, banka dışı mali kuruluşlar, İslami fonlar ve tekafül şirketlerinin yanısıra finansal kooperatifler de bulunmaktadır.¹⁸⁰

Belirli bir topluluk ya da organizasyon tarafından genellikle dini amaçlarla desteklenen bu kuruluşlar, üyelerinden topladıkları fonları, yine üyelerinin yatırım ve tüketim harcamaları için kullanmakta, mudaraba ve muşaraka temelli olarak sundukları tasarruf ürünlerini, murabaha, mudaraba ve karz-ı hasen sözleşmeleri üzerinden finansmana yönlendirmektedirler. Bununla birlikte, İslami kredi birlikleri, İslami sigorta şirketleri ve İslami Mortgage şirketlerinde de kooperatif modelini esas alan uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin, konut finansmanında üyelere toplanan tasarruflarla oluşturulan fon havuzu belirli aralıklarla üyelere ev alınması amacıyla kullanılmaktadır.¹⁸¹

Afganistan'da İslami Yatırım ve Finans Kooperatifi (IIFCs) kurulması projesini gerçekleştiren Dünya Kredi Birlikleri Konseyi'ne (WOCCU) göre, İslami finansal kooperatifler, İslami olmayan finansal kooperatiflere oldukça benzemektedir. Bununla birlikte İslami kooperatifler, ayrıca gelirlerin bir kısmının tekrar topluma kazandırılması anlamına gelen zekât müessesesine de hizmet etmekte, örneğin cami, okul ve hastanelerin restorasyonu ile muhtaç durumdaki öğrencilere burs verilmesini

---

¹⁷⁹ Saeed Al-Muharrami, Daniel Hardy, **Cooperative and Islamic Banks: What Can They Learn From Each Other?**, IMF Working Paper, WP/13/184, August 2013, pp. 18-22.

¹⁸⁰ Muhammad Ayub, **Understanding Islamic Finance**, pp. 358.

¹⁸¹ Iqbal and Mirakhor, **a.g.e.**, pp. 213-214, 221.

sağlamaktadırlar. WOCCU, Afganistan’da yürüttüğü proje kapsamında İslami finansal kooperatifler için İslami finans ürünleri geliştirmiş, İslami finans prensiplerinin İslami finansal kooperatifler nezdindeki karşılığını şu şekilde özetlemiştir.¹⁸²

Tablo 4: İslami Finans Prensipleri ve İslami Kooperatif Prensipleri Karşılaştırma

İslami Finans Prensipleri	İslami Kooperatif Prensipleri
İşlemlerin faizsiz olması kuralı	Üyelere hisse satımı yoluyla tasarruf etme fırsatı sunma. Finansmanın üyeler ile kooperatif arasındaki meşru bir finansal sözleşmeye dayanması.
Kar - zarar paylaşımı	İslami kooperatifler üyelerin mülkiyetinde bulunan kuruluşlardır. Nezdindeki tasarruflar hisselerle bölünmüştür. Karlar üyeler arasında paylaşılır.
İşlemler finansal spekülasyondan ziyade reel varlıklara dayanmak zorundadır. Finansal sözleşmeler belirli ürün ve hizmetlerin alım ve satımına ilişkin hususları içermelidir.	Finansman kullandırımı; fiziksel bir varlığın üyeye, kira veya murabaha yoluyla devri şeklinde gerçekleşmektedir.
Topluma zarar veren finansal uygulamalar yasaktır.	Yalnızca İslam hukukunun izin verdiği iş ve faaliyet türlerine finansman sağlanır.

İslami finansın gelişim aşamalarında 1980’li yıllar, kooperatif ve kredi birliklerinin ortaya çıktığı bir dönemdir. Özellikle Müslüman olmayan ülkelerde bankacılık kanunlarının İslami bankaların kurulmasına imkân vermemesi, İslami finansal kooperatiflerin kurulmasına neden olmuştur. Batı dünyasında bu anlamdaki ilk kuruluş, Müslüman azınlığın İslam hukukuna uygun konut finansmanı amacıyla 1981 yılında Toronto – Kanada’da kurulan “Ansar and Islamic Co-operative Housing Corporation Ltd.” olmuştur. Müslüman Kredi Birliği, 1983 yılında Trinidad ve Tobago Cumhuriyeti’nde, Pattani İslami Tasarruf Kooperatifi 1987 yılında Taylan’da faaliyete başlamıştır.

¹⁸² (Çevrimiçi) http://islamicfinance.woccu.org/afghanistan/rufcod_islamicfinance 14.02.2017.

Endonezya’da İslami finans, aynı zamanda bir İslami finansal kooperatif olan; Koperasi Jasa Keahlian Teknosa’nın 1981 yılında kurulmasıyla başlamıştır.¹⁸³ Ancak bugün Endonezya’da oldukça yaygın olan ve “Baitul Mal wat Tamwil” (BMT) şeklinde isimlendirilen İslami finansal kooperatifler, yasal anlamda finansal sektörün bir parçası değildirler. Bu kuruluşlar ya Kooperatif Bakanlığının düzenlemeleri altında yarı resmi şekilde ya da bütünüyle gayri resmi olarak faaliyet göstermektedirler¹⁸⁴. Bununla birlikte henüz daha yaklaşık 10 yıllık bir geçmişe sahip olmalarına karşılık BMT’lerin son yıllardaki gelişimi oldukça dikkat çekicidir. Zira Endonezya’da BMT sayısının 3000’i aştığı ve bu kuruluşların konsolide bazda 100 Milyon USD aktif büyüklüğüne, %40’ı kadın olmak üzere 30.000’den fazla çalışana, 2 milyondan fazla tasarruf sahibi ile 1.5 milyondan fazla kişiye sağlanan mikro kredi büyüklüğüne ulaştığı tahmin edilmektedir. Endonezya’daki İslami finansal kooperatiflerin sayısındaki bu artış; Müslüman nüfus arasındaki İslami hassasiyetler, İslami bilim adamları ve entelektüellerin sosyal ve ekonomik problemlere çözüm önerileri, yasal ve politik ortamın İslami finansın gelişimini desteklemesi ve BMT’lerin hükümet tarafından kalkınmada araç olarak kullanılması şeklindeki gerekçelerle açıklanmaktadır. BMT’lerin finansman kullandırma ve fon toplama yöntemleri incelendiğinde, aktiflerinin %30,4’ünün murabaha, %24,9’unun mudaraba ve %4,9’unun ise muşaraka temelli finansal varlıklardan oluştuğu, buna karşılık fon kaynaklarının %51,7’sinin mudaraba, %22,0’ının ise vedia temelli olduğu görülmektedir. Zekât, sadaka gibi yardım amaçlı fonların BMT’lerdeki payı %1’i aşmamaktadır. Nitekim ilk dönemlerde bütünüyle hayır amaçlı kurulan bu kuruluşların zaman içinde kar amaçlı kuruluşlara dönüştüğü gözlenmiştir.¹⁸⁵

İslami finansal kooperatiflerin gelişme gösterdiği diğer bir ülke ise Malezya’dır. Malezya Kooperatif Komisyonu’nun (Suruhanjaya Koperasi Malaysia-SKM) gözetimi altında faaliyet gösteren bu kuruluşlar İslami finans yöntemlerini

---

¹⁸³ COMCEC, **National and Global Islamic Financial Architecture: Problems and Possible Solutions for the OIC Member Countries**, Ankara, Ekim 2016, pp. 27.

¹⁸⁴ Nur Indah Riwayatanti, **Islamic Microfinance in Indonesia: A Comparative Analysis between Islamic Financial Cooperative (BMT) and Shari'ah Rural Bank (BPRS) on Experiences, Challenges, Prospect and Role in Developing Microenterprises**, Durham University, Durham, November 2013, pp. 2.

¹⁸⁵ IRTI, **Islamic Social Report 2014**, March, 25, 2014, pp. 98-121,

kullanarak belirli bir grup üyenin tasarruflarını, diğer bir grup üyeye finansman olarak kullandırmaktadırlar. Her üye kooperatife düzenli aidat ödemek zorundadır. Malezya’da faaliyet gösteren toplam 35 İslami finansal kooperatifin iki tanesi (Bank Rakyat, Koperasi Bank Persatuan) İslami banka statüsündedir.¹⁸⁶

Müslüman olmayan bir ülke olmasına karşılık Avusturalya’da da İslami finansal kooperatiflere rastlanmaktadır. Avusturalya Müslümanlar Kooperatifi (MCCA), 1989 yılında kurulmasının ardından, ülkede İslami finansal hizmet sağlayan ilk kuruluş olmuştur. 1998 yılında kurulan diğer bir İslami finans kuruluşu, yine bir finansal kooperatif olan Avusturalya İslami Finans Kooperatifi’dir (ICFA). Müslümanlar Kredi Birliği (MCCU) 2000 yılında, İslami prensiplere uygun konut finansmanı sağlayan Iskan Finance Pty. Ltd ise 2001 yılında kurulmuştur.¹⁸⁷

Finansal kooperatif uygulamasının İslami finanstaki en yaygın şekli, Dönüşümlü Tasarruf Kredi Birlikleri’dir (Rotating Saving and Credit Associations – ROSCAs). Homojen bir grup içerisinde karşılıklı karz-ı hasen yöntemine dayalı olarak faaliyet gösteren birliklerin, muhtelif isimler altında dünyanın birçok ülkesinde mevcut olduğu bilinmektedir¹⁸⁸. Enformel kuruluşlar veya topluluklar tarafından icra edilen model, üyelerin bir havuza düzenli olarak para yatırması ve genellikle belirli aralıklarla yapılacak çekiliş sonucuna göre havuzdaki paranın bir üyeye aktarılması şeklindedir. Süreç aynı şekilde, bütün üyeler havuzdan finansman sağlayana kadar, devam etmektedir. ROSCA uygulaması aynı zamanda teklif verme süreci şeklinde de işleyebilmektedir. Bu modelde ise üyelerden biri havuza daha fazla ödeme sözü vererek veya ilave ödemeler yaparak finansmanını daha erken bir tarihe çekebilmektedir¹⁸⁹. ROSCA modeli özellikle gelişmekte olan ülkelerde kayıt dışı ekonomik faaliyetleri olan küçük işletmeler, çiftçiler ve fakir hane halkları arasında yaygındır. Ticari bankaların genellikle faaliyet alanı dışında bulunan bu kesimin

---

¹⁸⁶ Mohd. Zaidi Md. Zabri et. al., **An Analytical Framework to Examine Shari’ah Compliant Mortgage Financing by Financial Cooperatives in Malaysia**, pp. 19-20.

¹⁸⁷ Kerrie Sadiq, Ann Black, Embracing Sharia-Compliant Products through Regulatory Amendment to Achieve Parity of Treatment, **Sydney Law Review**, Vol 34:189, pp. 196.

¹⁸⁸ Ahmed Al Ajlouni, **Personal Cooperative Societies as an Islamic Microfinance Vehicle Conceptual Framework and Evidence from Egypt**, Qassim University, KSA, 2016, pp. 1. (Çevrimiçi) <http://ssrn.com/abstract=2721007>, 16.02.2017

¹⁸⁹ Timothy Besley, Stephen Coate, Glenn Loury, The Economics of Rotating Savings and Credit Associations, **The American Economic Review**, Vol. 83, No. 4, September 1993, pp. 792-793.

ROSCA modeline yönelmesinin ardında geleneksel kooperatif ruhu ve dini hassasiyetler bulunmaktadır.¹⁹⁰

Finansal kooperatiflerin İslami prensiplere uygun şekilde faaliyet göstermeleri için öncelikli gereksinim bağımsız danışma kurullarının ve kurullar tarafından alınan kararların kuruluş içerisinde uygulanmasını sağlayacak olan denetim mekanizmalarının tesis edilmesidir. Bilindiği üzere kooperatifler, belirli bir sermayedar grubunun mülkiyetinde olan diğer ticari işletmelerden farklı olarak müşterilerinin aynı zamanda kuruluşun yönetiminde söz sahibi olduğu “mutualist” nitelikteki organizasyonlardır. Bu kuruluşların üyelerinin İslami kurallara uyum hususunda şüphe duymaları, kuruluşun güvenilirliğini ciddi şekilde zedeleyecek ve devamına engel olacaktır¹⁹¹. Nitekim finansal kooperatifler, İslami finans sektörünün Malezya’da önemli bir parçası olmalarına karşılık, İslami hassasiyetleri yüksek üyelerine örneğin konut finansmanı alanında hizmet sunmakta zorlanmaktadırlar.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Andrea Lasagni, Eleonora Lollo, Participation in Rotating Savings and Credit Associations in Indonesia: New Empirical Evidence on Social Capital, **Economia e Politica Economica**, WP 5/2011, November 2011, pp. 3.

¹⁹¹ Mohd Rodzi Ahmad, Al-Hasan Al-Aidaros, The Need of Independent Shariah Members in Islamic Cooperative Banks: An Empirical Study of Professional Accountants in Malaysia, **International Review of Management and Business Research**, Vol. 4, Issue 1, March 2015, pp. 110-121.

¹⁹² Mohd Zaidi Md. Zabri, et. al., **An Analytical Framework to Examine Shari’ah Compliant Mortgage Financing by Financial Cooperatives in Malaysia**, pp. 19.

III. TASARRUFA DAYALI FİNANSMAN SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRMESİ

A. Genel

TDFS'ye ilişkin olarak dikkati çeken ve dolayısıyla tez kapsamında ele alınmaya değer görülen en önemli husus, ilgili firmaların kamuya açıkladıkları ilan ve reklamlarda yoğun olarak faizsiz olma unsuruna vurgu yapmalarıdır. Sisteme katılan müşterilerin birbirlerini finanse etmeleri ve bunun için birbirlerine herhangi bir fazlalık ödememeleri, sistemin faizsiz olarak tanıtılmasındaki temel gerekçedir. Ancak, sisteme duyulacak asgari düzeydeki bir ilgi ve bu minvalde yapılacak bir araştırma dahi hâlihazırda icra edilen uygulamaların bahse konu gerekçenin aslında mevcut durumu yansıtmadığının anlaşılması için yeterlidir. Nitekim Tez kapsamında detaylı şekilde açıklandığı üzere mevcut TDFS, müşterilerin yalnızca gruplar şeklinde organize edildiği çekilişli yöntemle dayanmamakta ve ayrıca çekilişli yöntemde de aynı grupta yer alan tüm müşterilerin belirli bir dönem bizzat firma tarafından finanse edildiği görülmektedir.

Diğer taraftan sistem hakkında önceki dönemlerde her ne kadar meşruiyetini ortaya koyan bir takım değerlendirmeler yapılmış olsa da bu değerlendirmelerin ya sistemi tüm yönleriyle ele almadığı ya da akademik yayınlar dışında ortaya konulduğu görülmüştür. Ancak son dönemlerde sistemin iddia edildiği şekilde faizsiz olarak icra edilip edilmediği mevzuu bazı akademik toplantı ve kaynaklara da konu olmuştur. Bu çalışmalarda çoğunlukla TDFS'nin mevcut haliyle faizsiz bir sistem olmadığı görüşü dile getirilmiş, bazılarında ise sistemin ana hatları itibarıyla fıkhi açıdan gayrimeşru bir faaliyet alanı oluşturmadığı ve dolayısıyla yapılacak bir takım değişiklikler sayesinde İslami finans sistemine kazandırılabilceğini ifade edilerek, gerekli değişikliklere yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Tezin bu bölümünde ilk olarak sistemin dünya örneklerine ilişkin olarak belirlenmiş yasal ve yasal olmayan uluslararası standartlar üzerinde durulmuş ve mevcut TDFS uygulamalarına ilişkin fıkhi değerlendirmeler konusunda tespit edilen benzerlikler ele alınmıştır.

B. Uluslararası Standartlar

WOCCU tarafından kredi birlikler için geliştirilen “İslami Finans Politika ve Prosedür Uygulama Rehberi” (Islamic Finance Manual Operating Policies and Procedures For Credit Unions) dokümanında finansal kooperatiflerin üyelik, tasarruf ve finansman süreçlerinde uymaları gereken İslami prensiplerin yanı sıra aktif-pasif yönetimi, sermaye yeterliliği, muhasebe, nakit operasyonlar, insan kaynakları, iç kontrol ve IT süreçlerine yönelik iyi uygulamalara yer verilmiştir. İslami finansal kooperatiflerin operasyonel faaliyetlerine yönelik olarak mezkûr doküman kapsamında belirlenen İslami prensiplerden bazıları şu şekildedir.

- Finansal kooperatifler üyelerinden cari hesap veya benzeri adlar altında borç niteliğinde fon toplayamazlar,
- Üyelerine açtığı muhtelif hesaplarda onlara iki şekilde gelir ödemesi gerçekleştirebilir. Bunlar; kooperatif yıllık gelirinden pay ödemesi (mudaraba temelli hesaplar) veya belirli bir projeden elde ettiği karın aktarımı (vedia temelli hesaplar) şeklindedir.
- Üyelerine iki şekilde finansman kullanabilir:
  - ✓ Vekâlet temelli nakit murabaha uygulaması: üyenin ihtiyaç duyduğu ürünün yerel koşullarda ulaşılabilir olmaması halinde uygulanır. Üye kooperatifle imzaladığı vekâlet sözleşmesine dayalı olarak kooperatifin vekili sıfatıyla temin edeceği ürünün nakit karşılığını kooperatiftan teslim alır. Kooperatif, yaptığı finansman ödemesinin sözleşme konusu ürünün alımında kullanıldığını kontrol etmek amacıyla, üyeden fatura ve benzeri belgeleri en geç üç ay içerisinde getirmesini talep eder. Aksi halde sözleşmeyi feshederek finansmanı geri çağırır.
  - ✓ Klasik murabaha uygulaması: Bu yöntemde İslami finansal kooperatif üyeye nakit finansman sağlamaz. İhtiyaç duyduğu ürünü satıcıdan doğrudan peşin satın alır ve belirli bir kar marjı ekleyerek üyeye vadeli olarak satar. Üye

tarafından belirlenen satıcı, kooperatif çalışanıyla birlikte ziyaret edilerek işlemler gerçekleştirilir.¹⁹³

Finansal kooperatiflerin İslami prensiplere uygun faaliyet göstermeleri amacıyla regülasyon yapan diğer bir kuruluş, SKM'dir. SKM tarafından Ekim 2009'da hazırlanan 7 Numaralı "Kooperatifler için İslami finans rehberi" (GP7: A guideline for Islamic financing by cooperative) dokümanda;

- Kooperatiflerin finansman kullandırma işlemlerinin mutlaka; vadeli satış (Bay' al Muajjal), iyne satışı (Bay' al Inah), istisna, murabaha, kira, selem ve karz-ı hasen sözleşmelerinden birine dayanacağı,
- Fon toplama faaliyetlerinin ise mudaraba temelli olacağı,
- Kooperatif ve üyeler arasında imzalanacak mudaraba sözleşmesine göre, üyelere toplanan fonların kooperatif tarafından bir mudarib olarak üyelere fon sağlamak için kullanılacağı,
- Bu şekilde elde edilecek karın önceden belirlenmiş paylaşım oranları üzerinden üyelere aktarılacağı,
- Kooperatifin kasıt ve kusurunun olmaması şartıyla ortaya çıkan zararlardan üyelerin sorumlu olacağı,
- Bununla birlikte Malezya Merkez Bankası'na bağlı Şeri Danışma Kurulu (Shari'ah Advisory Council) tarafından yayınlanan kararlara uygun olarak faaliyet göstermeleri ve
- Etkin bir şeri yönetim sistemi tesis etmeleri gerektiği hüküm altına alınmıştır.¹⁹⁴

C. TDFS Hakkındaki Değerlendirmeler

Yapılan araştırmaya göre Türkiye'de uygulanan TDFS'nin İslami prensipler bağlamındaki meşruiyetini değerlendiren çalışmaların, akademik kaynaklar ve diğer kaynaklar şekilde iki gruba ayrıldığı belirlenmiştir. Zira sistemin yıllardır süregelen şeffaf olmayan faaliyet yapısı, akademik çalışmalara konu olmasını engellemiş,

---

¹⁹³ WOCCU, **Islamic Finance Manual Operating Policies and Procedures For Credit Unions**, Toolkit for Islamic Investment and Finance Cooperatives (IIFCs), Madison, USA, July, 2013.

¹⁹⁴ SKM, **Guidelines on Islamic Financing By Co-operatives**, GP 07, November 2009.

meşruiyetine dair değerlendirmeler bu dönemlerde akademik yayınlar dışındaki diğer kaynaklar nezdinde ele alınmıştır.

Diğer kaynaklarda genel yaklaşım, sistemin mevcut durumda belirli meşru akit türleri üzerinden icra edildiği yönündedir. Buna karşılık akademik kaynaklardan Süleyman Kaya¹⁹⁵ ve Ali Öztürk¹⁹⁶ sistemin mevcut haliyle taşıdığı problemlere yer vermekte ve dolayısıyla yeni bir model önerisi üzerinde çalışılması gerektiğini savunmaktadırlar. Murat Kumbasar¹⁹⁷, büyük oranda meşruiyete sahip olmakla birlikte sistemin bazı noktalarda revizyona ihtiyacı bulunduğunu, Abdullah Kahraman¹⁹⁸ ve Hasan Hacak¹⁹⁹ ise mevcut sistemin meşruiyeti hakkında açıkça bir değerlendirme yapmadan sistem üzerinde ihtiyaç duyulan somut revizyon önerilerini dile getirmektedirler.

Bununla birlikte bazı akademisyenler tarafından sistemin meşruiyeti hakkında şifahi olarak dile getirilen hususlar da yazılı kaynaklar üzerinden derlenerek çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sunulmuştur.

1. Genel İşleyiş

Kendisine iletilen dini sorulara, ilmi yeterliliğe sahip bir heyet tarafından cevap verildiğini ifade eden; www.fetva.net internet sitesinde, mevcut TDFS uygulamalarının meşruiyetine ilişkin olarak aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir²⁰⁰.

“Soru: Emin Evim veya Emin Otomotiv’den ev veya araç almakta bir sakınca var mıdır? Bu sistem faizli midir?”

¹⁹⁵ Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”** KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 658-673.

¹⁹⁶ Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 51-68.

¹⁹⁷ Murat Kumbasar, Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, s. 155-166, Kars, 2016.

¹⁹⁸ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, , Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 69-84.

¹⁹⁹ Hasan Hacak, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 85-102.

²⁰⁰ (Çevrimiçi) <http://www.fetva.net/yazili-fetvalar/emin-evim-emin-otomotiv%E2%80%99den-ev-arac-almakta-bir-sakinca-var-midir.html>. 18.02.2017.

Cevap: 15 Aralık 2010 Çarşamba günü Emin Evim/Otomotiv yetkilileri ile vakfımızda bir görüşme yaptık. Bu görüşmede şirket yetkililerinin Peşinatlı Erken Teslim, Vade Ortası Teslim ve Çekilişli Sistem hakkında verdiği bilgilere göre bu üç sistemin de faizle bir alakası olmadığı anlaşılmıştır. Bu sistemden herhangi biriyle ev veya araç sahibi olmanızda bir sakınca yoktur. Emin Otomotiv'in "organizasyon ücreti" adı altında talep ettiği para yaptığı hizmetin bedeli olup caizdir. Sistemlerden birinin çekilişli olmasının da bir sakıncası yoktur."

Yalova Üniversitesi öğretim üyelerinden Ebubekir Sifil www.ebubekirsifil.com internet sitesinde, TDFS kapsamındaki mevcut uygulamaları istisna akdine dayandırarak meşruiyeti hakkında aşağıdaki görüşlere yer vermektedir²⁰¹.

"Elbirliği sistemini bir "istisna" akdi" olarak değerlendirmek Allahu a'lem en doğrusu. Burada 50-100 insan bir araya gelip Eminevim'e giderek –söz gelimi– 100'er bin liralık ev siparişi veriyor. Bunlardan bir kısmı parayı –yine söz gelimi– 50 ayda ödeyeceğini, bir kısmı 100 ayda ödeyeceğini söylüyor. İstisna' akdinde sipariş veren kimse, sipariş verdiği kimseye, "malı şu zamanda teslim edersen şu kadar, bu zamanda teslim edersen bu kadar ödeme yaparım" diyor ve akit bu şekilde yapılıyor.

Sistemin üzerine oturtulması gereken doğru zemin budur. Meselenin elbette önemli detayları var. Eğer Eminevim yöneticileri de çalışmalarını fıkha uygun, şüphe ve tereddütten uzak bir sistem üzerinde yürütme konusunda istekli davranırlarsa, kendilerine bu zemini anlatırız. Sistemin mevcut haliyle gözden geçirilmesi gereken yönlerini değerlendirebiliriz."

TDFS kapsamında fıkhi değerlendirmeleri bulunan Dr. Mehmet Talu, sistemin meşruiyeti hakkında sorulan bir soruya, 02.12.2016 tarihli Milli Gazete 'de yayınlanan köşe yazısında; sistem üzerinden mevcut haliyle ev sahibi olunmasının ve

---

²⁰¹(Çevrimiçi)

<https://ebubekirsifil.com/okuyucu-sorulari/elbirligi-sistemi-konusunda-itarazlar-eminevim-caiz-mi-2/>.
18.02.2017

firmanın tahsil ettiği ücretin caiz olduğunu belirtmiştir²⁰². Talu sistemin meşruiyetine dair görüşünü katıldığı bir programda şifahi olarak ivaz şartlı hibeye ve teavüne (karşılıklı yardımlaşma, dayanışma) dayandırmıştır²⁰³.

15 – 18 Ekim 2015 tarihlerinde Konya’da düzenlenen “Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi”nde, TDFS’nin Türkiye’deki uygulamalarına ilişkin olarak münferit bir oturum gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar tarafından ifade edilen görüşler ve kongre bünyesindeki değerlendirmeler neticesinde kaleme alınan ‘Sonuç Bildirisi’nde TDFS’nin meşruiyetine ilişkin olarak aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

“Günümüzde ticari bankalar ile katılım bankaları dışında konut finansmanına yönelik organizasyon yapan bazı ticari şirketler tarafından çekilişli, vade ortası gibi sistemler uygulanmaktadır. Bu sistemlerin riba şüphesinden uzak olmadığı görülmektedir.”²⁰⁴

Abdullah Kahraman mevcut TDFS uygulamalarının bazı yazarlar tarafından şu gerekçelerle fihhi açıdan sakıncalı olarak değerlendirildiğini belirlemiştir.

- Sistemin mevcut durumda karz akdi ilişkisi görünümünde olması ve dolayısıyla faiz içermesi,
- Firmaların sahip olmadıkları fonu kullanmaları ve ortaya çıkan karı fon sahibi müşterilerle paylaşmamaları,
- Firmaların kendi alacaklarını garanti altına almaları, ancak müşterilere herhangi bir teminat/garanti sunmamaları,

---

²⁰² (Çevrimiçi)

<http://milligazete.com.tr/eminevim-ile-konut-alma-sistemi/mehmet-talu/kose-yazisi/2396>
18.02.2017.

²⁰³ (Çevrimiçi)

<http://www.milligazete.com.tr/eminevim-hak-kazananlara-tapularini-teslim-etti/282232>
18.02.2017

²⁰⁴ II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”, Sonuç Bildirgesi, Konya, (Çevrimiçi) <http://www.kto.org.tr/d/file/ii-islam-ticaret-hukuku-kongresi-sonuc-bildirgesi.pdf>. 22.02.2017

- Sistemden çıkan müşteriye organizasyon ücretinin geri ödenmemesi ve anapara geri ödemesinin herhangi bir getiri / enflasyon farkı ödenmeksizin 6 aya kadar bekletilmesi
- Çekilişli yöntemde müşteriler arasında adaletin sağlanamaması
- Uygulamanın fıkhi ve hukuku bağlamda tavsif edilmemiş olması²⁰⁵.

Süleyman Kaya TDFS uygulamalarında kamuya açıklandığı şekliyle gerçek anlamda bir konut alım satımından veya konut siparişinde bahsedilemeyeceğini, firmaların tanıtımlarında ya da müşterilerle imzalanan sözleşmelerde bu ilişkiyi kuran bir ifadenin yer almadığını belirtmektedir. Zira müşteri firmanın yapacağı ödemeyi, istediği herhangi bir konutu almak için kullanabilecek, hatta konut yerine dükkân veya arsa gibi başka bir gayrimenkulü de satın alabilecektir²⁰⁶.

Ali Öztürk çekilişli yöntemde ve vade ortası yöntemde firmalarca toplanan fonların fıkhi nitelikleri itibarıyla, bir arada değerlendirilebileceğini ifade eder. Zira mevcut uygulamada her iki model arasındaki tek fark finansmanın kullanılacağı tarihtir. Buna karşılık her iki modelde de bütün ödemeler şirkete yapılmakta, ödemelerin grup üyelerine teslimi söz konusu olmamakta, sözleşmeler müşteri ve firma arasında akdedilmekte ve müşteriler arasında ne gruplar bazında ne de toplu şekilde bir hukuki ilişki kurulmamaktadır. Bu hususlar aynı zamanda sistemi, sadece müşteri ile firma arasındaki ilişki üzerinden değerlendirmenin yeterli olduğu sonucuna sevk etmektedir²⁰⁷.

Hasan Hacak hazırladığı çalışmada, TDFS'nin fıkhi ilmi sınırları içinde meşru bir formata oturtma imkânı olup olmadığını sorgulamış, meşru akitler kullanılarak yürütülmesinin mümkün olduğu sonucuna varmış ve revize edilmesi gereken hususlarda öneriler sunmuştur. Hasan Hacak'a göre sistemi bütün olarak ele almadan

---

²⁰⁵ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 80.

²⁰⁶ Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler"** s. 661.

²⁰⁷ Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 62.

sadece belli noktalarına - örneğin firmanın müşterilerle akdettiği sözleşmeye - temas ederek değerlendirmek, fıkhi açıdan yanlış kanaatlerin oluşumuna sebebiyet verecektir. Dolayısıyla sistem ona göre, ne tek başına salt bir karz alışverişi, ne şartlı hibe, ne de istisna akdidir²⁰⁸.

Murat Kumbasar ivaz şartlı hibeye dayandığını ileri sürerek meşru addettiği mevcut TDFS uygulamalarının, bazı minör noktalarda değişikliğe ihtiyaç duyduğunu da eklemektedir. Ona göre bazı hibelerin, hakiki ya da hükmi bir ivaz şartına bağlı olarak yapılması mümkündür. Eğer ivaz; sözleşmenin hüküm doğurmasından sonra bağışlanan tarafından gönüllü olarak verilirse ivazlı hibe, sözleşme kapsamında şart koşulan veya kararlaştırılan bir karşılık konumunda ise ivaz şartlı hibe söz konusudur. Ona göre mevcut sistemde müşteriler, ev tesliminde önce yaptıkları ödemelerle birbirlerine karşı ivaz şartlı hibede bulunmuş olmaktadır. İvaz şartlı hibe Hanefilerin çoğunluğuna göre başlangıç itibarıyla hibe, sonuç itibarıyla satım sayılır. Dolayısıyla müşteriler arasındaki hibe ilişkisi, evin teslim alınması yani şartın yerine gelmesiyle birlikte satım gibi hüküm doğurur. Firmalar ise bu sistemde bahse konu ilişkinin bir tarafı veya satıcı konumunda değil ücret karşılığı organizasyon hizmeti sunan üçüncü taraflardır²⁰⁹.

Süleyman Kaya sistemi ivaz şartlı hibe kabul eden fetvaya ilişkin olarak; ivazlı şartlı hibenin İslam hukuku bağlamında caiz görülmesinin, bu işlemlerin para ve mal arasında gerçekleşmesi şartına bağlı olduğunu, ancak sistemde müşteriler ile firma arasındaki işlemlerin tümüyle para mübadelesi şeklinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Zira ivazlı bir akitte tarafların gerçekleştirecekleri edimler arasında her iki illetin de mevcut olmasına karşılık mübadelenin eşit ve peşin olmaması hem ribe'n-nesîe hem de ribe'l-fadl şeklinde iki tür faizin de oluşumuna sebep olmaktadır. Bir kişiye bir yıl sonra 12 gram altın almak şartıyla 10 gram altının hibe edilmesi bu

---

²⁰⁸ Hasan Hacak, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 100.

²⁰⁹ Murat Kumbasar, Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 161-163.

duruma örnek teşkil etmektedir²¹⁰. Ali Öztürk de paraların vadeli değişimi dolayısıyla faizli işleme dönüşen akdin, ivaz şartlı hibe kabul edilemeyeceğini belirtmektedir.

Ali Öztürk firmaların müşterilerle imzaladıkları sözleşmenin tasarruf şartlı kredi sözleşmesi olduğu görüşündedir. Burada amaç, ne karşılıklı yardımlaşma ya da bağışta bulunma, ne de bankalarda olduğu gibi paranın güvence altına alınmasıdır. Nitekim her iki tarafın da aldığı parayı aynen iade etmesi, bağışlama niyetinin olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca müşterilerin koruma amacıyla (vedia) firmaya para yatırdıkları düşünülse dahi firmaların bu fonları kullanıyor olması, yatırılan parayı artık borç niteliğine dönüştürmektedir. Müşterilerde de birbirlerine bağışta bulunma niyet ve iradesi bulunmamaktadır. Örneğin çekilişli yöntemde, toplanan fonun her ay bir kişiye borç olarak verilmesi amacını taşımaktadırlar. Dolayısıyla ister firma ile müşteriler arasında, isterse de müşterilerin kendi arasında vuku bulsun, karşılıklı borç vermeye dayanan bu sistemde taraflardan biri lehine oluşan herhangi bir ilave menfaat, meşruiyetinin ortadan kalkması için yeterlidir²¹¹.

Abdullah Durmuş ise TDFS kapsamındaki mevcut uygulamaların önemli bir takım belirsizlikler ihtiva ettiğini diler getirmektedir. Ona göre müşterilerin kendi aralarındaki hukuki ilişki açık değildir. Sözleşmeler sadece firma ile müşteriler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Ancak bu ilişkinin mahiyeti, ne hukuki anlamda ne de fıkhi anlamda – örneğin karz, vekâlet vs. – belirli değildir. Toplanan fonların kullanım yetkisi de belirsizdir. Her ne kadar bu yönde açık talepleri olmasa da fonlarına kullanımından elde edilen karlar üzerinde müşterilerin hakkı olup olmadığı netleştirilmelidir. Kira ödemeleri mevzuunda, bu ödemelerin konutun rayiç kira değeriyle bağlantısı netleştirilmemiştir. Müşterilerin ödeyecekleri kira bedellerinin satın alınan konuta bağlı ya da ondan bağımsız olarak mı hesaplanacağı belirsizdir²¹².

---

²¹⁰ Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”** s. 661.

²¹¹ Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 55.

²¹² Abdullah Durmuş, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Çalıştayı, Panel Oturumu, 20 Mayıs 2016, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 116-119.

2. Organizasyon Ücreti

Murat Kumbasar mevcut uygulandığı şekliyle firmaların organizasyon ücreti almasının caiz olduğu görüşündedir. Zira aldıkları ücret, yerine getirdiği somut bir hizmetin bedelidir. Ancak firma, aynı zamanda konut üretimi ve/veya satışıyla da iştirak eder ve bu konutları TDFS müşterilerine satarsa, bu durumlarda müşterilerden ayrıca organizasyon ücreti alması doğru değildir. Çünkü ona göre, satıcının satış bedelinden başka ücret, komisyon vs. şeklinde alıcıdan bir bedel alması caiz değildir. Böyle bir satış yapılacaksa, firmanın konut satımı faaliyetini başka bir firma bünyesinde icra etmesi ve öncelikle o firmadan satın alınması gerekir²¹³.

Sözleşme hükümlerinin ve mevcut uygulamaların işaret ettiği şekliyle tüm ödemelerin, firma ve müşteriler arasında cereyan etmesi dolayısıyla Süleyman Kaya, gerek meri yasal düzenlemeler gerekse de fıkhi çerçevede tüm borç ve alacakların firma ile müşterilerin zimmetinde sabit olduğu görüşündedir. Zira sözleşme hükümlerine göre her iki taraf birbirlerine belirli tutarda parayı ödemeyi taahhüt etmekte, firmanın tahsil ettiği ödemelerle sair müşterileri finanse ettiğini ifade etmesi firmanın zimmetindeki borçta değişiklik oluşturmamaktadır. Organizasyon ücreti ve kira yardımı şeklindeki fazla ödemeler bu şekilde işleyen bir sistemde faize yol açmaktadır.

Süleyman Kaya firmaların müşterilerinden organizasyon ücreti tahsil etmesine ilişkin olarak, işlemin yeterli meşru zemine oturmadığı görüşündedir. Zira mevcut durumda sistem; para alıp verme, finansman sağlama hizmeti sunmaktadır. Dolayısıyla bu sistemde alınan fazlalığın, ev alımında herhangi bir hizmet sunulmadığı için komisyon; vekâleten iş görme söz konusu olmadığı için de ücret olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte firmanın henüz evini almadan sistemden çıkan müşteriye organizasyon ücretini iade etmemesi, alınan

---

²¹³ Murat Kumbasar, Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 157.

paranın henüz ifa edilmeyen bir hizmetin karşılığı olması sebebiyle meşruiyetini tümüyle ortadan kaldırmaktadır²¹⁴.

Ali Öztürk, TDFS uygulamasında firmaların kendilerini katılımcılar arası finansman işlemlerini organize eden birer organizatör olarak nitelendirmelerine karşılık, onların daha ziyade finansör ve garantör konumunda olduklarını belirtir. Nitekim akdin konusu finansman, karşı tarafında da bizzat firma yer almaktadır. Ona göre toplanan fonların finansal faaliyetlerde kullanılmasının bir hizmet olarak nitelendirilmesi ve dolayısıyla hizmetin karşılığı olarak alınan organizasyon ücretinin meşru kabul edilmesi mümkün değildir. Bu yöntem, bütün aracı kurumlar tarafından da zaten icra edilmektedir. Ali Öztürk organizasyon ücretinin fıkhi bağlamda meşru olabilmesi için; firmanın gerçek anlamda bir organizatör gibi hareket etmesini, bunun için finansman ilişkisinin yalnızca müşteriler arasında ve faizsiz ve hakkaniyete uygun şekilde vuku bulmasını gerekli görür²¹⁵.

Bununla birlikte Abdullah Kahraman, alınan organizasyon ücretini her ne kadar meşru dairede kabul etmekle birlikte, ücretin kâr amaçlı değil de reel masraflara karşılık olarak alınmasının, dolayısıyla makul sınırlar içerisinde belirlenmesinin ve sistemden çıkan müşteriye geri ödenmesinin meşruiyeti bağlamında dile getirilen sakıncaları ortadan kaldıracığını düşünmektedir²¹⁶.

Hasan Hacak, firmaların vekâlet hükümlerine dayalı olarak müşterilere organizasyon hizmeti sunduğunu, dolayısıyla tahsil ettiği ücretin makul ve adil olması şartıyla meşru olduğunu ifade eder. Ayrıca ücretin makul şekilde belirlenmesi bağlamında, müşterilerin sistemde kaldığı sürenin de dikkate alınmasını önermektedir²¹⁷.

---

²¹⁴ Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”** s. 667-668.

²¹⁵ Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 63.

²¹⁶ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 80.

²¹⁷ Hasan Hacak, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 97.

3. Vade Ortası Yöntem

Vade ortası yöntemin meşruiyetine ilişkin olarak Süleyman Kaya; bu yöntemde zaten bütün ödemelerin müşteri ile firma arasında gerçekleşiyor olması nedeniyle mezkûr tarafların sözleşmede borçlu ve alacaklı konumunda oldukları, dolayısıyla akdedilen sözleşme ister karz ister hibe kabul edilsin, firmanın aldığı organizasyon ücretinin faiz olduğunu ifade eder. Bu çerçevede firmanın topladığı paraları diğer müşterilerin finansmanı amacıyla kullandığı söylemini muteber bulmaz. Çünkü ona göre, aynı yöntemde faaliyet gösteren bir bankanın da kredilerinden faiz yerine hizmet bedeli aldığını ifade etmesi, yaptığı faaliyeti meşru kılmayacaktır.

Vade ortası yöntemi müşteriler arasındaki karz-ı hasen ilişkisine dayandırarak meşru kabul eden görüşleri Süleyman Kaya; diğer müşterilerin karz akdinin tarafları arasında yer almadığını ileri sürerek uygun bulmaz. Zira bir karz akdinde borçlu ve alacaklı tarafların şüpheye yer olmayacak şekilde belirli olması esastır. Dolayısıyla akdin karşı tarafında varlığı somut unsurlarıyla ortaya konulmamış bir ortak havuzun varsayılması mümkün değildir. Zaten ortak havuz şeklinde ifade edilen şey firmaya ait banka hesabıdır ve bu hesap üzerinde de hukuken ya da fiili olarak müşterilerin herhangi bir tasarruf yetkisi bulunmamaktadır.

Süleyman Kaya'ya göre vade ortası yöntemin meşruiyeti, her ne ad altında olursa olsun müşterilerden hiçbir fazlalık alınmamasına bağlıdır. Bu nevi bir hizmet ise ticari bir işletmeden ziyade Osmanlı toplumunda örnekleri bulunduğu üzere, ancak hayır amaçlı bir kuruluş tarafından icra edilebilecektir²¹⁸.

4. Çekilişli Yöntem

Ali Öztürk'e göre de TDFS'de çözüme kavuşturulması gereken temel sorunlardan bir tanesi, çekilişli yöntemde grup üyeleri arasında yeterli hakkaniyet sağlanmamasıdır. Enflasyonun yanısıra konut fiyatlarında yaşanan yüksek oranlı artışlar, farklı tarihlerde sağlanan finansman tutarlarının reel değerini ciddi oranda

---

²¹⁸ Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler"** s. 669-670.

düşürmektedir. Enflasyon farkını ödeme, sırası gelen müşteriye borç verilmesi yerine grup adına satın alınan ev için bu müşterinin kira ödemesi, evi teslim alan müşterinin geri ödeme taksitlerini artırıp daha kısa sürede grubu finanse etmesi gibi çözüm önerileri üzerinde durulabileceğini ifade etmektedir²¹⁹.

Süleyman Kaya, yapılan hesaplamalara göre, grup üyeleri arasında; ödemesini sonra alan müşterilerin önce alanlara nazaran daha yüksek maliyete katlandıklarını, satın alma gücü bazında söz konusu maliyetin daha da yükseldiğini, kira yardımı uygulamasının mevcut haliyle haksızlığı yeterince ortadan kaldırmadığını ifade etmektedir. Maddi menfaatler arasında bu şekilde ortaya çıkan farkın aynı zamanda çekilişle belirlenmesi Süleyman Kaya'ya göre kumara benzemekte, dolayısıyla sistemin meşruiyeti bir başka açıdan daha zedelenmektedir.

Süleyman Kaya, farklı tarihlerde yapılacak ödemeler dolayısıyla grup üyeleri arasında ortaya çıkan haksız durumun önlenmesi için tüm ödemelerde enflasyon farkının dikkate alınmasını ve evini alan müşterilerin grup üyelerine yeterli düzeyde kira ödemesini önermektedir. Zira bu durumda her üyeye sırası geldiğinde satın alma gücü itibarıyla aynı tutarda ödeme yapılabilir, aynı zamanda üyeler arasındaki maliyet farkı ortadan kalkmış olacaktır²²⁰.

Abdullah Kahraman TDFS'nin her ne kadar faizli veya faizsiz finansman sistemlerine göre daha az maliyetli ve daha avantajlı gözükmesine karşılık, müşterilerin arzu ettikleri konuta bu sistemde ulaşamayabilecekleri ihtimalinin de bulunduğu dikkat çekmektedir. Örneğin 200 bin TL'lik bir konutu almak için sisteme para yatırmaya başlayan bir kişi eğer çekilişli yöntemde son sıraya kalırsa, enflasyon ve konut fiyatlarındaki artış sebebiyle bu konutu alamayabilecektir²²¹.

---

²¹⁹ Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 58-59.

²²⁰ Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler"** s. 659-660.

²²¹ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 76.

5. Elbirliği Yaklaşımı

Sistemin grup bazında icra edildiği hususunda Süleyman Kaya, uygulamada tüm müşterilerin firmaya ödeme yaptıklarını ve sıraları geldiğinde tasarruflarını ve finansman ödemesini doğrudan firmadan tahsil ettiklerini belirtmektedir. Verdiği örneklerde; belirli bir grupta üyelerin ilk ay yaptıkları ödemeler toplamının toplam 12 ev almaya imkan vermesine karşılık yalnız bir üyeye ev alındığı, evini alan bir kişi tarafından ödenen 244.8 TL kira yardımının, evini henüz almayan toplam 79 üyeye 8.058 TL olarak ödendiği, vade ortasına gelindiğinde grup havuzunda mevcut olmamasına rağmen tüm üyelere ödeme yapıldığı, bu şekilde havuzu finanse eden firmanın üyelere sonraki aylarda tahsilat sağladığı, vade ortasından sonra evini almayan üye kalmamasına rağmen tüm üyelerin kira yardımı ödemeye devam ettiklerine yer vererek, ödemelerin esasında grup üyeleri arasında değil de müşteriler ile firma arasında gerçekleştiği görüşünü desteklemektedir. Dolayısıyla grup üyelerinin birbirlerine ivaz karşılığı hibe de bulduklarına ilişkin fetvalar, mevcut uygulamalara dayanmamaktadır.

Ayrıca Süleyman Kaya, firmaların kamuya açıkladıkları tanıtımlarda yer alan, her ay toplanan parayla gruptaki bir kişiye ev alındığı şeklindeki ifadelerin, sisteme yönelik kamuoyu nezdinde yanlış bilgilendirmeye sebep olduğunu düşünmektedir. Zira ilk uygulanmaya başladığı dönemlerdeki araç organizasyonlarında bahse konu şekilde işleyen bir sistemin mevcut durumda da aynı şekilde işlemesi mümkün değildir²²². Diğer taraftan firmaların kamuya açıkladıkları ilan ve reklamlarda çoğunlukla kullandıkları “elbirliği” terimi Abdullah Kahraman’a göre, iddia edildiği gibi üyelerin birbirleri arasında değil de, müşteriler ile firmalar arasında oluşan bir sinerjiye işaret etmektedir²²³.

²²² Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”** s. 662-667.

²²³ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 76.

6. Kira Yardımı Ödemeleri

Murat Kumbasar, evini teslim alan müşterilerden kira ödemesi adı altına ilave tahsilat yapılmasının meşru olmadığı kanaatindedir. Evini alan kişi artık o evin maliki durumuna gelmiştir. Ev sahibinin kendi evine kira ödemesi de düşünülemeyecektir. Dolayısıyla tahsil edilen bu ilave tutarlar kira olarak isimlendirilmemeli, şart koşulan bir hibe veya yardım olarak nitelendirilmelidir²²⁴.

Kira yardımı uygulamasına ilişki olarak Ali Öztürk, söz konusu ödemenin; her ne kadar yardım olarak ifade edilse de, borç karşılığında ödenmesi ve sözleşmeyi imzalayan müşteriye en baştan şart koşulması sebebiyle meşru olmadığını düşünmektedir. Nitekim bu şart müşteri ile firma arasındaki akdi fasit kılan bir unsurdur. Ödemenin doğrudan müşteriler arasında gerçekleştiği varsayıldığında ise bu tutar edimler arasında açıkça fark oluşturması sebebiyle işlemi faizli hale getirmektedir²²⁵.

7. İpotek Tesisi

Murat Kumbasar, firmaların teslim edilen ev üzerinde ipotek tesis etmesinin meşru bir işlem olmadığını, zira satın alınan malın kendisinin ipotek edilmesinin satış işlemi fasit kılacağını ifade eder. Firmalara satın alınan evden başka bir gayrimenkul üzerine ipotek tesis etmelerini önerir²²⁶.

8. Sistemden Çıkma

Murat Kumbasar TDFS’de sistemden çıkmak isteyen müşterilerin makul bir süre geçtikten sonra meşru manada buna hakları olmadığını düşünür. Zira bu görüşünü, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafi’nin; üç günden fazlası için sonradan

---

²²⁴ Murat Kumbasar, Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 164.

²²⁵ Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 66.

²²⁶ Murat Kumbasar, Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği, **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 157-159.

vazgeçebilirim şartının (hıyaru'ş-şart) sözleşmeler fasid kılacağı görüşüyle destekler²²⁷.

9. Gecikme Cezası

Murat Kumbasar, firmaların evini teslim alan ancak geri ödemelerini gerçekleştirilmeyen müşterilerine ceza yansıtılmalarının ivazlı hibe ve teavüne aykırı olduğunu belirtir. Ödenmeyen taksitlerin yalnızca enflasyon oranında arttırılmasının, bu farkın da firmalara değil diğer müşterilere aktarılmasının uygun olacağı kanaatindedir²²⁸.

10. Öneriler

Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi sonuç bildirisi kapsamında, TDFS'deki riba şüphesinin izalesi için aşağıdaki öneriler dile getirilmiştir.

1. Müşterilerin tahsilat ve ödemelerinin grup içerisinde kalması,
2. Grup üyelerinin yaptıkları ödemeleri şirket hesabında kalmayıp grup üyelerine konut alınmak üzere kullanılması,
3. Şirketin organizasyona finansal anlamda müdahil olamaması gerekir.
4. Yine ileri tarihlerde yapılacak ödemelere eklenecek enflasyon farkı baştan tahmini olarak belirlenip kesinleştirilmemeli, enflasyon gerçekleşikten sonra buna göre fazlalık eklenmelidir.

*Ayrıca bu sistemler aynı zamanda finans teminine yönelik birer organizasyon olduklarından BDDK gibi bir üst kurulun denetimine tabi olmaları ve TMSF'nin banka mevduatları için verdiği garantiyi haiz olmaları önem arz eder.*²²⁹

Abdullah Kahraman, mevcut haliyle bazı fihki sorunlar ihtiva ettiğini dolaylı olarak kabul etmek suretiyle olması gereken sistemi, birden fazla akit türünün bir arada bulunduğu, mürekkep mali akitler kapsamında değerlendirmektedir. Bu

²²⁷ A.g.e. s. 160.

²²⁸ A.g.e.s. 164.

²²⁹ II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”, Sonuç Bildirgesi, Konya, (Çevrimiçi) <http://www.kto.org.tr/d/file/ii-islam-ticaret-hukuku-kongresi-sonuc-bildirgesi.pdf>. 22.02.2017

sistemde grup üyeleri kendi aralarında inan şirketinin bir alt türü olan müşareke ortaklığı kurmaktadır. Zira her ay toplanan para ile ortaklaşa bir ev satın alınmakta, evin teslim edildiği ortak kendi payına düşen kısmında oturmakta, diğer ortakların payı için kira ödemektedir. Evin bedelini ödemeye devam ettikçe ev üzerindeki payı artmakta, diğer ortakların payı ve dolayısıyla ödediği kira bedeli azalmakta, son taksiti ödediğinde ise evin tek maliki konumuna gelmektedir. Grup üyelerinin ev üzerindeki ortak mülkiyeti; azalan müşareke akdine, bir üyenin evi teslim alarak ondan yararlanması; kira/icare akdine dayanmaktadır. Bu yöntemde firmanın aldığı organizasyon ücreti, vekâlet ücreti hükmünde olup karz akdindeki faiz gibi değerlendirilmesi mümkün değildir. Zira firma bir grubu organize etmek için emek sarf etmekte ve çeşitli kalemlerde harcamalar gerçekleştirmektedir. Grup havuzunda oluşan fazla fonun kullanımı da bir ücretli vekâlet örneği teşkil etmektedir²³⁰.

Süleyman Kaya'ya göre sistemde faizin ortaya çıkmaması için, sistemin gerçek anlamda grup bazında işlemesi ve ödemelerin sadece grup üyeleri arasında gerçekleşmesi gerekmektedir. Örneğin üyelerce belirli bir tarihte yapılan ödemeler doğrudan ev alımı için kullanılmalı, grup havuzu firma tarafından finanse edilmemelidir. Bu şekilde organize edilen sistemde firma işlemleri vekâleten gerçekleştirmiş, borç ve alacaklar grup üyelerinin zimmetinde kalmış olacaktır. Ayrıca bu durumda grup üyelerinin fikhîen meşru kabul edilen şekilde birbirlerine karz-ı hasen verdikleri, alınan evi hibe ettikleri veya kiraya verdikleri kabul edilebilecektir²³¹.

Ali Öztürk'ün sistemin meşruiyeti için fon havuzuna ilişkin önerileri şu şekildedir. Öncelikle firmanın gerçek bir organizatör gibi hareket etmesi için ana sermayesi ve tahsil ettiği organizasyon ücretleri ile müşterilerce gerçekleştirilen fon ödemeleri birbirinden kesin olarak ayrılmalıdır. Bu kapsamda fon ödemelerinin toplandığı ve her müşterinin ödediği tutar kadar pay sahibi olduğu bir fon havuzu oluşturulmalı, ihtiyatlar dışında bu havuzda fon fazlası oluşturulmamalıdır. Yani

---

²³⁰ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 79.

²³¹ Süleyman Kaya, Günümüz Konut Finansman Teknikleri, **II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi "Günümüzdeki Meseleler"** s. 671.

müşterilerin finansman ihtiyaçları mümkün olan en kısa sürede karşılanmalıdır. Firma lehine oluşacak bir fon fazlası olmadan sistemin icra edilemeyeceği anlaşıldığı takdirde Ali Öztürk, fon fazlasının firma ile müşteriler arasında akdedilecek ortaklık veya yatırım vekâleti sözleşmesine dayandığı takdirde firma tarafından kullanılabilceğini ifade eder²³².

Abdullah Kahraman, TDFS uygulamasında firmaların fon havuzlarında mudarib ortak olarak yer alabileceklerini, hatta kendi sermayelerini de bu havuzda değerlendirebileceklerini düşünmektedir. Bu durumda firma, müşareke içinde mudarabe yapmış olmaktadır. Grupla beraber ortak olduğu evleri, yine grup üyelerine devredip bu işlemlerden kar elde edebilecek, bu kâr hem mudarib hem de müşarık olarak sırasıyla emeğinin ve sermayesinin karşılığı olacaktır. Hasan Hacak, gerek çekilişli yöntem, gerekse de vade ortası yöntemde firmaların müşterilerle imzalayacakları mudarabe sözleşmesine göre fazla fon üzerinde tasarruf edebilecekleri görüşündedir²³³. Hasan Hacak ayrıca, mudarabe akdinin gereği olarak müşterilere yansıtılacak kar veya zararın dönemler arasındaki dalgalanmasını önlemek üzere ihtiyat fonu oluşturulmasını önermektedir. Zarar oluşan dönemlerde bu fon, zararı karşılamak üzere sisteme borç / karz-ı hasen verecektir. Sistemin tekrar kara geçmesi durumunda öncelikle fona olan borcun ödenmesi esastır

Hasan Hacak, çekirdek model adını verdiği yöntem üzerinden çekilişli yöntemi tahlil eder ve uygulamada zaruri olan bazı hususları dikkate alarak çekirdek modelde bir takım revizyonlar gerçekleştirir. Çekirdek modelde çekilişli yöntem, grup üyeleri arasında akdedilen azalan müşareke ortaklığına dayanmakta, ancak klasik uygulamadan belli noktalarda ayrışması dolayısıyla bu ortaklığın özel ve yeni bir türünü oluşturmaktadır. Modelde kurulan ortaklığın amacı her ay toplanan sermaye ile bir ev satın almak ve bu evi üyelerden birinin kullanımına sunmaktır. Ev üzerinde ortaklığın mülkiyeti devam ettiği için evi teslim alan üye, ortaklığa kira ödemesi

---

²³² Ali Öztürk, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 66.

²³³ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 82-84.

gerçekleştirecektir. Basit bir mantık üzerinde oturan bu modelin uygulanabilir olması için iki hususta revizyon yapılması gerekir.

- Evi teslim alan üyenin başlangıçta ödeyeceği kira bedelleri, mülkiyet payının düşük olması sebebiyle oldukça yüksek olacak, anapara ödemesiyle birlikte maddi gücünü zorlayabilecektir. Bu nedenle üyelere ödeme kolaylığı sağlanması adına vade sonuna kadar ödenecek toplam kira bedelinin aylık aritmetik ortalaması hesaplanmalı ve üyelere her ay bu tutarda tahsilat yapılmalıdır.
- Bilindiği üzere çekilişli yöntemin mevcut uygulamalarında tüm üyeler en geç vade ortasında evlerini teslim almaktadırlar. Sistemin mevcut pratik halinin devamı için çekilişli yöntemin üyeler taksitlerinin yarısından bir fazlasını ödedikten sonra vade ortası yönetime dönüştüğü kabul edilecektir. Burada modelin özü değişmeyecek, daha önce küçük bir grup içinde kurulan ortaklık, artık daha büyük bir grup içinde devam edecek ve üyeler aynı şekilde bu gruba kira bedeli ödemeye devam edecektir. Baştan vade ortası yönetime göre sisteme giren üyelere bu kira ödemelerinin aktarılması, firma ile akdedecekleri mudarabe sözleşmesi üzerinden gerçekleşecektir. Sözleşmeye göre müşteriler, çekilişli yöntemdeki grupların finanse edilmesi de dâhil olmak üzere firmaya fonun kullanımını için yetki vermiş olurlar.

Hasan Hacak, çekilişli ve vade ortası yöntemlerde toplanan paraları, iki ayrı ortaklık fonu olarak tasavvur eder. Firmalar bu iki fonu, gerektiğinde kendi öz sermayelerini de dâhil ederek çekilişli yöntemdeki müşterilerin vade ortasında finanse edilmesinde kullanabileceklerdir.²³⁴

Abdullah Kahraman, her ne kadar fazla fonun kullanımının hâlihazırda ücretli vekâlet akdine dayandığını ve dolayısıyla meşru olduğunu ifade etse de, firmalara üyelere gerçek anlamda vekâlet almalarını önermektedir. Fon fazlasının mudarabe akdi üzerinden de kullanılabilmesini, ancak her iki durumda da firmaların akdin gereği olarak müşterilere elde ettikleri kardan cüzi de olsa ödeme yapılmasının

---

²³⁴ Hasan Hacak, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 89-102.

şart olduğunu, örneğin yapılacak kar ödemesine göre bir veya birden fazla taksit ödemesinin silinebileceğini belirtmektedir. Bununla birlikte ona göre mezkûr fonun kullanımı, sigortacılığı meşru kılan gerekçeye dayanarak da firmalara bırakılabilir. Zira klasik dönem Hanefi mezhebinin aksine bugün “teminat” bir mal olarak kabul edilmektedir. TDFS’de firmalar zımni olarak müşterilerine, toplamış oldukları fonların zarar etmeyeceğini garanti etmekte; buna karşılık müşterilerin kar beklentisi de bulunmamaktadır. Ancak firmaların kar ettikleri dönemlerde müşterilerine hibede bulunmaları, gelirlerini daha meşru ve şaibesiz kılacaktır. Hasan Hacak, müşterilerle firma arasında kurulan ortaklıkta karın paylaşımına ilişkin olarak, firmaların varlıklarını idame ettirebilmeleri için kardan daha yüksek pay almalarının, sözleşmede yazılması ve bu paylaşım oranına tam olarak uyulması şartıyla fihhi açıdan sakıncalı olmadığı görüşündedir. Zira müşterilerin asıl hedefi, bu işlemde kar elde etmek değil, sağlıklı işleyen bir sistemden finansman sağlamaktır²³⁵.

Servet Bayındır, sistemin mevcut haliyle meşru bir ticaret yöntemi olmadığı, ancak bir takım hususların netleştirilmesi kaydıyla Abdullah Kahraman ve Hasan Hacak tarafından yapılan tekliflerin olumlu, tutarlı ve uygulanabilir olduğu görüşündedir. Netleştirilmesini istediği hususların başında kira yardımı ödemeleri gelmektedir. Ona göre ödemelerde adaletin tam anlamıyla sağlanabilmesi için, fon yönetim şirketleri ve yatırım ortaklıklarında uygulanan “hesap değeri” modelinin esas alınması uygun olacaktır. Dile getirdiği diğer bir husus, sistemden çıkmak isteyen kişilerin mağdur edilmemesidir. Bu hususta ikincil piyasaların devreye sokulmasını, menkul kıymet şeklinde ihraç edilecek ortaklık paylarının müşteriler tarafından istenildiği zaman nakde çevrilebilmesini önermektedir. Bayındır’a göre konut kiralari ve konutların değerlerindeki artışın adil şekilde ödemelere yansıtılması hususu teklif edilen modellerde mutlaka dikkate alınmalıdır. Firmalar bu hususta bağımsız değerlendirme şirketlerinden istifade edebilirler²³⁶.

---

²³⁵ Abdullah Kahraman, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 82-84.

²³⁶ Servet Bayındır, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Çalıştayı, Panel Oturumu, 20 Mayıs 2016, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 105-107.

Abdullah Durmuş, sistemin müşteriler arasında bir iştirak, yani müşareke ortaklığı şeklinde oluşturulması gerektiğini ifade etmekte, ancak bu ortaklığın farazi bir ortaklık olarak değil, yasal mevzuatta da yeri olan yatırım fonları şeklinde örgütlenmesini önermektedir. Modelde fon fazlasının yönetimi, inançlı mülkiyet esaslarına göre çalışan bir fon yönetim şirketine bırakılacak, firmalar ise fonun kurucusu ve yöneticisi olabileceklerdir. Bu sayede bir taraftan müşterilerin yatırdıkları paralar üzerindeki mülkiyet hakları ve sair menfaatleri korunmuş olacak, diğer taraftan firmaların vekil sıfatıyla organizasyon ücreti tahsil etmesine, mudarib veya muşarik sıfatıyla da gelirden pay almasına imkân verilecektir. Modelin yatırım ortaklıklarında olduğu gibi ayrı bir tüzel kişilik altında yürütülmesi de mümkündür²³⁷.

---

²³⁷ Abdullah Durmuş, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Çalıştayı, Panel Oturumu, 20 Mayıs 2016, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 116-119.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İslam'ın ilk ortaya çıktığı dönemlerde insanların finansman ihtiyacı genellikle iki gerçek kişi arasında akdedilen sözleşmeler üzerinden karşılanmakta, bu ihtiyacı kitlesel düzeyde karşılamayı amaçlayan finansal kuruluşlar bulunmamaktadır. Tarihi birkaç yüzyıl öncesine kadar giden modern dönem uygulamalarında ise standart sözleşmeler üzerinden geniş halk kitlelerini organize ederek tasarrufları finansmana dönüştüren kuruluşlar ortaya çıkmış ve dolayısıyla sayıları milyonları bulan kişiler arasındaki ilişki ağının klasik fıkıhta ortaya konulan çözüm önerileri ve standart sözleşme tipleri üzerinden değerlendirilmesinin sağlıklı sonuçlar üretmeyeceği anlaşılmıştır. İki kişi arasında akdedilecek bir sigorta sözleşmesine ilişkin klasik fıkıhta yer alan bir hüküm karşısında bugünkü İslami sigorta şirketlerinin durumu, bahse konu mevzuda dikkati çeken önemli bir örnektir. Günümüz İslami finans uygulamaları ve dolayısıyla TDFS için de bahse konu değerlendirme biçimi oldukça önem arz etmektedir.

Ancak tabii ki bu yaklaşım, günün ekonomik ve toplumsal koşullarının her durumda İslam'ın temel ilke ve kuralları üzerinde etkili olacağı görüşünü yansıtmamaktadır. İslam hukukunda nassın duruma yansıtılması fonksiyonunu icra eden içtihat, aslında çok hassas bir çizgi üzerinde hareket etmektedir. Bahse konu çizginin tespiti ve takibi ise herhangi bir Müslümanın değil, bu alanda yeteri kadar uzmanlaşmış kişi veya kişilerin belirli araştırma yöntemleri üzerinden göstereceği zihni çabaya ihtiyaç duymaktadır. Zira bu yöntemlerin öncelikli ve en önemli amacı, hüküm verilecek mevzuun yeterince anlaşılması, benzer durumlarla ilişkisinin ve ayrıştığı noktaların ortaya konulmasıdır.

Kanaatimizce mevcut TDFS uygulamalarının bugüne kadar birer İslami finans örneği şeklinde tanıtılması da, bahse konu ihtiyacın maalesef göz ardı edilmesinden kaynaklanmıştır. Zira sistemin faizsiz olduğu, çoğunlukla bizzat firmalar tarafından iddia edilmiş, iddiaların ispatı için zaman zaman kamuoyu nezdinde itibar sahibi kişilere başvurulmuştur. Dikkati çeken önemli diğer bir husus ise, akademik kaynaklar dışındaki diğer kaynaklarda, sistemin mevcut uygulamalarına ilişkin kapsamlı bir inceleme – örneğin, akdedilen sözleşme türlerinin ve maddelerinin ele

alınması – yürütülmemesi ve adeta farazi akit türleri üzerinden sisteme meşruiyet addedilmesidir.

Akademik kaynaklar çerçevesinde TDFS uygulamalarına ilişkin sarf edilen görüş ve öneriler dikkate alındığında ise, sistemin mevcut haliyle iddia edildiği şekilde İslam hukuku bağlamında faizsiz olarak icra edilmediği görüşünün çoğunlukla dile getirildiği anlaşılmaktadır. Ancak bununla birlikte sistemin, faizin egemen olduğu konvansiyonel bankacılık ve finans uygulamalarının kapsamı içinde görülmesi de mümkün değildir. Genel hatları ve benimsediği yöntemler itibarıyla meşruiyet potansiyeli taşıyan sistemin, uygulamada özellikle belirli akit türlerinin tüm taraflar nezdinde hayata geçirilmesi durumunda caiz görülebileceği konusunda mutabakat bulunmaktadır.

Kanaatimizce TDFS'nin İslami finans sistemine kazandırılması için öncelikle yasal düzlemde finansal regülasyon altyapısının oluşturulması ve bununla bağlantılı olarak müşterilerin güvenini ve sistemin istikrarını sağlamak üzere mevcut kamu otoritelerinden biri tarafından denetim ve gözetim süreçlerinin oluşturulması gerekmektedir. Bu öncelik sistemin İslami finans ilkeleri bağlamında icra edilmesi ve şeffaflığının tesis edilmesi adına oldukça önem arz etmektedir. Bahse konu önkoşulun yerine getirilmesi ile eş zamanlı olarak sistemin merkezi olarak veya her bir firma bazında şeri danışma mekanizmasına sahip olması sağlanmalıdır. Bu gereklilik sistemin ilk elden yasal altyapısı itibarıyla kurgulanması aşamasında gerekli olduğu gibi, müteakip süreçte ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi, bunların müşterilere sunulması ve uygulamaların denetimi süreçlerinde de gündeme gelecektir. Söz konusu mekanizma sayesinde icra edilen faaliyetler profesyonel manada muhtelif yönleriyle, alanında uzman kişilerden müteşekkil danışma kurulu/kurulları tarafından incelenebilecek, gerekli fıkhi tedbirler alınabilecek ve söz konusu tedbirlerin firmalar nezdinde sürekli olarak takibi mümkün olabilecektir.

BİBLİYOGRAFYA

- AAOIFI, Shari'ah Standards, Manama, Bahreyn, 2015.
- Ahmad, Mohd Rodzi and Al-Aidaros, Al-Hasan, The Need of Independent Shariah Members in Islamic Cooperative Banks: An Empirical Study of Professional Accountants in Malaysia, **International Review of Management and Business Research**, Vol. 4, Issue 1, March 2015, pp. 110-120.
- Akbayır, Göze, **Avrupa Birliği'nde Kooperatif Bankacılığı ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009.
- Aktan, Hamza, İstisna, **DİA**, C: XXIII, s. 393-396.
- Aktepe, İshak Emin, **Sorularla Katılım Bankacılığı**, TKBB Yayını, No: 4, İstanbul, 2013.
- Aktepe, İshak Emin, **İslâm Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık**, İstanbul, 2010.
- Al-Ajlouni, Ahmed, **Personal Cooperative Societies as an Islamic Microfinance Vehicle Conceptual Framework and Evidence from Egypt**, Qassim University, KSA, 2016
- Al-Muharrami, Saeed, Daniel Hardy, Cooperative and Islamic Banks: What Can They Learn From Each Other?, **IMF Working Paper**, WP/13/184, August 2013
- Allen, Franklin ve Santomero, Anthony, What Do Financial Intermediaries Do?, **Journal of Banking & Finance**, Vol. 25, 2001, pp. 271-294.
- Altay, Nasuh Oğuzhan, F. Almanya'da Yerel Yönetim Bankacılığı: Tasarruf Sandıkları Organizasyonları, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 6, Sayı 2, Nisan 1997, s. 64-82.
- Aybakan, Bilal, Selem, **DİA**, C: XXXVI, s. 402-405.
- Aydın, Nurhan, Finansal Yönetim ve Fonksiyonları, **Finansal Yönetim**, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 1465, Eskişehir, 2004, s. 3-20.
- Ayub, **Muhammad, Understanding Islamic Finance**, John Wiley & Sons Ltd, Chichester, West Sussex, England, 2007.

- Bardakoğlu, Ali, Kumar, **DİA**, C: XXVI, s. 364-367.
- Bayındır, Abdülaziz, **Ticaret ve Faiz**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.
- Bayındır, Servet, **Fıkhi ve İktisadi Açıdan İslami Finans - Para ve Sermaye Piyasaları**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.
- Bayındır, Servet, **İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005.
- Besley, Timothy, Nonmarket Institutions for Credit and Risk Sharing in Low-Income Countries, **Journal of Economic Perspectives**, Vol. 9, No. 3, 1995, pp. 115-127.
- Besley, Timothy, Stephen Coate, Glenn Loury, The Economics of Rotating Savings and Credit Associations, **The American Economic Review**, Vol. 83, No. 4, September 1993, pp. 792-810.
- Birchall, Johnston, **Resilience in a Downturn: The Power of Financial Cooperatives**, International Labour Organization Office, Geneva, 2013
- BM, **Sosyal Gelişmede Kooperatifler**, Genel Sekreterin Raporu, 2009, s. 87-92.
- Byrne, Noreen, Power, Carol, McCarthy, Olive ve Ward Micheal, **The Potential for Impact of Credit Unions on Members' Financial Capability**, Combat Poverty Agency, Working Paper Series: 10/08, Dublin, Ireland, 2010.
- COMCEC, **National and Global Islamic Financial Architecture: Problems and Possible Solutions for the OIC Member Countries**, Ankara, Ekim 2016
- Charles, Rist, **Tasarruf Teorisi**, çev. Bedri Gürsoy, s. 174-175 (Çevrimiçi)
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/2/1/14_Charles_Rist.pdf 11.01.2017.
- Cuevas, Carlos ve Fischer, Klaus, **Cooperative Financial Institutions**, World Bank Working Paper No. 82, Washington, D.C., 2006.

- Çakır, Tufan, **Kamu Gelirleri**, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 2570, Eskişehir, 2012, s. 106-123.
- Dar, Humayon, **Incentive Compatibility of Islamic Financing**, Handbook of Islamic Banking, Cornwall, UK, 2007, pp. 85-96.
- Diamond, Douglas, Financial Intermediation and Delegated Monitoring. **Review of Economic Studies**, Vol. 51, No. 3, 1984, pp. 393-414.
- Döndüren, Hamdi, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2005.
- Dönmez, İbrahim Kafi, Garar, **DİA**, C: XIII, Sayfa: 366-371.
- Ergüven, Murat, **Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterinin Elbirliği Sistemi Tercihleri Üzerinde Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014
- Ergüven, Murat ve Kaya, Ferudun, Konut Finansmanında Elbirliği Sistemi: Müşterilerin Elbirliği Sistemi Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma, Kastamonu Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:13, Kastamonu, Temmuz 2016, s. 24-38.
- Fehd, Tevfik, Meysir, **DİA**, C: XXIX, s. 509-510.
- Fonteyne, Wim, Daniel Hardy, **Cooperative Banking and Ethics: Past, Present and Future**, International Monetary Fund, Ethical Perspectives 18, No: 4, Leuven, 2011, pp. 491-514.
- Frost, Stephen M., **The Bank Analyst's Handbook**, John Wiley & Sons Ltd. West Sussex, 2004.
- Gözübenli, Beşir, Şirket, **DİA**, C: XXXIX, s. 198-201.
- Groeneveld, Hans, **Member-Based Enterprises: The Spotlight on Financial Services Co-Operatives**, Tilburg University, 2015.
- Güney, Necmeddin, **Satım Akdi Özelinde İslam Borçlar Hukukunda Garar**, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2013.

- Güney, Necmeddin, İslami Finansta Şer'i Yönetim Uygulamaları ve Konuyla İlgili Tartışmalara Genel Bir Bakış, **Türkiye İslam İktisadı Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Ağustos 2015, s. 45-69.
- Hacak, Hasan, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sisteminde Yapılan Akitlerin Analizi, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 85-102.
- Haçkalı, Abdurrahman, **Faiz, Kredi ve Finans İşlemleri, Günümüz Fıkıh Problemleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 2071, Beşinci Baskı, Eskişehir, Mart 2014, s. 176-196.
- IFSB, **Guiding Principles on Corporate Governance For Institutions Offering Only Islamic Financial Services**, Standard No: 3, December 2006,
- Iqbal, Zamir ve Mirakhor, Abbas, **An Introduction to Islamic Finance Theory and Practice**, John Wiley & Sons (Asia) Pte. Ltd., Second Edition, Singapore, 2011.
- IRTI, **Seventh Session, Resolutions and Recommendations of the Council of the Islamic Fiqh Academy 1985-2000**, Jeddah, 2000.
- IRTI, **Islamic Social Report 2014**, March, 25, 2014
- ISRA, **Islamic Financial System, Principles & Operations**, Kuala Lumpur, Malaysia, 2011.
- İpek, Erman, **Tarım Kredi Kooperatiflerinde Tarımsal Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi Yöntemleri**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Mayıs 2013.
- Kahraman, Abdullah, Bir Faizsiz Finansman Yöntemi Olarak Müşareke Akdi ve Tasarrufa Dayalı Faizsiz Sistem (Elbirliği Sistemi Örneği), **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 69-84.
- Karakuş, Abdil, **İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2006.
- Karataş, Muhammed ve GAVCAR, Erdoğan, Bazı Meslek Gruplarının Tasarruf Eğilimlerinin Araştırılması - Muğla İli

- Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı:2, İzmir, 2001, s. 38-46.
- Kaya, Süleyman, **Günümüz Konut Finansman Teknikleri, II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi “Günümüzdeki Meseleler”**, KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 658-673.
- Kelebek, Mustafa, **İslam Borçlar Hukuku ve Ebu Yusuf’un Öncelikleri**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Kılıç, Selim, **Konut Finansman Modeli Olarak Yapı Tasarruf Sandıkları; Almanya ve Türkiye’deki Uygulamaları, Yönetim ve Ekonomi**, C: 14 S: 1, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa, 2007, s. 231-246.
- Koç, İlker ve Çekin, Ömer, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017.
- Kumbasar, Murat, **Ev Sahibi Olmak ve Eminevim Örneği, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, Kars, 2016, s. 155-166
- Kuntalp, Erden, **Teminat Kavramı, Teminat Türleri ve Bunlardan Doğan Sorumluluk**, Prof. Dr. Reha Poroy’a Armağan, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1995, s. 263-298.
- Küçükkaplan, İlhan Küçükkaplan, **Kooperatif Bankacılığı ve Dünya Genelindeki Uygulamaları**, Süleyman Demirel Üniversitesi, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C:8, S:3, Isparta, 2003, s. 27-48.
- Lasagni, Andrea and Lollo, Eleonora, **Participation in Rotating Savings and Credit Associations in Indonesia: New Empirical Evidence on Social Capital**, *Economia e Politica Economica*, WP 5/2011, November 2011
- Mishkin, Frederic, **The Economics of Money, Banking, and Financial Markets**, The Addison-Wesley Series in Economics, Seventh Edition, USA, 2004.
- Obaidullah, Mohammed, **Islamic Financial Services**, **Scientific Publishing Centre**, King Abdulaziz University, Jeddah, Saudi Arabia, 2005.

- Odabaşı, Mehmet, **İslami Finanstta Danışma Kurullarının Rolü – Türkiye Örneği**, İkinci Uluslararası İslam Finansı ve İktisadı Konferansı, İstanbul, 19 Kasım 2015.
- Özsoy, İsmail, Faiz, **DİA**, C: XII, s. 110-126.
- Özsoy, Şerafettin, **Sağlam Bankacılık Modeli İle Katılım Bankacılığına Giriş**, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. İstanbul, 2012.
- Öztürk, Ali, Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sisteminde Fon Fazlası Varlıkların Değerlendirilmesi, **Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi**, s. 51-68, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2017.
- Rist, Charles, **Tasarruf Teorisi**, çev. Bedri Gürsoy, s. 174-175 (Çevrimiçi)
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/2/1/14_Charles_Rist.pdf, 11.01.2017.
- Riwajanti, Nur Indah, **Islamic Microfinance in Indonesia: A Comparative Analysis between Islamic Financial Cooperative (BMT) and Shari'ah Rural Bank (BPRS) on Experiences, Challenges, Prospect and Role in Developing Microenterprises**, Durham University, Durham, November 2013
- Sadiq, Kerrie and Black, Ann, Embracing Sharia-Compliant Products through Regulatory Amendment to Achieve Parity of Treatment, **Sydney Law Review**, Vol 34:189, pp. 189-211.
- Sampark, **National Study on Financial Cooperatives in the Context of Financial Inclusion in India, Preliminary Report**, Submitted to United Nations Development Programme (UNDP), New Delhi, March 16, 2015.
- Schacht, Joseph, **İslam Hukukuna Giriş**, çev. Mehmet DAĞ, Abdulkadir ŞENER, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 166, Ankara, 1986.
- Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, Güzem Can Yayınları, 16, 2. Baskı, İstanbul, 1999.
- Simpson, Christopher, **The German Sparkassen (Savings Banks) A Commentary and Case Study**, Simpson Associates, London, 2013.

- SKM, **Guidelines on Islamic Financing By Co-operatives**, GP 07, November 2009.
- Smith, Donald, Cargill, Thomas and Meyer, Robert, Credit Unions: An Economic Theory of a Credit Union, **The Journal of Finance**, Vol. 36, No. 2, Denver, USA, September 1980, pp. 519-528.
- Şahin, Ekrem, **Türkiye’de Düünden Bugüne Katılım Bankaları**, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Tapşın, Gülçin, **İç Tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- TCMB, **Tasarruf - Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 2015.
- Tekerek, Süleyman, **Konut Finansmanında Banka Kredilerine Alternatif Modellerden “Elbirliği Sistemi” Üzerinde Bir Çalışma**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Haziran, 2013
- Temiz, Kemal, **İslam’da Kumar Yasağı**, Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2010.
- Tosunoğlu, Şebnem, **Devlet Borçlanması**, Anadolu Üniversitesi, Yayın No: 2570, Eskişehir, 2012, s. 146-165.
- Tunç, Tuncay, **İslam Hukuku Açısından Taşınır Malların Kiralanması**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Nisan 2011.
- Tunç, Hüseyin, **Katılım Bankacılığı Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması**, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.
- WOCCU, **Islamic Finance Manual Operating Policies and Procedures For Credit Unions**, Toolkit for Islamic Investment and Finance Cooperatives (IIFCs), Madison, USA, July, 2013.
- Zabri, Mohd. Zaidi Md., Abdul Razak, Dzuljastri and Mohammed, Mustafa Omar, An Analytical Framework to Examine Shari’ah Compliant Mortgage Financing by Financial

Cooperatives in Malaysia, **Journal of Islamic Finance**, Vol. 4 No. 2, IIUM Institute of Islamic Banking and Finance, 2015, pp. 18 – 30.

<https://global.britannica.com>

<http://www.investopedia.com>

<https://www.bundesbank.de>

<http://www.ifsb.org>

<http://www.eminevim.com>

<http://fuzulev.com>

<http://birevim.com>

<http://ica.coop/>

<http://www.eacb.coop/>

<https://www.woccu.org>

<http://www.fetva.net>

<https://ebubekirsifil.com/>

<http://milligazete.com.tr/>

<http://www.kto.org.tr>

<http://islamicarethukuku.org/>